

Børn med afsavn

Interviewundersøgelse med børn
og forældre i familier med knap økonomi

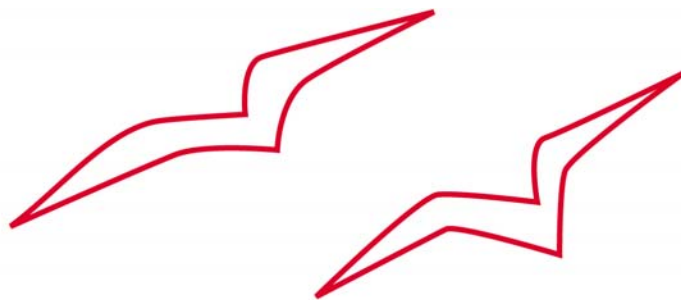
Børns levestandard i Grønland del 1

Sissel Lea Nielsen og Steen Wulff

Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik

Videnscenter om Børn og Unge | Documentation Centre on Children and Youth

© MIPI – Videnscenter om Børn og Unge, Nuuk, 2007

Publikationen kan frit downloades og kopieres. Gengivelse tilladt med korrekt kildehenvisning. Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver MIPI – Videnscenter om Børn og Unges publikationer, bedes sendt til centret.

Rapporten er også udgivet på grønlandsk med titlen: Meeqqat pissakillioortut
Ilaqtariinni aningaasarliortuni meeqqanik angajoqqaanillu apersuilluni misissuineq,
Kalaallit Nunaanni meeqqat inuuniarnerat, suliap immikkoortua siulleq

Forord	6
Sammenfatning	9
Interviews med børn og forældre i familier med knap økonomi	10
<i>Forældrenes oplevelse af og strategier i forhold til familiens økonomiske knaphed</i>	10
<i>Børns oplevelse og håndtering af familiens knappe økonomi.....</i>	12
<i>Fritid.....</i>	12
<i>Skole og mobning</i>	13
<i>Venner</i>	14
<i>Lomme penge og fritidsjobs.....</i>	16
<i>Familieliv, ferier og fødselsdage</i>	17
<i>Mad, tøj og bolig</i>	19
<i>Børnenes bevidsthed om og håndtering af familiens knappe økonomi.....</i>	20
Stile fra elever i 9.-10. klasse	22
Tegninger fra børn i 11-12-års alderen.....	23
Perspektivering.....	23
Rapportens opbygning.....	25
Centrale begreber	26
Børneperspektiv	26
Fattigdom og afsavn	27
Interviews med børn og forældre	28
Interviewforløb	29
Tolkning.....	31
Interviewtemaer	32
Analysemetode.....	33
Om at interviewe børn og deres forældre	34
Analyse af interviews.....	36
Familiebeskrivelser.....	36

<i>Uddannelse, arbejde og økonomiske forhold</i>	36
<i>Familieforhold og sociale netværk</i>	37
Forældrenes oplevelse af og strategier i forhold til at leve i økonomisk knaphed.....	38
<i>Forældrenes beskrivelse af familiens daglige levestandard</i>	39
<i>Forældrenes økonomiske strategier</i>	43
<i>Forældrenes oplevelse og håndtering af familiens økonomiske knaphed</i>	46
<i>Forældrenes oplevelse af hvordan familiens knappe økonomi påvirker børnene</i> ...	48
Børnenes oplevelse og håndtering af familiens knappe økonomi	49
<i>Fritid</i>	49
<i>Skole og mobning</i>	54
<i>Venner</i>	58
<i>Lommepenge og fritidsjob</i>	63
<i>Familieliv, ferier og fødselsdage</i>	67
<i>Mad, tøj og bolig</i>	75
<i>Børnenes bevidsthed om og håndtering af familiens økonomiske situation</i>	80
Stilskrivning i 9.-10. klasse	85
Analyse af stile	86
Hvordan påvirker det børn, når familien har for få penge?	88
<i>Selvoplevede beretninger fra eleverne</i>	88
<i>Elevernes generelle forståelse af og mening om, hvordan det påvirker børn</i>	90
<i>Elevernes anbefalinger</i>	94
Hvad er vigtigt for at børn og unge har det godt?	95
<i>Elevernes beskrivelser af, hvad der er vigtigt for, at børn og unge har det godt</i>	96
Tegninger fra børn i 11-12-års alderen	100
Analyse af tegninger.....	101
Hvordan er det at være barn i en familie med henholdsvis mange og få penge?	102
<i>Generelle tematikker i børnenes tegninger</i>	102
<i>Særegne tegninger</i>	105

<i>Forskelle i børns tegninger</i>	<i>105</i>
Perspektivering	108
Litteraturliste	109
Bilag 1: Skemaoversigt med børnefamilier.....	112
Bilag 2: Stiloplæg.....	113

Forord

I den grønlandske offentlighed har der været flere debatter om børns levestandard, indkomstforskelle og fattigdom. På trods af at disse debatter i høj grad drejer sig om børn og forhold, der berører børn, har børns egne stemmer været stort set fraværende. Der har også manglet et statistisk grundlag for at vurdere, hvor mange børn, der er berørt af fattigdomsproblemer eller lever uden en tilstrækkelig levestandard.

Derfor har MIPI – Videnscenter om Børn og Unge besluttet at iværksætte undersøgelsen "Børns Levestandard i Grønland". MIPI har til opgave at indsamle, skabe og formidle oplysninger med udgangspunkt i barnet og denne undersøgelse er således et led i bestræbelsen på at løfte denne opgave. Mere konkret er det håbet, at der med undersøgelsen leveres et grundlag for en kvalificeret debat om børns levestandard og målrettede tiltag på området. Det er også håbet, at hele eller dele af undersøgelsen vil blive gentaget senere enten af MIPI eller andre, så det kan undersøges om der sker en udvikling i børns levestandard.

Undersøgelsen består af tre dele, som udgives i hver sin rapport:

Børns levestandard i Grønland – del I

Børn med afsavn – interviewundersøgelse med børn og forældre i familier med knap økonomi

Ud fra et børneperspektiv beskriver rapporten, hvordan børn fra familier med knap økonomi oplever og håndterer deres families økonomiske situation. Ud over interviews med børn og forældre fra familier med knap økonomi er rapporten baseret på stile skrevet af elever i folkeskolens 9.-10. klasser og tegninger af børn i alderen 11-12 år.

Børns levestandard i Grønland – del II

Børnefattigdom i Grønland – en statistisk analyse af indkomstdata for husstande med børn

Baseret på udtræk fra Grønlands Statistik om indkomster, sociale ydelser og husstandssammensætninger kortlægger rapporten, hvor mange og hvilke børn der kan betegnes

som værende berørt af fattigdom i Grønland. Dertil analyserer rapporten, hvilke faktorer der påvirker risikoen for, at et barn kommer til at leve i fattigdom. Der er i Grønland ikke en officiel fastlagt fattigdomsgrænse som rapporten kan tage udgangspunkt i. Rapporten bruger derfor i stedet andre internationalt anerkendte metoder.

Børns levestandard i Grønland – del III

FN's børnekonvention og barnets ret til en tilstrækkelig levestandard

På baggrund af konklusionerne fra del 1 og del 2 vurderes der i denne rapport, om grønlandske børn nyder retten ” til den levestandard, der kræves for barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sociale udvikling”, som børn har ret til ifølge FN's børnekonvention. Rapporten gennemgår også, hvordan bestemmelsen skal forstås. Dertil videregiver rapporten anbefalinger fra FN om, hvordan man kan overvåge og forbedre børns levestandard.

Baseret på de tre delrapporter publiceres der en sammenfatning af hele undersøgelsen.

Der er på det seneste i Grønland sket ændringer i blandt andet skattelovgivningen og lovgivningen om offentlig hjælp, som formodentlig påvirker familiers og børns økonomiske betingelser. Som forfatterne af rapporterne påpeger, er der ikke lavet konsekvens- og effektanalyser af disse som kan sige noget om virkningen på børns levestandard. MIPI vil på den baggrund opfordre til, at der efter at lovændringerne har været i kraft i et passende stykke tid foretages en vurdering af, hvordan de har påvirket børns levestandard.

Tak

MIPI vil gerne sige hjertelig tak, til de børn og forældre, der har deltaget i interviews, skrevet stile og tegnet tegninger. Uden jer, ville denne rapport ikke være blevet til noget og vi håber, I vil kunne se jeres indsats afspejlet i den debat, som rapporten forhåbentlig vil skabe.

Dertil skal der også lyde en stor tak til de kommuner og kommunalt ansatte, som har støttet undersøgelsen. Det har de gjort ved at skaffe kontakt til interviewpersoner og sørge for at alt det praktiske omkring transport, indkvartering og tolkning har kunnet lade sig gøre. Kommunerne har

også støttet økonomisk, idet de har stået for indkvartering og/eller tolkning. Det viser at der også fra de offentlige myndigheders side er en stor interesse for at få belyst børns levestandard.

Skoler og institutioner for børn har også været behjælpelige med at arrangere stileskrivning og tegninger. Pisiffik og Malik Svømmehal har bidraget med gaver til de interviewede børn. En række privatpersoner har derudover støttet denne undersøgelse, f.eks. ved at lade forfatterne bag undersøgelsen bo hos dem. Alle disse skal også have tak.

Desuden har der til projektet være tilknyttet en følgegruppe. Den har bestået af repræsentanter fra KANUKOKA (De Grønlandske Kommuners Landsforening), Familiedirektoratet, Direktoratet for Kultur, Uddannelse, Forskning og Kirke, Direktoratet for Boliger og Infrastruktur, Direktoratet for Sundhed, Grønlands Statistik, Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet) og Sorlak (Grønlandsk Ungdoms Fællesråd). Grønlands Statistik har dertil stillet arbejdsplads og løbende sparring til rådighed i forbindelse med udarbejdelse af den statistiske analyse, hvilket har været til stor nytte. Følgegruppen har generelt bidraget til kvaliteten af undersøgelsen med grundige kommentarer og mange forslag, for hvilke de skal have tak.

Endelig har en række fonde og sponsorer muliggjort undersøgelsens gennemførelse ved at finansiere den. Det drejer sig om Augustinus Fonden, Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland, Grønlands Hjemmestyres Forskningspulje, Knud Højgaards Fond, Kalaallit Røde Korsiat, Grønlands Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd samt NAPA/Nordens Institut i Grønland. Disse skal have mange tak for støtten.

Laannguaq Lyngø
Bestyrelsesforkvinde

Nina Banerjee
Centerleder og projektansvarlig

Sammenfatning

Denne sammenfatning indeholder analyseresultaterne fra tre delundersøgelser 1) interviews med børn og forældre om deres oplevelse og håndtering af at leve med knap økonomi 2) stilskrivning i folkeskolens 9.-10. klassetrin om hvad der er vigtigt for at børn og unge har det godt, og hvordan det påvirker børn og unge, når familien har for få penge og 3) tegninger fra 11-12-årige børn om, hvordan det er at være barn i en familie med henholdsvis mange og få penge.

I udvælgelsen af familier til interviewundersøgelsen har kriteriet været, at en eller begge forældre modtager offentlig hjælp, fordi de ikke selv er i stand til at skaffe sig og sin familie det nødvendige til livets opretholdelse, fx trangsvurderet hjælp, som udmåles efter et skøn med det nødvendigste til underhold samt til husleje og forbrugsafgifter. Kontakten til familierne er etableret via socialforvaltninger, arbejdsformidlinger og skoler. De børn, der har skrevet stille og lavet tegninger repræsenterer ikke specifikke indkomstgrupper, men er udvalgt blandt almindelige skoleklasser og fritidsordninger i det grønlandske samfund.

Et centralt begreb i rapporten er *børneperspektiv*. At antage et børneperspektiv vil sige at sætte børn i fokus og søge viden om, hvordan verden ser ud set med deres øjne, dvs. hvordan de selv forstår og oplever deres omverden og de vilkår, de lever under.

Et andet centralt begreb er *afsavn*, som skal forstås i relation til begrebet fattigdom (Townsend 1987). Fattigdom skal forstås relativt, dvs. i forhold til de normer, der eksisterer i det samfund, man lever i. Fattigdom opstår, når eksempelvis børn og deres forældre lider en række materielle og sociale afsavn, fordi de på grund af familiens knappe økonomi er nødsaget til at leve afvigende fra den almene livsstil, som eksisterer i samfundet.

Denne rapport indeholder et børneperspektiv på fattigdom og afsavn. Det indebærer at spørge børn, hvordan de mener, det påvirker børn at vokse op i familier med knap økonomi.

Interviews med børn og forældre i familier med knap økonomi

Der er foretaget 24 semistrukturerede interviews med børn (16 piger og 8 drenge) i alderen 10-16 år, og 22 interviews med børnenes forældre fordelt på 17 familier i henholdsvis hovedstaden, Nuuk, samt byer og bygder i Nordgrønland. Alle forældre og børn, der er interviewet, er født i Grønland. Interviewene er foregået gennem tolk.

Forældrenes oplevelse af og strategier i forhold til familiens økonomiske knaphed

For at få en forståelse for den kontekst, børnene vokser op i, følger først et sammendrag af forældrenes beskrivelse af familiens daglige levestandard, hvilke økonomiske strategier, de benytter, deres oplevelse og håndtering af at leve med knap økonomi samt hvordan de mener, familiens økonomiske situation påvirker deres børn i dagligdagen.

Forældrene føler sig i større eller mindre grad økonomisk pressede, og oplever at den knappe økonomi er en begrænsning for dem i hverdagen. Begrænsningerne kommer til udtryk på forskellig vis og med varierende indflydelse på familiernes daglige liv.

Overraskende mange forældre giver udtryk for, at knapheden er så markant, at det kan mærkes helt ned til nødvendige indkøb til at dække de mest basale behov, det vil fx sige indkøb af madvarer og olie til at varme hjemmet op. Nogle forældre oplever ikke, at den økonomiske knaphed præger dem meget ved dagligvareindkøb, men først når der skal købes andre ting. De fleste nævner i den sammenhæng, at de har svært ved at få råd til tøj til børnene. Der, hvor den knappe økonomi for alvor kan mærkes, er ved større eller uforudsete udgifter, som er nødvendige for familiens økonomi og velbefindende.

De fleste familier i undersøgelsen oplever en permanent utilstrækkelighed, forstået på den måde, at pengene sjældent rækker til sidst på måneden (eller sidst i 14. dages perioden), og hverdagen er præget af mere eller mindre bevidste prioriteringer og økonomiske strategier. En af de strategier, forældrene benytter sig af, er afholdenhed. Det indebærer, at forældrene kun køber det mest nødvendige og økonomiserer med familiens forbrug. En anden strategi er undvigelse. Den indebærer, at forældre og børn ikke deltager i sociale sammenhænge med familie, venner eller i fritiden, som koster mere, end de har råd til. De fleste forældre har ikke de fornødne økonomiske

midler at planlægge med, og derfor ender det tit med akutløsninger. Strategien er en konsekvens af, at forældrene bruger pengene, mens de er der. Akutløsninger resulterer ofte i, at mange ting bliver dyrere. Forældrene benytter også en strategi, der kan betegnes som kompenserende indkøb. Denne strategi er kendetegnet ved, at forældrene bruger pengene på børnene, så de i videst mulig omfang kan have det som andre børn. Enkelte forældre fortæller, at de for at sikre mad på bordet, benytter sig af hvad man kan kalde gråzoneløsninger eller alternative økonomiske strategier, som supplerer den offentlige hjælp. Det drejer sig fx om salg af hjemmelavet brød eller husflid.

De fleste forældre giver udtryk for, at de føler sig pressede, og at deres økonomiske situation påvirker deres humør negativt. Nogle forældre har dertil problemer med helbredet, enten psykisk i form af nedtrykthed og angst, eller fysisk i form af sygdom eller skader. Alkoholmisbrug er ikke et gennemgående kendetegn for forældrene i undersøgelsen, men det gælder for nogle af forældrene, at de har haft eller i perioder har et problematisk alkoholindtag eller et decideret misbrug. For disse familier er der tale om mere komplekse sociale problemer, som ikke alene er forårsaget af knappe økonomiske ressourcer.

Enkelte forældre føler sig mindre pressede og har et socialt overskud, der gør familiens økonomiske situation mere håndterbar. Om forældrene føler sig mere eller mindre presset af den knappe økonomi, afhænger især af, om de står alene med familiens problemer. De forældre, der får hjælp fra familie og venner, uden at det bliver forventet, at de skal betale lånte penge tilbage, oplever sig som mindre pressede. Det gælder også de forældre, der kan se forandringer for sig inden for den nærmeste fremtid, fx i forbindelse med et nyt arbejde. De forældre, der modsat ikke har mulighed for at hente hjælp nogen steder fra, eller øjner positive perspektiver for familiens økonomi, giver udtryk for, at de føler sig stressede, og at de føler sig presset både fra omverdenen og af deres egne forventninger til sig selv. Der er ingen forskel på, om familierne får hjælp fra familie eller venner i forhold til om de bor i hovedstaden, by eller bygd.

De fleste forældre giver udtryk for, at deres børn er mærkede af familiens økonomiske situation. De oplever, at børnene lægger mærke til, at de mangler mad, og at de bliver kede af det og misundelige, fordi de ikke har samme muligheder og levevilkår som deres jævnaldrende. Enkelte

forældre mener ikke, at deres børn lægger mærke til, at de mangler penge. Enten fordi de ikke taler med børnene om det, eller fordi de får økonomisk hjælp fra deres familie, og har mulighed for i større eller mindre grad at afskærme deres børn fra at lide afsavn. Flertallet af forældrene i denne undersøgelse har familie og venner i samme knappe økonomiske situation, og har følgelig ikke mulighed for at låne penge uden at det forventes, at de betales tilbage, og de har dermed ringe muligheder for at afskærme deres børn fra at lide afsavn.

Børns oplevelse og håndtering af familiens knappe økonomi

Nedenfor følger et sammendrag af børnenes beskrivelser af følgende emner: Fritid; skole og mobning, venskaber; lomme penge og fritidsjob; familieliv, ferier og fødselsdage; mad, tøj og bolig. Desuden sammenfattes og diskuteres børnenes bevidsthed om og håndtering af familiens økonomiske knaphed.

Fritid

Børnene har forskellige muligheder for at deltage i organiserede fritidsaktiviteter, dvs. aktiviteter, de går til hver uge. De fleste børn har begrænset mulighed for at deltage i en organiseret fritidsaktivitet på grund af familiens knappe økonomi. De har hverken råd til kontingent, det udstyr der skal bruges til forskellige sportsgrene, eller til at betale for de ture, som forskellige fritidsaktiviteter indebærer. At være hindret i at deltage i organiserede fritidsaktiviteter, der koster penge, indebærer, at børnene er afskåret fra på lige fod med andre børn at indgå i sociale fællesskaber, som er indeholdt i organiserede fritidsaktiviteter. Enkelte børn har imidlertid haft mulighed for at deltage i fritidsaktiviteter, som enten er betalt af offentlige instanser eller private aktører.

Nogle børn giver udtryk for, at fritidsaktiviteter ikke har deres interesse, eller at de ikke har tænkt nærmere over, om de har lyst til at gå til noget i deres fritid. Det gælder også børn, hvor familien tidligere har haft råd til at betale for deres deltagelse i fritidsaktiviteter, og børn som er vidende om, at deres klassekammerater går til en sportsgren. Når børnene giver udtryk for ikke at have interesse for fritidsaktiviteter kan det være et udtryk for, at de afstemmer deres ønsker til familiens økonomiske situation, og således allerede på forhånd ekskluderer sig selv fra at deltage i fritidsaktiviteter. Men det kan også skyldes, at der simpelthen ikke er tilbud om fritidsaktiviteter, fx i

den bygd hvor barnet bor. Flere bygdebørn påpeger således, at de savner muligheden for at gå til fritidsaktiviteter.

Børnene i undersøgelsen er også afskåret fra andre aktiviteter i deres fritid. Flere af børnene vil gerne have en computer, men en sådan udgift ligger langt uden for familiernes økonomiske formåen. Børnene ønsker sig også bekostelige ting til udendørsaktiviteter med andre børn, særligt cykler, men også ski og snowboard står højt på børnenes ønskeliste. Børnenes ønsker kommer ikke ud af ingenting. Deres udsagn vidner om, at de tager udgangspunkt i målestokken for, hvad de ved, andre børn har. De materielle afsavn gør, at børnene ikke kan udøve de aktiviteter, de har lyst til og bliver dermed en barriere for deres udfoldelsesmuligheder.

Børnene har også muligheder i deres fritid, som er kendetegnet ved ikke at koste penge. Der er flere af disse aktiviteter, som er gennemgående for næsten alle børn i undersøgelsen. Fælles for de fleste børn er, at de bruger meget af deres fritid på at være udenfor sammen med venner og søskende. De går ture sammen, leger, spiller fodbold og andre boldspil. Men børnene bruger også en del af deres fritid indenfor på at se fjernsyn og dvd.

Skole og mobning

Flertallet af børnene i undersøgelsen giver udtryk for ikke at trives optimalt eller decideret mistrives i en klassesammenhæng. Det skyldes, at børnene er uden for det sociale fællesskab i klassen, og at de oplever at blive mobbet. Kun tre børn i undersøgelsen fortæller, at de aldrig er blevet mobbet. De resterende børn deler sig i to grupper.

Den ene gruppe børn bliver ikke mobbet så tit, og mobningen er ifølge dem selv ikke så alvorlig. Denne form for mobning kan betegnes som let mobning, mens den anden gruppe børn er udsat for, hvad man kan kalde svær mobning. For denne gruppe børn gælder, at de bliver mobbet ugentligt, og at mobningen forårsager, at de bliver kede af det og isolerer sig. Mobning, som denne gruppe børn udsættes for, er af mere grov karakter. Den er ikke alene verbal, men ofte også af fysisk karakter.

Fælles for gruppen af børn, der bliver udsat for svær mobning er, at de ikke har et positivt syn på forholdet til deres klassekammerater. De har ingen venner fra klassen og har svært ved at indgå i en social sammenhæng. Den mistrivsel, som de børn, der bliver mobbet, mærkes af, er tillige i nogle tilfælde kombineret med faglige vanskeligheder.

De fleste børn i undersøgelsen oplever ikke, at mobning i klassen skyldes, at nogle elever har færre penge end de andre børn. De fortæller, at mobningen indebærer, at de selv og andre elever bliver kaldt grimme og ubehagelige ting. Få af børnene oplever imidlertid, at mobning også er forbundet med ulighed i adgang til materielle goder. Fx fortæller en pige, at i hendes klasse bliver man mobbet, hvis man ikke har råd til en mobiltelefon. Mobning i klassesammenhæng, som børnene i denne undersøgelse, beskriver den, synes således at være en kompleks størrelse, som både rummer aspekter af økonomisk ulighed, men også forhold af mere social karakter.

Selv om børnene ikke trives optimalt eller mistrives i sociale sammenhænge i skolen, er flere opmærksomme på vigtigheden af at gå i skole, og nogle af børnene giver udtryk for at have planer om at videreudanne sig. For enkelte børn skyldes deres opmærksomhed, at deres forældre indpoder dem, at det er afgørende, at de lærer noget og passer deres skole for at få andre muligheder end de selv har haft, og ikke ender som ufaglærte med ringe jobmuligheder og en ustabil indtægt til følge. Andre børn har ingen tanker om, hvad de vil i fremtiden. Det er overvejende yngre børn, for hvem videreuddannelse og job ligger langt ude i fremtiden, men også få af de ældre børn giver udtryk for ikke at have nogen ide om, hvad de gerne vil i deres liv. Disse unge synes at være præget af apati og en manglende tro på fremtiden.

Venner

Ifølge børnene har de venner, som de er sammen med i deres fritid. Vennerne er oftest ikke fra børnenes klasse, men fra skolen eller det område, de bor i. Børnenes udsagn vidner om, at de typisk finder sammen med børn, der er fra familier med samme økonomiske vilkår som dem selv. Alligevel mener de ikke, at penge har nogen betydning for, hvem man er venner med. Børnenes valg af venner, som overvejende lever under samme økonomiske vilkår som de selv, synes altså at være ubevidste valg, idet børnene tilsyneladende ikke tænker over, at ulige økonomiske forhold kan have en selekterende betydning i forhold til, hvem man er venner med.

Det gælder for de fleste børns venskaber, at de er karakteriseret ved at være flygtige og ustabile. Dette kommer bl.a. til udtryk ved, at børnene fortæller om venner, som de lige har mødt, om venner de er ved at miste og om venskaber, der brydes. Enkelte børn skiller sig ud, idet de har venner, som de har kendt siden barndommen.

Flere børn i undersøgelsen har ikke venner på besøg hjemme hos sig selv. Når de bliver spurgt, om de har lyst til at have venner på besøg hjemme, svarer enkelte børn meget klart "nej" og giver udtryk for ikke at ønske at uddybe nærmere. For disse børn er det et bevidst fravalg ikke at have venner på besøg. Men for de fleste af børnene er der ikke tale om et bevidst fravalg. De vil gerne have venner på besøg, og forstår ikke, hvorfor det ikke sker.

Denne undersøgelse peger på, at mulighederne og rammerne for børnenes samvær, er af betydning for, om de mest er hos andre venner eller har venner med hjemme på besøg. Nogle børn er mest hos deres venner, fordi de der har mulighed for at lave andre aktiviteter, fx at spille på computer. Tages rammerne for børnenes samvær i betragtning, er det afgørende, at stort set alle børn i undersøgelsen deler værelse med søskende og i nogle tilfælde også med deres forældre, og at de fleste giver udtryk for gerne at ville have deres eget værelse, bl.a. så de kan invitere venner med hjem. Ved ikke at få venner på besøg, kan børnene samtidig bidrage til at opretholde et billede af en nogenlunde normal levestandard ud ad til.

De yngre børn har generelt svært ved at svare på, hvad de godt kan lide ved deres venner, måske fordi det ikke er noget, de tænker over, men som bare er et vilkår. For de lidt ældre drenge handler det om, at vennerne er sjove at være sammen med, og for de ældre piger, at vennerne er nogen, de kan stole på og snakke om problemer med. Det er hovedsageligt de ældre børn, der giver udtryk for at have problemer, og det er også primært dem, der taler med deres venner om problemer. Et par af de ældste børn i denne undersøgelse skiller sig ud ved ikke at have venner, som de kan tale med om deres problemer.

Lommepenge og fritidsjobs

Fælles for børn i familier med knap økonomi er, at de fortæller, at de i mindre omfang end deres jævnaldrende får lommepenge, og at de i nogen perioder ingen lommepenge får.

Om børnene får lommepenge og hvor mange de får er afhængig af forældrenes økonomiske situation. Børnene fortæller samstemmende, og i lighed med deres forældres udsagn, at når deres forældre har penge, så får de lommepenge, lige fra 20 – 50 kr. om dagen. Enkelte børn får lommepenge regelmæssigt, men ikke af de(n) forældre, de bor hos. De børn, der får et fast beløb i lommepenge og med bestemte tidsrum, får det af bedsteforældre, eller en forælder, som de ikke bor sammen med.

Alle børnene bruger deres lommepenge til at købe slik, chips, kager og sodavand. En del børn fortæller også, at de køber mad for deres lommepenge i frokostpausen i skoletiden. Børnene ved, at man skiller sig ud, når man ikke kommer i "butikken", og beskriver det at kunne købe slik, sodavand o.l. som en afgørende markør til at se forskel på, om familier har for få penge eller rigelig med penge.

At få lommepenge giver børnene mulighed for at deltage i det sociale fællesskab, der er omkring at gå i "butikken" og købe slik, sodavand o.l., både i og efter skoletid. Det giver dem tillige mulighed for på et synligt parameter ud ad til at demonstrere, at de ikke afviger fra normen, men er som andre børn. De børn, der ikke får lommepenge, er modsat afskåret fra denne mulighed. Fordi fællesskabet omkring at købe ind i "butikken" af børnene bliver betragtet som et centralt aspekt i det sociale liv både for børn i hovedstaden, byer og bygder, bliver det afgørende for børnenes følelse af at være med eller ikke være med i fællesskabet.

Det er primært de ældste børn i undersøgelsen, der har haft eller har et job i deres fritid. Flere af de lidt ældre børn vil også gerne have et fritidsjob. For børnene er et fritidsjob ikke et individuelt projekt. Motivationen for at få et job er for hovedparten af børnene tæt forbundet med et ønske om at ville hjælpe familien økonomisk. Børnene udviser bekymring for familiens situation, og forsøger at hjælpe til, så godt de kan. Mest af alt handler det om at spæde det ekstra til, der giver familien råd til at købe tilstrækkelige daglige fornødenheder som mad. Det at tjene deres egne penge vil

også gøre eller gør dem i stand til at købe de ting, de gerne vil have, og som andre børn har. De ældre børns jobs kan i vid udstrækning medvirke til at afskærme dem selv, og i nogen grad deres søskende og forældre fra at opleve afsavn i hverdagen i form af daglige fornødenheder som mad.

Denne undersøgelse viser, at lomme penge og arbejde giver børnene et selvstændigt økonomisk handlerum. Andre undersøgelser viser, at dette har en positiv betydning for børns selvbillede (Harju 2005). Børn, der oplever at have et begrænset økonomisk handlerum, har modsat sværere ved at opretholde et positivt selvbillede. Lomme penge og løn bruger børnene til at købe ting, som de ønsker sig, hjælpe familien økonomisk og til at gå ud med venner. For børnene er det at have et økonomisk handlerum derfor også vigtigt i forhold til at kunne opretholde sociale relationer. Men et fritidsjob kan modsat have som effekt, at børnene får mindre tid til deres venner, og det kan påvirke deres skolegang negativt, fx i form af mindre tid til lektier og træthed. Den yderste konsekvens kan være, at et barn udmeldes af skolen. En dreng fortæller fx, at han er gået ud af skolen for at få et arbejde, så han kan hjælpe sine forældre økonomisk.

Familieliv, ferier og fødselsdage

For nogle børn i undersøgelsen synes det svært at svare på, hvad de laver sammen med deres familie. De enten trækker på skuldrene eller svarer ved ikke, når de bliver spurgt, om de laver andre ting sammen end at se fjernsyn eller dvd, som størstedelen af børnene beskriver, de gør. Dette kan være et udtryk for, at familien ikke er sammen om specifikke aktiviteter. For andre børn synes det lettere at beskrive samværet med deres familie. Disse børn fortæller bl.a., at de tager på ture sammen i fjeldet, på havet eller går i biografen, eller at de hjælper til derhjemme med huslige gøremål.

Flertallet af børnene har ikke lyst til eller kan ikke svare på, om de kunne tænke sig at lave noget andet med deres familie, end det de gør. Dette kan være et udtryk for, at de er loyale over for deres forældre, og afstemmer deres forventninger til, hvad der er muligt inden for familiens økonomiske rammer og i forhold til det sted, de bor. Mens nogle forældre direkte giver udtryk for, at familiens muligheder for at lave aktiviteter sammen er begrænset af økonomi, italesætter børnene altså ikke på samme måde deres oplevelse af at være begrænset. De få børn, der sætter

ord på deres ønsker til, hvad familien skal være (mere) sammen om, beskriver typisk aktiviteter, som involverer, at familien er sammen på tur, fx ud at sejle eller i svømmehallen.

At familien er omdrejningspunktet for børnene, er der ikke nogen tvivl om. De fleste børn giver udtryk for en glæde ved at tilbringe tid sammen med familien, og et ønske om mere samvær. Børnene giver udtryk for, at de bedst kan lide perioder eller situationer, hvor positivt samvær i familien har en fremtrædende rolle. At være meget sammen med, være åben og at kunne tale sammen i familien, beskrives af flere af børnene i undersøgelsen som afgørende for, at de selv og at børn generelt kan have det godt.

De lidt ældre børn giver udtryk for sjældnere at være sammen med deres familie, fordi de i deres fritid prioriterer at være sammen med venner, og for enkelte børns vedkommende, fordi de fravælger at være hjemme på grund af en negativ stemning i familien. For nogle af børnene i denne undersøgelse er familielivet ud over økonomiske begrænsninger, også præget af forældrenes personlige problemer, som betyder et manglende socialt overskud til at være sammen med børnene om noget.

Kun få af børnene har været på ferie med deres familie. De børn, der har været på ferie med deres familie, har kun været det en enkelt gang, og ferien har været betalt af en arbejdsgiver eller gennem tilskud fra kommunen. Flertallet af børnene i undersøgelsen har hverken i eller uden for ferieperioder været væk fra det lokalområde, de bor i. For nogle af disse børn betyder sommerferie at lave det samme, som de altid gør, mens det for andre børn involverer lidt flere fælles oplevelser i familien, fx at sejle til en anden bygd og besøge familie. Nogle få børn har haft alternative feriemuligheder uden om forældrene, fx sammen med bedsteforældre eller på en gratis børnelejr. Et enkelt barn arbejder i alle sine ferier for at tjene penge til familien.

De børn, der har været på ferie, eller kender til klassekammerater, der tager på rejser med deres familie, giver i højere grad end andre børn udtryk for, at de ønsker at komme på ferie og opleve andre steder med deres familie. De børn, der aldrig har været uden for det lokalområde, de bor i, har ikke i samme grad forhåbninger eller ønsker om at komme ud at rejse. Børnene synes på den

måde at afstemme deres forventninger i forhold til familiens økonomiske situation, deres erfaringer med at rejse og til normen i klassekammeraternes familier.

Kun et enkelt barn fortæller, at familien ikke fejrer hendes fødselsdag. Flertallet af børnene afholder fødselsdag ved at invitere familie og i nogle tilfælde også venner til kaffemik. Ingen af børnene har haft inviteret hele klassen til fødselsdag, men fortæller, at andre i klassen har. For nogle af børnene er det et ønske også at afholde fødselsdag for klassekammeraterne, men andre børn giver udtryk for ikke at have lyst til, at klassen kommer på besøg hjemme hos dem.

Børnene ønsker sig forholdsvis dyre ting af deres forældre, fx mobiltelefon, mp3 afspiller, play station spil mv., men får typisk ting, som er billigere og ofte også nødvendige i dagligdagen, særligt tøj. Nogle af børnene er bevidste om, at de ikke får deres ønsker opfyldt, fordi forældrene ikke har råd til det, mens andre børn giver udtryk for ikke at have tænkt over eller have lyst til at snakke om det.

Mad, tøj og bolig

Flere børn lægger mærke til, at familien ind imellem mangler mad. Det stemmer overens med, at deres forældre fortæller, at de har svært ved at få råd til mad sidst på måneden (eller sidst i 14 dages perioden). Nogle børn giver udtryk for, at de ikke altid får mad nok, hverken derhjemme eller med i skole. Børnene bliver opmærksom på manglen på mad i forskellige situationer, fx når de oplever, at der ikke er mad nok til aftensmad, eller at de ikke får mad med i skole. Børnenes måde at håndtere det på er forskellig. For nogle børn er det ikke altid at få mad nok et vilkår, som de giver udtryk for ikke at kunne gøre noget ved. Andre børn forsøger aktivt at håndtere situationen, fx ved at spise hos venner eller familie, eller ved at få sig et job efter skole for at kunne hjælpe familien økonomisk til køb af daglige fornødenheder såsom mad.

Børnene har forskellig adgang til tøj. De yngre børn har som regel tøj nok, idet de ofte kan arve tøj fra deres ældre søskende eller ikke har noget imod at få tøj fra genbrugsbutikker. Heller ikke de ældste børn giver udtryk for at mangle tøj, bl.a. fordi de finansierer deres tøj gennem fritidsjobs. De børn, der giver udtryk for at mangle tøj, er således overvejende børn, der placerer sig i midten, dvs. børn, som er blevet for "gamle" til at arve tøj og for unge til at selv at tjene penge. For de børn,

der giver udtryk for at mangle tøj, handler det i de fleste tilfælde om at have noget at skifte med. At tøj har betydning ses, når børnene bruger det som indikator til at beskrive, om børn er fra familier med få eller mange penge. Nogle børn fortæller således, at børn, der hyppigt får nyt tøj af deres forældre, har mange penge. Når børnene i undersøgelsen plager deres forældre om noget, er det derfor heller ikke overraskende i flere tilfælde tøj, de plager om.

For mange af de børn i undersøgelsen, der udtrykker utilfredshed med deres boligforhold, handler det om, at boligen er for lille til at rumme hele familien. De fleste børn i undersøgelsen bor på værelse med deres søskende, og nogle sammen med deres forældre. Børnenes utilfredshed med boligen handler ikke alene om pladsforhold, men også om boligens beskaffenhed. Udsagn om utilstrækkelige boligforhold er i denne undersøgelse kendetegnende for flertallet af bygdebørnene, men gælder også for nogle af bysbørnene og et enkelt barn fra hovedstaden. De fortæller om utætte huse, hvor det trækker ind, om fugt om sommeren og islag om vinteren indenfor i huset. For nogle få børn i undersøgelsen har utilstrækkelige boligforhold ikke handlet om boligens tilstand, men om i det hele taget at have tag over hovedet.

Børnenes bevidsthed om og håndtering af familiens knappe økonomi

Børnene er i større eller mindre grad bevidste om familiens knappe økonomi. Dette viser sig på flere måder. Nogle børn udtrykker bekymring for, at familien ind imellem mangler mad, og gør deres bedste for at hjælpe til, fx ved at få sig et fritidsjob. Andre børn afstemmer deres forventninger til familiens økonomiske knaphed, og giver udtryk for ikke at have ønsker om at deltage i fritidsaktiviteter eller tage på ferie sammen med familien.

Børnenes bevidsthed stiger generelt med alderen, og de ældste børn synes således mere bevidste om familiens økonomiske knaphed end de yngre børn. De ældre børn fortæller, at de ikke længere spørger deres forældre om penge til noget og giver udtryk for at ville klare sig selv. De yngre børn fortæller enten, at de er ligeglade, eller at de plager deres forældre, hvis de ikke kan få det, de gerne vil have. At give udtryk for at være ligeglad kan være en måde at beskytte sig mod at føle afsavn. Forældrene oplever, at deres børn - især de ældre - forstår og accepterer, at de ikke kan få det samme som andre børn. Hos børnene kommer dette til udtryk som, at de afstemmer deres behov og ønsker til familiens knappe økonomi. De lærer at leve med afsavn, og international

forskning viser, at det at leve i afsavn også mindsker børns umiddelbare forventninger og stræben i livet (Shopshire & Middleton 1999).

Børnenes syn på familiens økonomiske situation formes i forhold til det omgivende samfund, og i denne sammenhæng er normen for både materielt og socialt forbrug hos jævnaldrende et afgørende parameter. Børnene måler og vejer deres egen situation i forhold til andre børn. De fortæller, hvordan de lægger mærke til, at andre børn har flere penge, fx fordi deres familie har bil, eller fordi de har råd til at gå i butikken hver dag mv. På den ene side nedtoner børnene deres forventninger og afstår fra at ville have og gøre de samme ting, som deres jævnaldrende. Men på den anden side forårsager det umiddelbare pres, børnene oplever som følge af, hvad der er normen hos deres jævnaldrende, at de også i flere sammenhænge giver udtryk at ønske sig det samme som andre børn.

Børnenes måde at håndtere den økonomiske knaphed på varierer. Nogle børn håndterer situationen aktivt mens andre børn håndterer situationen passivt. En aktiv håndtering viser sig fx ved, at børnene får sig et fritidsjob, sparer penge op eller deltager i gratis fritidsaktiviteter for børn. De børn i undersøgelsen, der håndterer situationen aktivt, har hvad man kan kalde en problemløsende tilgang. De børn, der omvendt håndterer situationen passivt, har hvad man kan kalde en undvigende tilgang. De forsøger på et mere eller mindre bevidst plan at overbevise sig selv om, at de hverken har behov, ønsker eller forventninger. En passiv håndtering viser sig fx ved, at børnene ikke spørger deres forældre om noget, hverken ting, oplevelser eller lomme penge, eller ved, at de giver udtryk for ikke at have overvejet at deltage i fritidsaktiviteter eller have venner med hjem på besøg. De har lært at kontrollere sig selv og at være foruden både ting og oplevelser, og det kan ifølge andre undersøgelser føre til apati og social isolation (se Harju 2005). En passiv håndtering er som følge heraf forbundet med flere psykologiske problemer sammenlignet med en aktiv håndtering.

Børnenes bevidsthed om familiens økonomiske situation bevæger sig også ind på mere følsomme områder, såsom hvordan den præger stemningen i hjemmet. Nogle børn giver udtryk for, at deres forældres humør er negativt påvirket af, at de mangler penge. Andre børn derimod har lagt mærke til, at deres forældre på trods af økonomiske begrænsninger bevarer et socialt overskud. Enkelte

børn giver udtryk for, at det er lettere at leve med knap økonomi, når de indgår i åbne og positive familierelationer, og at det vigtigste er at føle sig elsket af sine forældre.

Stile fra elever i 9.-10. klasse

71 elever i 9.-10. klasse fra hovedstaden samt byer og bygder i Nordgrønland har svaret på, hvordan de mener, det påvirker børn og unge, når familien har for få penge, og hvad der er vigtigt for at børn og unge har det godt. Elevernes svar på, hvordan de synes, det påvirker børn og unge at leve i en familie, der har for få penge, vidner om, at de er meget bevidste om problemstillingen. For nogle børn skyldes dette, at de selv er barn i en familie med knap økonomi.

Eleverne skriver om, at familier med få penge mangler mad, og hvordan for lidt mad kan medføre, at børnene ikke kan koncentrere sig i skolen. De skriver om, at børnene går i gammelt tøj, fordi forældrene ikke har råd til at give dem noget nyt, og at de derfor bliver mobbet i skolen. De fortæller, at børnenes følelse af skam gør, at de isolerer sig fra andre børn, og at børnene på grund af familiens situation har det dårligt og føler sig magtesløse. De redegør for børnenes begrænsede muligheder, og hvordan dette kan have konsekvenser for dem helt ind i deres voksne liv. Elevernes syn på, hvordan det er at leve som barn i en familie, der har for få penge, svarer på mange måder til, hvordan børn i familier med få penge selv oplever deres situation, både som det kommer til udtryk i interviews med børn i familier med knap økonomi, og i børnenes selvoplevede beretninger i stilene.

Elevernes svar på spørgsmålet om, hvad der er vigtigt for at børn og unge har det godt griber fat i mange forskellige emner. Centralt for eleverne er kærlighed, omsorg og opdragelse fra forældre, gode venner og at have nogen at kunne tale om problemer med, deltagelse i fritidsaktiviteter og en god skolegang. Men elevernes svar handler også om at have adgang til god og nærende mad og i det hele taget at leve sundt.

Enkelte elever har uopfordret skrevet nogle forslag i forhold til at forebygge eller hindre, at børn lider afsavn i hverdagen på grund af, at familien har for få penge. Elevernes anbefalinger kan læses som en appel til både private og offentlige aktører i Grønland. De handler bl.a. om flere i

uddannelse, højere lønninger, lavere priser på dagligvarer, og direkte fokus på børn i tildelingen af offentlige midler.

Tegninger fra børn i 11-12-års alderen

36 børn i alderen 11-12 år fra hovedstaden, byer og bygder i Nordgrønland har udarbejdet tegninger, som illustrerer, hvordan de mener det er at være barn i en familie med henholdsvis mange eller få penge (se tegninger inde i rapporten).

Tegningerne viser, at børnene har en klar opfattelse af, at penge har indflydelse på en families levestandard. Penge enten sætter begrænsninger eller giver muligheder. Tegningerne tager udgangspunkt i børnenes lokale virkelighed, og for nogle børns vedkommende i deres eget liv. Børnene illustrerer levevilkårene for familier med henholdsvis mange og få penge som mærkbart forskellige. De viser, at der ikke alene er forskelle, når det gælder familiers materielle og økonomiske levestandard. Også familiens sindsstemning er påvirket af, om familien har mange eller få penge. Mens familier med mange penge afbildes som glade, bliver familier med få penge skildret som triste, fx fordi de ikke har råd til mad eller tøj.

Analysen viser, at der er tydelige forskelle at spore i børnenes tegninger fra henholdsvis hovedstaden, byer og bygder. Forskelle som kan tolkes som et udtryk for faktiske forskelle på børns levevilkår. En forskel af betydning er, at bygdebørn i modsætning til børn fra hovedstaden, gengiver det at være barn i en familie med henholdsvis mange eller få penge, som et spørgsmål om adgang til basale fornødenheder, såsom mad, mens hovedstadens børn bevæger sig inden for en større materiel målestok, hvor penge overvejende afbildes som værende af betydning for, om familien har råd til et stort hus med mange rum og én eller flere biler.

Perspektivering

Andre grønlandske undersøgelser peger på, at der er sociale forskelle i børns trivsel og levestandard. Mens levevilkårene for grønlandske børn i familier med knap økonomi på den ene side skal betragtes som unikke, viser denne undersøgelse, at der er mange fællestræk med børn i samme situation fra andre lande, fx Canada, USA og europæiske lande (se Harju 2005). De

overordnede fællestræk er, at børnene oplever materielle og sociale afsavn i hverdagen, som giver dem en begrænset mulighed for på lige fod med deres jævnaldrende at deltage i den almene livsstil i det samfund, de lever i. Fælles er også, at børnene er meget bevidste om, at deres familie har få penge og afstemmer deres forventninger til families økonomiske situation. De lærer at leve med afsavn, og international forskning viser, at det mindsker børns umiddelbare forventninger og stræben i livet.

Rapportens opbygning

Denne rapport indeholder analyser af tre delundersøgelser 1) interviews med børn og forældre om deres oplevelse og håndtering af at leve med knap økonomi 2) stilskrivning i folkeskolens 9.-10. klassetrin om hvad der er vigtigt, for at børn og unge har det godt, og hvordan det påvirker børn og unge, når familien har for få penge og 3) tegninger fra 11-12-årige børn om, hvordan det er at være barn i en familie med henholdsvis mange og få penge.

I udvælgelsen af familier til interviewundersøgelsen har kriteriet været, at en eller begge forældre modtager offentlig hjælp, fordi de ikke selv er i stand til at skaffe sig og sin familie det nødvendige til livets opretholdelse, fx trangsvurderet hjælp, som udmåles efter et skøn med det nødvendigste til underhold samt til husleje og forbrugsafgifter. De børn, der har skrevet stille og lavet tegninger er ikke som i interviewundersøgelsen udvalgt efter specifikke indkomstkriterier, men repræsenterer forskellige indkomstgrupper i det grønlandske samfund.

Rapporten er bygget op således, at der indledes med en præsentation af centrale begreber. Dernæst følger undersøgelsens tre dele, som kan læses i særskilte kapitler. Hvert kapitel indledes med en beskrivelse af delundersøgelsens metoder og etik, og følges op af en analyse af datamaterialet. Første kapitel omhandler interviews med børn og forældre i familier med knap økonomi, det næste om stilskrivning med elever i 9.-10. klasse, og det sidste kapitel sætter fokus på tegninger fra børn i alderen 11-12 år.

Centrale begreber

I dette afsnit redegøres for centrale begreber i rapporten. De centrale begreber er børneperspektiv, fattigdom og afsavn.

Børneperspektiv

At anvende et børneperspektiv vil sige at sætte børn i fokus og søge viden om, hvordan verden ser ud med deres øjne, og undersøge hvordan de selv forstår og oplever deres omverden og de vilkår, de lever under (Harju 2005).

Historisk set har børns egne perspektiver ikke være i fokus. Der har været lavet forskning om børn men ikke med børn. I børneforskning har det traditionelt været voksne, som har udtalt sig om børns liv (Ridge 2005). Når det har forholdt sig sådan, skyldes det bl.a., at børn ikke er blevet set som værende kompetente og i stand til at udtale sig om deres eget liv (Qvortrup 1994).

Men i dag er der en stigende opmærksomhed på, at børn ved noget, som voksne ikke selv kan få øje på. Der er sket et skift fra at se børn som "objekter" til "subjekter", hvilket er en anerkendelse af, at børn er dem, der bedst kan udtale sig om deres liv, og hvad der er af betydning for dem (Ridge 2005). Med andre ord kan børn berige forskningen med originale bidrag, hvis de får lov at komme til orde (Andersen et. al. 2003). Det nye børneperspektiv inden for forskningen afspejler et moderne børnesyn, hvor børn ses som kompetente individer med egne erfaringer og viden, som er værdifuld og kan nyttiggøres.

Denne rapport indeholder et børneperspektiv på fattigdom og afsavn. Det indebærer at spørge børn, hvordan de oplever at vokse op i familier med knappe økonomiske ressourcer. Den bagvedliggende forståelse er, at børn vokser op i en børneverden med egne kulturelle, sociale og økonomiske værdier og forventninger (Ridge 2005), og at vi for at få indblik i den verden, skal høre hvad børn oplever og erfarer.

Fattigdom og afsavn

Fattigdom skal i denne undersøgelse forstås i overensstemmelse med teorier udviklet af den internationalt anerkendte fattigdomsforsker Peter Townsend (1987). Ifølge Townsend handler fattigdom ikke kun om menneskers behov for at få dækket deres fysiske behov, dvs. mad når de er sultne, varme når de fryser og tag over hovedet. Han påpeger, at mennesker også har sociale behov og forventes at leve op til en række sociale roller i samfundet fx som kollega, ven, forældre og barn.

Fattigdom skal forstås relativt, dvs. i forhold til de normer, der eksisterer i det samfund, man lever i. Fattigdom opstår, ifølge Townsend, når man lider afsavn, fordi man er nødsaget til at leve afvigende fra den alment gældende livsstil, som eksisterer i samfundet. Afsavn kan være af både materiel og social karakter. Men at lide afsavn er ikke nødvendigvis det samme som at være fattig. Mennesker, som lever på måder, der afviger fra den almene livsstil kan ikke blive betegnet som fattige, hvis denne livsstil ikke er påtvunget på grund af manglende ressourcer. Det afgørende, ifølge Townsend, i forhold til at være fattig er, hvis fx en familie oplever flere afsavn, som er forårsaget af økonomisk knaphed.

I forhold til børn i Grønland kan det således hævdes, at ikke kun børn, der lever i familier, som mangler penge til at dække basale behov for mad, tøj og en rimelig bolig, er fattige. Fattigdom eksisterer også blandt børn, hvis familie ikke har råd til at betale for deres medlemskab i en fritidsklub, afholde konfirmation eller tage i biografen sammen. Disse familier kan karakteriseres som fattige, fordi de på en række områder befinder sig i en situation, hvor de på grund af knappe økonomiske ressourcer er afskåret fra den livsstil, der er den alment gældende livsstil blandt børn i dagens Grønland.

At opleve flere afsavn på én gang i en længere periode kan føre til en mere eller mindre permanent udelukkelse fra deltagelse i samfundet og den almene livsstil. Udelukkelsen sker på baggrund af et komplekst samspil mellem de ydre begrænsninger, et barn oplever, fx ikke at have mulighed for at deltage i fritidsaktiviteter, og barnets egen reaktion på disse begrænsninger, fx at isolere sig socialt (Ridge 2005). Begrænsninger i børns deltagelse og sociale integration kan føre

til, at børn udvikler et lavere selvværd og får problemer med at fastholde sociale relationer, og som på længere sigt kan være med til at fastholde dem i et liv i afsavn (ibid.).

Fattigdom synes ikke at være et begreb, der bruges i daglig tale i Grønland, heller ikke blandt de familier, der er med i denne undersøgelse. Derfor anvendes begrebet fattigdom i denne rapport på linje med synonyme hverdagslige begreber såsom familier med lav indkomst, knap økonomi eller få penge.

Interviews med børn og forældre

Der er foretaget 24 interviews med børn (16 piger og 8 drenge) i alderen 10-16 år, og 21 interviews med børnenes forældre fordelt på 17 familier (se oversigtsskema i bilag). Der foretaget 6 interviews med børn og 4 interviews med forældre i hovedstaden, 11 interviews med børn og 10 interviews med forældre i byer, og 7 interviews med børn og 8 interviews med forældre i bygder. Alle forældre og børn, der er blevet interviewet, er født i Grønland.

Interviewene har varet mellem 40 og 90 minutter. Interviewene med forældrene og de ældre børn har generelt varet længere end interviewene med de yngre børn.

De interviewede børn og forældre er fra familier, som befinder sig i de laveste indkomstgrupper i Grønland. I udvælgelsen af familier til interviewundersøgelsen har kriteriet været, at en eller begge forældre modtager offentlig hjælp, fordi de ikke selv er i stand til at skaffe sig og sin familie det nødvendige til livets opretholdelse, fx trangsvurderet hjælp, som udmåles efter et skøn med det nødvendigeste til underhold samt til husleje og forbrugsafgifter. Der er i undersøgelsen taget udgangspunkt i familiernes nuværende situation¹.

¹ De børn og forældre, der er interviewet til rapporten, er udvalgt ud fra, at de modtog offentlig hjælp på tidspunktet for interviewet, det vil sige mellem juli og oktober 2006. Lovgivningen om offentlig hjælp er ændret med virkning fra 1. april 2007. Lovændringens primære formål er at skaffe flere i beskæftigelse. Den medfører blandt andet, at offentlig hjælp højst må beløbe sig til 65 procent af mindstelønnen, hvilket kun kan fraviges i ganske særlige tilfælde. Der findes ingen konsekvens- eller effektanalyser af lovændringens betydning for børns levestandard.

Kontakten til børn og forældre er etableret gennem socialforvaltninger, arbejdsformidlinger og skoler. Forældrene har enten skriftligt via en fuldmagt eller mundtligt til interviewerens givet tilladelse til, at deres barn eller børn må interviewes². Endvidere er børnene selv blevet spurgt om de ønsker at lade sig interviewe. De fleste børn valgte at medvirke, men enkelte børn sagde fra, da interviewet endelig skulle finde sted. Hverken forældre eller børn i disse familier indgår i undersøgelsen.

Alle deltagende familier er anonymiserede, hvad angår navne og geografisk placering. Når der gengives citater fra interviewene i rapporten, fremgår alene barnets alder og køn. Hvis det er af særlig relevans, nævnes også om der er tale om et barn fra hovedstaden, en by eller en bygd. Personlige oplysninger, som direkte kan spores tilbage til en enkelt familie, indgår heller ikke i rapporten.

Interviewforløb

Ved begyndelsen af hvert interview er børn og forældre blevet informeret om formålet med undersøgelsen, og at de deltager anonymt. Desuden er der indhentet tilladelse hos alle forældre og børn til at optage interviewet på diktafon og senere renskrive det. Forældrenes og børnenes åbenhed og tillid har betydet, at interviewene er foregået i en personlig og afslappende atmosfære.

Forældre og børn er interviewet hver for sig³. Hensigten med dette har været at give forældrene mulighed for at kunne tale frit uden at skulle tænke på at beskytte børnene, og at give børnene mulighed for at kunne tale frit uden at føle sig i en direkte loyalitetskonflikt med deres forældre. Flere af forældrene i undersøgelsen har i tråd hermed tilkendegivet, at de synes, det er vigtigt, at deres børn gives mulighed for at udtrykke sig åbent ved at blive interviewet for sig selv.

² Der er sendt et informationsbrev om undersøgelsen og fuldmagt ud til familier i målgruppen for undersøgelsen.

³ To af de yngre børn ønskede dog af tryghedsmæssige årsager, at deres forældre skulle være til stede under interviewet.

Nogle børn er interviewet alene, andre sammen med én af deres søskende. En af fordelene ved søskendeinterviews har vist sig at være, at børnene føler sig mere trygge og derfor taler mere frit. En ulempe er, at det ene barn som regel får mere taletid end det andet. Om det er en fordel eller en ulempe at interviewe ét barn eller søskendepar er individuelt, og afhænger af det enkelte barn og søskenderelationen. Som følge heraf er den ene interviewform ikke prioriteret frem for den anden.

Interviewene med familierne er enten foretaget i deres hjem, på børnenes skole eller et "neutralt" sted, dvs. en lokalitet, som ingen af informanterne har en tilknytning til. Det var op til den enkelte familie selv at vælge, om de ville interviewes i hjemmet eller udenfor hjemmet⁴. Fordelen ved at komme på besøg i familiens hjem er, at de ved at vise, hvordan de bor og lever til daglig, kan formidle et konkret billede af deres levestandard. Ulempen er, at familiernes boliger ofte er små og har få rum, og at de(n) interviewede kan have svært ved at koncentrere sig ved andre søskendes eller besøgendes tilstedeværelse.

Ved afslutningen af alle interviews, blev børn og forældre spurgt om, hvordan de har oplevet at blive interviewet. Forældrene gav overordnet udtryk for, at det havde været "fint", "godt", "okay" og "spændende" at deltage. Flere forældre nævnte, at de følte sig "lettede" ved at tale åbent med nogen om, hvor svært det er at være en familie med få penge. Flere tilkendegav i tråd hermed, at det føltes "godt at blive lyttet til", og at de håber, at der vil blive gjort noget ved deres problemer med at leve i økonomisk knaphed.

De forældre, der gav udtryk for at have brug for at snakke mere om familiens og især om børnenes situation eller om børneopdragelse, fik udleveret et telefonnummer til Børne- og Unge telefonen (tlf. 134), som forestås af PAARISA, og senere i forløbet, da en ny Anonym rådgivning for forældre blev oprettet under Familiedirektoratet, henvistes også til denne (tlf. 31 41 51).

Børnene gav ligeledes udtryk for, at det havde været sjovt eller okay at blive interviewet, men at det havde været svært at svare på alle spørgsmålene. En enkelt dreng gav udtryk for, at han

⁴ Syv familier er interviewet hjemme, seks familier på børnenes skole, og de resterende familier på et neutralt sted.

synes, at det havde været vanskeligt at tale om nogle af emnerne, fordi han ikke havde tænkt over dem før. De børn i undersøgelsen, der gav udtryk for at have personlige problemer og være sårbare, fik udleveret telefonnumret på Børne- og Ungetelefonen, og i et par tilfælde, hvor der blev skønnet behov for det, valgte tolken, som er ansat inden for det sociale område, at følge op på familiens situation (se afsnit om tolkning).

De børn, der deltog i interviews, fik som en positiv gestus udleveret en mindre gave som tak for, at de ville lade sig interviewe⁵. Gaven blev givet til børnene efter interviewet for at understrege, at der på ingen måde var tale om at ville "købe" dem til at deltage.

Tolkning

Der er anvendt tolke til alle interviews, på nær to interviews, hvor forældrene ønskede at tale på dansk. Tolkene har enten været professionelle tolke, eller dobbeltsprogede personer, der til daglig arbejder med børn og unge eller inden for det sociale område. Alle tolke har været lokale, forstået på den måde, at de har boet i det pågældende område.

Som forberedelse til undersøgelsen er det i projektets følgegruppe blevet diskuteret, hvorvidt det ville være bedst at anvende lokale tolke eller udefrakommende tolke. Nogen har talt imod brugen af lokale tolke, på grund af risikoen for, at informanterne ville føle sig utrygge ved at skulle tale frit til en fra lokalsamfundet, mens andre har ment, at det ikke ville have nogen afgørende betydning. For denne undersøgelse har det vist sig at være en fordel at anvende lokale tolke, og ikke nogen hindring for at få informanterne i tale. Det overordnede indtryk er, at informanterne har været åbne og ærlige i interviewsituationen. En af årsagerne til dette er, at ikke bare interviewereren men også tolkene har formået at vække informanternes tillid – enten i selve interviewsituationen eller i kraft af, at de i lokalsamfundet er kendt som nogen, der er gode til at lytte og nogen man kan stole på. I forhold til at kunne afklare spørgsmål af lokal karakter har det også været af afgørende betydning at anvende en tolk med lokalkendskab.

⁵ Tak til Malik svømmehal og Pisiffik, som har sponsoreret gaverne.

At anvende tolk vil altid være behæftet med usikkerheder i forhold til, om alt oversættes korrekt. For i nogen grad at imødegå dette problem, har interviewereren i tilfælde, hvor hun på baggrund af den interviewedes svar har været i tvivl, om det stillede spørgsmål er oversat korrekt, gentaget det samme spørgsmål i en lidt anden form men med samme indhold.

En anden usikkerhed, der kan være forbundet med tolkning er, at tolke ikke er neutrale men kan have interesse i, at nogle bestemte temaer fremhæves eller skjules for interviewereren. Tolkene i denne undersøgelse er overvejende ansat inden for det sociale system eller i skolevæsenet, og man kunne forestille sig, at de vil have interesse i at dække over fejl og mangler inden for disse områder. Det synes dog ikke at være tilfældet i denne undersøgelse, hvor tolkene i flere tilfælde har gjort opmærksom på forhold inden for det offentlige system, som efter deres opfattelse hverken fungerer optimalt eller sikrer familier med knap økonomi den hjælp og støtte, de har behov for.

Interviewtemaer

Der er udarbejdet to interviewguides – én til børn og én til deres forældre. Interviewguiden til børn handler overordnet om, hvordan det er at være barn i en familie med få penge. Den indeholder en række spørgsmål, som kan bruges til at søge indsigt i, hvordan børn oplever og håndterer at leve i en familie med knap økonomi, og hvad familiens økonomiske situation betyder for børnenes familieliv, fritid, venner og skoleliv samt daglige levestandard. Interviewguiden til forældrene sætter fokus på familiens økonomi, forældrenes oplevelse af familiens situation, deres strategier til at håndtere den knappe økonomi, og hvordan de oplever, at den knappe økonomi påvirker børnene.

I udarbejdelsen af interviewguiderne er der hentet inspiration fra grønlandske undersøgelser om børns opvækst og trivsel (Schnohr et al. 2004, Olsen 2001, Curtis et al. 1997)⁶ og fra internationale interviewundersøgelser med børn og forældre, der vokser op med knap økonomi (Espersen 2006, Harju 2005, Ridge 2005, Sloth 2004, Lytsy 2004, Hjort 2004, Hjort 2000, Näsman 1996). Formålet

⁶ Endvidere "ESPAD 2003" samt MIPI Videncenter om Børn og Unges statistikker "Familiers Levevilkår 2004" og "Statistik om Børn og Unge i Grønland 2005".

med dette er at gøre det muligt at sammenligne resultaterne af denne undersøgelse i en national og i en international sammenhæng.

Interviewguidene er semi-strukturerede. Det vil sige, at de sætter fokus på bestemte temaer, men samtidig åbner op for, at forældre og børn, kan bringe temaer på banen, de finder af betydning i forhold til interviewets emne. Et semistruktureret interview søger med andre ord at afdække specifikke temaer, men forholder sig hele tiden åben over for at inddrage forhold af betydning i informanternes livsverden (Kvale 1994).

Undersøgelsen er kvalitativ, og det betyder, at de analyseresultater, der præsenteres i rapporten repræsenterer de 24 børns og 22 forældres oplevelser og håndtering af at leve med knap økonomi. De mange ligheder, der findes mellem analyseresultaterne i denne undersøgelse og internationale undersøgelser på området, indikerer imidlertid, at familiernes oplevelser og håndtering af at leve med knap økonomi ikke alene er særegne, men har en mere generel karakter (se Harju 2005). Denne undersøgelse bekræfter således, at børn uafhængig af deres nationale baggrund, har nogle fællestræk i deres oplevelse og håndtering af at leve i familier med knap økonomi. Men det betyder ikke, at der ikke også er forskelle på børns oplevelser og erfaringer. Forhold som alder, køn, bopæl og familieforhold m.fl. påvirker, hvordan børn oplever deres omverden og de vilkår, de lever under. Disse forskelle vil blive belyst løbende i analysen.

Analysemetode

Alle interviews er efter optagelse blevet transskriberet og printet på papir. Efterfølgende er der foretaget en gennemlæsning og kodning af gennemgående temaer i interviewene. Kodningen har dels omhandlet de på forhånd definerede temaer familieliv, fritid, venner, skoleliv og daglig levestandard, og dels temaer, som børnene selv har bragt frem i interviewsituationen. Ved kodning af interviewene har opmærksomheden været rettet mod, hvad der går igen i forældrenes og børnenes fortællinger, og hvor der er afvigelser. Analysen af interviewene, som er baseret på den kodning, der er foretaget, indeholder således en beskrivelse af generelle mønstre såvel som forskelle i børnenes og deres forældres oplevelse og håndtering af at leve med knap økonomi.

De fundne mønstre gør sig gældende for børn og forældre i familier med knap økonomi. Det ligger ikke inden for denne undersøgelses ramme at sige noget om, hvorvidt enkelte eller flere af disse mønstre også gør sig gældende for familier i Grønland, der lever under andre økonomiske omstændigheder.

Om at interviewe børn og deres forældre

Et forhold, der i nogle tilfælde har gjort det vanskeligt at interviewe børnene og i særdeleshed om ømtålelige og tabuiserede emner, er børnenes loyalitet over for deres forældre. Dette viser sig især, når der spørges til følsomme emner som, hvordan de oplever familiens økonomiske situation, eller om forældrenes humør er påvirket af, at familien har en knap økonomi (se fx også Espersen 2006). Det har dog haft en positiv indflydelse på børnenes åbenhed, at de er vidende om, at deres forældre er blevet interviewet, og at de ved interviewets start, og hvis muligt i forældrenes påhør, har fået at vide, at forældrene påskønner, at de lader sig interviewe om deres familie og familiens økonomi.

Et andet forhold, der kan vanskeliggøre interviews med børn er, at de har forskellige niveauer for refleksion. For nogle børn i denne undersøgelse var det nyt at skulle reflektere over egen hverdag, mens det for andre var en øvelse, de var bekendt med. Forskelle i børnenes refleksionsgrad, har vist sig i stor udstrækning at afhænge af, om og hvordan forældrene taler med deres børn om familiens knappe økonomi.

Refleksionsgraden afhænger ligeledes af børnenes alder, og den nedre aldersgrænse for børnenes deltagelse i interviews er i nærværende undersøgelse fastsat med udgangspunkt i børns kognitive udvikling. Børn fra 10 års alderen antages lettere at kunne forstå og reflektere over sociale sammenhænge og hændelser (Garbarino et. al. 1997). Børns kunnen i forhold til at kommunikere gennem tal og skriftsprog anses også generelt for at være gode fra 10 års alderen (ibid.). Den øvre aldersgrænse er 17 år, da den officielle aldersgrænse for, hvornår en barn overgår til at blive voksen, er på sin 18- års fødselsdag⁷.

⁷ I undersøgelsen er de ældste interviewede 16 år. Dette er ikke en bevidst udvælgelse, men en konsekvens af, at ingen af de familier, der har ønsket at deltage i interviewundersøgelsen, har børn på 17 år.

De yngre børn er ikke vant til dialogformen, som åbne spørgsmål kan føre til. Derfor er der stillet flere konkrete spørgsmål til de yngre børn. Som det vil fremgå af citater i analysen, resulterer dette i korte og konkrete svar. Nedenfor følger et eksempel på, hvordan konkrete spørgsmål formuleres til børnene. Barnets svar er kortfattet, men viser samtidig, at barnet forholder sig aktivt til det konkrete spørgsmål.

Et eksempel: (Taler du med dine venner, hvis du har problemer?) "Ja, fx hvis jeg bliver drillet" (Er det dem fra klassen, der driller?) "Ja" (Sker det hver dag?) "Flere gange om ugen" (Interviewuddrag med en 13-årig pige).

Med de ældre børn (fra 14-15-års alderen) har det vist sig at fungere godt at skifte mellem åbne og konkrete spørgsmål. Oftest ved at starte med åbne spørgsmål, for så derefter at spørge mere konkret ind til det, barnet fortæller. Nedenfor følger et eksempel på, hvordan et åbent spørgsmål formuleres til børnene og følges op af et konkret spørgsmål, der relaterer sig til det, barnet har fortalt.

Et eksempel: (Hvad kan du godt lide at lave med din familie?) "Jeg kan godt lide at snakke med min mor om forskellige ting" [...] (Taler du med dine forældre om, at I ikke har så mange penge?) "Ja, jeg får altid besked, når vi mangler penge. Så får jeg at vide, at jeg skal komme hjem og spise frokost, for de har ikke råd til, at jeg skal bruge penge i butikken" (Dreng, 16 år).

Åbne spørgsmål er afgørende i forhold til at give barnet mulighed for at formulere sig åbent om et emne. At man ved interviews med børn skal være opmærksom på, at de har brug for både åbne og konkret formulerede spørgsmål, er der også gjort opmærksom på i andre sammenhænge, hvor børn er blevet interviewet (Se fx Espersen 2006).

Undersøgelsens udgangspunkt var at interviewe halvdelen af børnenes forældre, men det viste sig hurtigt, at det for at forstå børnenes situation, var altafgørende at kende til den kontekst, de indgår i.

Derfor indgår forældre til alle de børn, der er interviewet, i undersøgelsen. At have indblik i familiernes situation, gør det lettere at forstå børnenes udsagn, hvorfor analysen også indledes med en beskrivelse af familierne.

Analyse af interviews

Familiebeskrivelser

I det følgende afsnit beskrives familierne i undersøgelsen med fokus på forældrenes uddannelse, arbejdssituation og økonomiske forhold, og dernæst beskrives familieforhold og sociale netværk.

Uddannelse, arbejde og økonomiske forhold

Hovedparten af forældrene er ufaglærte, og har således kun gået i folkeskole. På undersøgelsestidspunktet modtager alle forældrene offentlig hjælp fra kommunen i større eller mindre udstrækning. En del forældre modtager trangsvurderet hjælp, som udbetales, når der ikke foreligger nogen anden mulighed for økonomisk støtte, fx forsørgelse fra en ægtefælle⁸.

Trangsvurderet hjælp udbetales altså til personer, der kan karakteriseres som værende i en "ret umulig" økonomisk situation. De forældre, der får hjælp i form af et kontantbeløb (ugentligt eller hver 14. dag), får også betalt faste udgifter såsom husleje, el, og renovation.

Andre familier, oftest hvor den ene forælder er i job og den anden er arbejdsløs og skrevet op hos arbejdsformidlingen, eller kun har få timers arbejde om ugen, får alene økonomisk hjælp til de faste udgifter såsom husleje, el mv. Det kan også dreje sig om familier, hvor moren er i job, og faren er fanger, som i en periode ikke kan få økonomien til at hænge sammen, fx fordi påhængsmotoren er til reparation. Det har ikke været muligt at kortlægge det generelle niveau for familiernes månedlige rådighedsbeløb, idet indkomsten for mange familier i undersøgelsen er svingende.

⁸ Trangsvurderet hjælp varierer fra kommune til kommune. I en kommune gives fx 290 kr. pr. uge til forældre og 175 kr. pr. barn, mens der i en anden kommune gives 409 kr. til forældre og 350 kr. pr. barn (oplysningerne er baseret på en rundringning til kommuner).

Forældrene er kendetegnet ved at have en meget ustabil tilknytning til arbejdsmarkedet, og kun én af forældrene har haft et fast job siden sidst i 1980'erne. Nogle har været uden arbejde i længere tid, mens andre lige er blevet arbejdsledige. Nedskæringer har ført til, at flere af forældrene er blevet fyret, andre har oplevet problemer med helbredet enten af fysisk eller psykisk karakter, og har ikke kunnet magte at arbejde i perioder, mens endnu andre er stoppet med at arbejde, fordi det ikke som enlig forælder har harmoneret med at skulle tage sig af tre-fire børn. Flere af de forældre, der tidligere har været fiskere eller fangere, er stoppet med det erhverv, enten på grund af, at deres båd er forlist eller påhængsmotoren gået i stykker, og de ikke har haft råd til at erhverve sig nyt udstyr. Enkelte mødre er hjemmegående og er afhængige af ægtefællens økonomi.

De økonomiske udsving, familierne oplever, finder ikke alene sted fra år til år, men også inden for samme år. Nogle forældre har således kun job i få og korte perioder, fx afhængig af hvor mange arbejdspladser i lokalområdet, der har brug for vikarer, og i hvor lang en periode, der er brug for vikar. Andre har et meget svingende timeantal, som fx er afhængig af hvor meget arbejde, der er at få på fiskefabrikken.

Hovedparten af familierne bor til leje, enten i en kommunalbolig eller gennem boligselskabet INI. Enkelte familier fra bygderne har for nogle år tilbage investeret i et selvbyggerhus. Kun en enkelt familie har investeret i et hus, som de imidlertid har en stor gæld i. En del af familierne har gæld til det offentlige, og nogle enkelte til deres bank.

Familieforhold og sociale netværk

I interviewundersøgelsen indgår både enlige, fraskilte og par. De fleste af forældrene er enten gift eller samlevende (ni forældrepar er gift, to er samlevende), en del er fraskilte enlige (seks forældre). Forældrene har fra ét op til seks hjemmeboende børn. De børn, der bor med den ene forælder, har som oftest i større eller mindre omfang kontakt til den anden forælder.

De fleste børn er opvokset hos begge deres forældre. Enkelte forældre har overladt det til andre familiemedlemmer, som oftest bedsteforældre, at opfostre et eller flere af deres børn, mens deres børn var små. Andre børn har været i plejefamilie i en kortere periode. De børn, der kommer fra

bygder, flytter i 14-års alderen til den nærmeste by for at gå i skole. Her bor de på kollegium med andre elever.

Nogle forældre oplever problemer med helbredet, enten psykisk i form af nedtrykthed og angst, eller fysisk i form af sygdom eller skader. Alkoholmisbrug er ikke et gennemgående kendetegn for forældrene i undersøgelsen, men det gælder for nogle af forældrene, at de har haft eller i perioder har et problematisk alkoholindtag eller et decideret misbrug. Enkelte af børnene opholder sig netop hos den ene forælder, fordi den anden har et alkoholmisbrug, som af de sociale myndigheder er vurderet til skade for barnet. Nogle børn i undersøgelsen har således oplevet forældres misbrug og svækket helbred eller har været i familiepleje. For disse familier er der tale om mere komplekse sociale problemer, som ikke er forårsaget af mangel på økonomiske ressourcer.

Nogle familier er kendetegnet ved at have et sparsomt socialt netværk, både hvad angår familie og venner, mens andre oplever en betydelig støtte fra familien og enkelte nære venner. Netop hjælpen fra familiemedlemmer har i denne undersøgelse vist sig at være afgørende for forældrenes mulighed for at afskærme deres børn fra at opleve materielle og til dels sociale afsavn i hverdagen⁹. Hjælpen kommer som oftest fra børnenes bedsteforældre eller forældrenes søskende. På trods af et socialt netværk i form af familie og venner, er det for nogle forældre forbundet med vanskeligheder at låne penge, fordi familien og vennerne ofte befinder sig i samme knappe økonomiske situation.

Forældrenes oplevelse af og strategier i forhold til at leve i økonomisk knaphed

I de følgende afsnit gengives det, hvordan forældrene beskriver familiens daglige levestandard, og hvilke økonomiske strategier, de benytter. Dernæst følger en beskrivelse af forældrenes oplevelse og håndtering af at leve med knap økonomi, og hvordan de mener, at familiens økonomiske situation påvirker deres børn.

⁹ Se også Hjort og Salonen (2000).

Forældrenes beskrivelse af familiens daglige levestandard

Forældrene føler sig i større eller mindre grad økonomisk pressede, og oplever at den knappe økonomi er en begrænsning for dem i hverdagen. Begrænsningerne kommer til udtryk på forskellig vis og med varierende indflydelse på familiernes daglige liv.

Overraskende mange forældre giver udtryk for, at knapheden er så markant, at det kan mærkes helt ned til nødvendige indkøb til at dække de mest basale behov, det vil fx sige indkøb af madvarer og olie til at varme hjemmet op.

På et spørgsmål om de nogen gange mangler penge, svarer en mor: "Ja til mad og til olie, til opvarmning af huset [...] Det værste er sidst på måneden, der har vi ikke flere penge [...] Nogle gange kan vi spare meget til sidst på måneden. Andre gange må vi låne sidst på måneden. Men der er alligevel aldrig nok".

Mad er en variabel udgift, og det er ofte her, at forældrene skærer ned. På et spørgsmål om, hvad familien bruger deres penge på, svarer en far: "Vi kan ikke undvære solar [olie til boligen], så det køber vi, og regninger til el, og selvfølgelig mad, mad til børnene. Det bruger vi hele vores indtægt på". Og moren fortsætter "Vi har ikke råd til at købe tøj til børnene, og de skal have noget at spise hver dag. Hvis vi ikke sparer på mad, så kan vi slet ikke købe noget tøj til børnene [...] Når vi mangler penge i det daglige, så er det ikke kun til tøj, men også til mad ind imellem".

At mad er en variabel udgift medfører, at maden ofte hverken er sund og nærende eller varieret. Det følgende citat fra en mor viser, at det kan have indflydelse på børnenes velbefindende:

"Jeg laver ikke aftensmad hver dag. Vi spiser noget tørt rugbrød. For jeg har ikke råd til at lave mad hver aften med kartofler, grøntsager og kød og det hele. Jeg skal være sparsommelig hele tiden, og det er svært. Godt nok ser vi store ud, men det er, fordi vi spiser nogle billige ting. Mine børn får så mange konserveringsmidler i billig mad. Men jeg gør det, så godt jeg kan".

Nogle forældre oplever ikke, at den økonomiske knaphed præger dem meget ved dagligvareindkøb, men først når der skal købes andre ting. De fleste nævner i den sammenhæng, at de har svært ved at få råd til tøj til børnene.

En far siger: "Vi kan ikke følge med udgifterne og vi må fortælle børnene, at de ikke kan få tøj" og en mor fortæller: "Det er meget sjældent, at vi køber tøj, så vi bruger brugt tøj". En anden mor fortæller: "Vores eneste søn, han mangler lidt tøj nogen gange, fordi han ikke kan arve, så han får ikke meget tøj. Det er lidt svært nogen gange". Nogle få forældre fortæller, at de ikke har råd til at købe briller til deres børn, fordi de er for dyre.

Møbler er ligeledes en udgift, som flere forældre giver udtryk for overstiger deres budget. En mor fortæller: "Vi har madrasser, men vi kunne godt tænke os senge. Det har vi set andre har. Jeg kunne godt tænke mig en bedre bolig for børnenes skyld". På et spørgsmål om de mangler penge til noget, siger en anden mor: "Kun når jeg tænker på at købe en seng til børnene og en vaskemaskine. Jeg vil købe det med børnenes børnepenge, som jeg får hvert halve år". En mor fra en anden familie fortæller, at alle de møbler, de har, er brugte: "Jeg har ikke noget, der er nyt. Alt er købt brugt. Jeg køber møbler på loppemarkedet, og nogle af møblerne arver jeg. Det eneste nye er min datters boksmadras. Jeg skal hele tiden sørge for at få det til at hænge sammen, og jeg skal hele tiden forsøge at finde noget, så vi kan få det billigt".

En anden udgift, som flere forældre selv bringer frem som havende stor betydning, er udgifterne til transport. Mange familier har ikke råd til at betale for transport. Ingen af familierne i undersøgelsen har bil, og familier, der bor i byer har sjældent råd til at køre med bus. En mor fortæller: "Vi går ind til byen. Vi går meget, fordi buspenge er mange penge for vores familie. 13. kr. pr. tur for voksne og 6 kr. pr barn. Men efter tolv år bliver de jo anset som voksne og skal betale voksenpris". Flere af de familier, der bor i et område, hvor transport alene kan lade sig gøre med båd eller helikopter, har enten ikke en båd eller råd til at rejse med helikopter (omkring 600 kr. for en enkeltbillet)¹⁰.

¹⁰ At flyve med helikopter koster det samme uanset længden af flyvningen. Prisen er godt 600 kr. for en enkeltbillet, både for voksne og børn. Det er gratis for børn under 2 år. For en familie med to forældre og to børn, vil en returrejse med helikopter således koste knap 5.000 kr.

Nogle familier kommer stort set ikke uden for den bygd, de bor i, fordi de ikke har båd, eller en familie, som tilbyder transport. Andre familier har en båd, men har ikke råd til at betale for benzin. På et spørgsmål om de har råd til at besøge deres familiemedlemmer, som bor i de omkringliggende bygder, siger en mor: "Min familie har betalt benzinen, og vi har brugt vores egen båd. (Hvad gør I, hvis I fx skal ind til byen?). "I forgårs ville vi ind til byen. Vi havde ingen benzin, men vi kunne sejle med min mands bror". Når det gælder transport, er det et vilkår for flere familier, at de er afhængige af, at familiemedlemmer, venner eller bekendte tilbyder dem en plads i deres båd.

Nogle få forældre nævner, at det har været næsten umuligt for dem at spare penge nok op til at afholde deres barns konfirmation, og andre at det er svært at få råd til fødselsdagsgaver. En mor fortæller i tråd med dette: "Børnene ved godt, at hver gang, de fylder år, så plejer de at få en gave, men i år har vi ikke råd". En far, som har fået lovning på et vikarjob for en længere periode fortæller: "Før havde vi problemer med at få penge til at fejre sådan nogle ting, men nu håber jeg, at det kommer til at gå bedre". Mange forældre prioriterer at give børnene nødvendige gaver til fødselsdag, i stedet for gaver, som børnene har ønsket sig. Det drejer sig i de fleste tilfælde om tøj eller ting til skolebrug, som fx en skoletaske.

Der, hvor den knappe økonomi for alvor kan mærkes, er ved større eller uforudsete udgifter, som er nødvendige for familiens økonomi og velbefindende. Det kan dreje sig om en påhængsmotor, der er gået i stykker. En mor fortæller: "Min mand har ingen arbejde, for hans påhængsmotor gik i stykker. Vi har ikke råd til en ny eller til at få den repareret, så han har lånt og fundet reservedele". (Fisker han så nu?). "Nej, for hans båd er ikke stærk nok til at sejle ind til byen for at indhandle, så nu er han gået til kommunen". Det har i denne undersøgelse vist sig ikke at være ualmindeligt, at en families eksistensgrundlag forværres på grund af en forlist båd eller en beskadiget påhængsmotor.

Uforudsete udgifter handler ofte også om akutte skader i boligen, eller at boligen generelt trænger til at blive renoveret. Flere forældre påpeger, at deres bolig er i så dårlig stand, at deres børn bliver

syge af det. De nævner fx problemer med fugt og dårligt indeklima, tilisning om vinteren og at der drypper vand ned gennem taget osv.

En mor fortæller: "Børnene vil helst ikke bo hos os om vinteren, fordi det er for koldt [...] Det trækker så meget, at det fryser det til is både ved listerne, gulvet og under dørene. Der er fugt om sommeren og der lugter muggent, og nogle steder fra loftet drypper det ned. (Påvirker det børnenes helbred, at huset er i dårlig stand?). "Ja, især om vinteren bliver børnene tit forkølede".

En anden mor fortæller: "Min mellemste datter er tit syg, og jeg tror det er på grund af boligen. Vi har kun en skibsovn i køkkenet og den har svært ved at brede sig til hele huset [...] Vi har ingen radiatorer og vi henter selv vand [...]. Hele huset trænger til reparation, det er ikke godt for børnene, men vi har ikke mulighed for at vælge andet"

En far fortæller: "Vi er holdt op med at bruge det [badet], fordi huset blev skævt på et tidspunkt, så afløbsrørene blev beskadigede. Vi har hørt, at det koster mange penge at få det repareret, så vi kommer ikke til at kunne bruge det igen".

En far fra en anden familie fortæller: "Vores bolig lugter meget grimt af fugt, sådan at vi næsten ikke kan lugte os selv. Når vi kommer på besøg hos andre, siger de vi lugter af fugt [...] Vi bliver meget tørre i næsen [...] Vi har klaget til kommunen, men den plejer at sige, at den ikke har penge til at reparere boligen. Jeg mener, at fangernes boliger er blevet sparet væk af kommunen".

Flere familier fra bygderne og byerne i undersøgelsen har ikke indlagt vand i deres bolig, og henter vand i vanddepoter. Enkelte forældre giver udtryk for, at de gerne ville have vand i boligen, bl.a. så deres børn kan komme i bad. Nogle familier benytter sig af et offentligt bad, hvis et sådant forefindes, andre kommer sjældent i bad.

Størstedelen af forældrene udtrykker desuden ønske om at få en større bolig, hvor der er plads til hele familien. At familierne mangler plads kommer bl.a. til udtryk ved, at hele familien – i denne undersøgelse drejer det sig om forældre med op til seks børn - sover i samme rum, eller at forældrene sover med de små børn, mens de ældste børn sover på et værelse sammen. Om dette

siger en mor: ”De ældste har deres eget værelse, men de små sover hos os, og min mand sover på gulvet. (Har I brug for mere plads?) ”Ja, selvfølgelig, men vi har ikke råd til at få et større hus”.

Forældrenes økonomiske strategier

De fleste familier i undersøgelsen oplever en permanent utilstrækkelighed, forstået på den måde, at pengene sjældent rækker til sidst på måneden (eller 14. dages perioden), og hverdagen er præget af mere eller mindre bevidste prioriteringer og økonomiske strategier.

Nedenfor beskrives forældrenes økonomiske strategier i forhold til at leve med knap økonomi. Overordnet kan der peges på fem økonomiske strategier: Afholdenhed, undvigelse, akutløsninger, kompenserende indkøb og gråzoneløsninger¹¹. Som regel benytter forældrene sig af flere strategier på én gang. Selv om de enkelte strategier i princippet kan se ud som om, at de udelukker hinanden, er dette ikke altid tilfældet i virkeligheden. For eksempel kan forældre, der ellers kun køber det mest nødvendige og planlægger deres forbrug, pludselig opleve sig selv købe den nyeste mobiltelefon til deres barn, på trods af, at der så ikke er penge nok til mad til familien resten af måneden.

Afholdenhed

En af de strategier, forældrene benytter sig af, er afholdenhed. Det indebærer, at de kun køber det mest nødvendige og økonomiserer med deres forbrug, fx ved at købe tilbudsvarer. En mor fortæller: ”Jeg tjekker tilbudsaviserne først. Jeg kigger altid efter tilbud”. Andre køber store mængder mad, fx store pakker med kød, i stedet for mange små pakker, som i længden er dyrere. En mor fortæller, at de sparer på nogle ting for at få råd til noget andet i dagligdagen: ”Jeg sparer op på den måde, at jeg gemmer noget til de dårlige dage, sidst på de 14 dage, for ellers kommer vi til at mangle mad. Så på den måde køber vi ikke tøj til børnene, fordi vi skal spare til mad”. Nogle mødre fortæller også, at de køber mel og selv bager brød i stedet for at købe det dyrere færdiglavede brød, andre at de laver store portioner mad og fryser det ned til sidst på måneden,

¹¹ Lignende strategier kan findes i ”Nødvendighetens pris” (2004) af Torbjörn Hjort, som han har analyseret sig frem til på baggrund af en undersøgelse af konsumtion og knaphed i børnefamilier i Sverige.

hvor de ofte står uden tilstrækkelig mad til familien. Enkelte mødre fortæller også, at de selv klipper deres børn for at spare penge på frisør.

Mange forældre afstår fra at købe ting til sig selv, fx tøj, eller også køber de genbrugstøj. Nogle af børnene arver tøj fra søskende eller andre i familien, og ind imellem får de tøj fra genbrugsbutikken. En far fortæller, at de ind imellem slukker for el for ikke at få en ekstra regning, og en mor at de kun vasker tøj på vaskeri én gang om ugen, og ellers foregår det i hånden. Når der skal købes gaver til jul, købes de i løbet af året, for at alle udgifter ikke skal falde i den samme måned, og til børnenes fødselsdage gives gaver, som er nødvendige men ikke altid ønskede af børnene. Det drejer sig primært om tøj og skolesager.

Undvigelse

En anden strategi er undvigelse. Den indebærer, at forældre og børn ikke deltager i sociale sammenhænge med familie, venner eller i fritiden, som koster mere, end de har råd til. Flere forældre fortæller om, at de ikke altid har råd til at invitere familie og venner på besøg til middag. En mor fortæller, at hun ikke har råd til at betale penge ind til klassekassen til sit barns deltagelse i en kommende klasserejse, og at hun gang på gang kommer med undvigende undskyldninger, når læreren spørger efter pengene.

Hovedparten af børnene deltager ikke i fritidsaktiviteter og de sociale oplevelser og kontakter, det giver, fordi det er for dyrt og fører for mange udgifter med sig, fx til sportstøj, udstyr, transport, ture mv. En mor fortæller i den sammenhæng: "Fodbold og håndbold er for dyrt. De kunne måske godt gå til det. Men når de skal have det der nye tøj, så bliver det lige pludselig for dyrt, og hvis de skal på ture med holdet, så kan de ikke komme med".

Akuteløsninger

Strategien akutløsninger er en konsekvens af, at forældrene bruger pengene, mens de er der. Når så en regning eller en anden uforudset udgift dukker op, er der ikke penge tilbage til at betale den. Da må forældrene ud at låne penge af familie eller venner, eller lægge regningen til side, og vente til den næste udbetaling kommer, for så at kunne betale regningen. Men så mangler der penge til

mad, og sådan kan det fortsætte måned efter måned. Forældrenes akutløsninger resulterer ofte i, at mange ting bliver dyrere, fx i forbindelse med rykkere for regninger.

På spørgsmålet om der nogen gange kommer udgifter, man ikke kan forudse, svarer en mor til tre børn: "Ja, det gør der" (Hvad gør du så? Låner du penge?). "Ja, og så lige pludselig står du med en masse gæld, du ikke kan betale tilbage" (Til familien eller?). "Ja, familie og venner. 1.500 kr. hver 14. dag rækker jo knap nok til 10 dage. Så må jeg ud at låne 200 kr. her og der. Men de skal jo betales tilbage, så det hænger aldrig sammen".

De fleste forældre har ikke de fornødne økonomiske midler at planlægge med og det indebærer, at det mest nødvendige bliver købt nu og her uden tanke på den nærmeste fremtid. Det kan være en af forklaringerne på den passive forholdemåde, som akutløsninger kan være et udtryk for. Men også forældre, som økonomiserer og har mulighed for at planlægge deres forbrug oplever, at de med jævne mellemrum er nødsaget til at benytte sig af akutløsninger. Akutløsninger kan imidlertid også være en konsekvens af, at den ene eller begge forældre har brugt pengene uhensigtsmæssigt, fx på køb af alkohol. Uanset om akutløsninger skyldes, at forældrene ikke magter eller evner at planlægge deres forbrug, eller om de skyldes, at der til trods for planlægning af familiens forbrug, alligevel bliver behov for akutløsninger, så er der ingen tvivl om, at akutløsninger stiller familierne i en vanskelig situation.

Kompenserende indkøb

Strategien kompenserende indkøb er kendetegnet ved, at forældrene bruger deres penge på børnene, så de i videst mulig omfang kan have det som andre børn. Mange forældre giver desuden udtryk for, at de har svært ved at sige nej til deres børn, hvis de beder om noget. Det betyder, at når forældrene har penge, så får børnene praktisk talt lige, hvad de ønsker sig.

En far fortæller: "Vi har den vane, at når børnene ønsker sig noget, så køber vi det til dem. Men nu hvor vi har haft økonomiske problemer, så kan vi ikke altid gøre det". (Hvordan har jeres børn reageret på, at det pludselig er anderledes?) "Vi kan mærke, at de er nedtrykte, men vi ved, at de har forstået vores problem".

Det er ikke ualmindeligt, at et barn i en periode, hvor forældrene har penge, får fra 30 til 50 kr. om dagen eller flere gange om ugen, som de fx bruger til at købe slik, sodavand og kager. Men det kan også dreje sig om andre dyrere ting, som fx en mobiltelefon.

Gråzoneløsninger

Forældrene er ikke i interviewene blevet spurgt direkte til, om de som strategi benytter sig af, hvad man kunne kalde gråzoneløsninger eller alternative økonomiske strategier, men er i interviewet selv kommet ind på emnet, når de har skullet fortælle, hvordan de forsøger at få økonomien til at hænge sammen i dagligdagen. Enkelte forældre fortæller således, at de for at sikre mad på bordet, benytter sig af alternative økonomiske løsninger, som supplerer den offentlige hjælp. Det drejer sig fx om salg af hjemmelavet brød eller husflid, fx til konfirmationer og bryllupper.

På spørgsmålet om hvordan hun får pengene til at slå til i hverdagen, svarer en mor: "Når jeg har penge, har jeg penge. Har jeg ingen, klager jeg ikke. Når børnene vil i svømmehallen, men jeg har ikke råd, så sælger jeg bare flere kager, og også hvis børnene skal have lomme penge".

Nogle har familiemedlemmer i bolignød boende hos sig, som mere eller mindre usynligt bidrager til husholdningen (eller modsat tærer på familiens økonomi). Alle disse gråzoneløsninger opfattes som både almindelige og acceptable af forældrene, og de anses som en nødvendig foranstaltning til at få husholdningens økonomi til at hænge sammen.

Forældrenes oplevelse og håndtering af familiens økonomiske knaphed

Forældrene føler sig i større eller mindre grad begrænset af den økonomiske knaphed. Men forældrenes håndtering af at leve med knap økonomi er ikke ens for alle. De fleste forældre giver udtryk for, at de føler sig pressede, og at deres økonomiske situation påvirker deres humør negativt. Andre forældre føler sig mindre pressede og har et socialt overskud, der gør familiens økonomiske situation mere håndterbar.

Om forældrene føler sig mere eller mindre presset af den knappe økonomi, afhænger især af, om de står alene med familiens problemer. De forældre, der får hjælp fra familie og venner, uden at det bliver forventet, at de skal betale lånte penge tilbage, oplever sig som mindre pressede. Det

gælder også de forældre, der kan se forandringer for sig inden for den nærmeste fremtid, fx i forbindelse med et nyt arbejde, eller hvis deres barn har udsigt til at få et fritidsarbejde eller flytter hjemmefra og forsørger sig selv.

Flere af de forældre, som ikke føler sig specielt pressede, påpeger, at selv om de har været stærke og for det meste bibeholdt det gode humør, så har de ikke kunnet hindre, at børnene er blevet påvirket af familiens økonomiske situation. En far fortæller: "Det har været uhyggeligt at opleve ikke at have nogen penge, fordi vi har været vant til noget helt andet. Vi kan klare det, fordi vi er voksne, men vores børn har været meget kede af, at vi ikke havde penge nok".

De forældre, der modsat ikke har mulighed for at hente hjælp nogen steder fra, eller øjner positive perspektiver for familiens økonomi inden for den nærmeste fremtid, giver udtryk for, at de føler sig stressede, og at de føler sig presset både fra omverdenen og af deres egne forventninger til sig selv. En mor fortæller om dette på følgende måde: "Vaskekort og mad bliver dyrere og dyrere. Jeg føler hele tiden, at jeg bliver presset udefra samtidig med, at jeg presser mig selv indefra". Forældre, der har psykiske problemer eller lider af et dårligt helbred, magter oftest heller ikke at mobilisere socialt overskud. Det gælder også forældre, som oplever, at den anden forælder bruger pengene på sig selv, fx til køb af alkohol, i stedet for at bruge sin indkomst til at dække børnenes behov.

Hvor flere forældre selv giver udtryk for, at deres humør bliver negativt påvirket af den knappe økonomi, er andre kommet ind på emnet efter, at de er blevet spurgt, om det påvirker deres humør, at de mangler penge. Fx svarer en mor: "Ja, især når børnene bliver ved med at plage, så kan jeg være ked af det", og en far svarer: "Ja, meget. Jeg bliver ked af det og bange for dagen efter". Forældrene fortæller, at de indimellem eller ofte føler sig nedtrykte, triste og bekymrede. For nogle kredser tankerne hele tiden om, hvordan de skal løse de økonomiske problemer. For eksempel siger en far: "Når vi kommer til at mangle mad, så kontakter jeg min familie, men det gør mig i dårligt humør, og jeg tænker konstant på, hvordan jeg skal løse problemerne for børnenes skyld".

Om forældrene føler sig negativt påvirket af den knappe økonomi, afhænger også af, hvordan familien føler, at omverdenen betragter dem og familiens situation. En far fortæller: "Vi er stærke, mener jeg, men på den anden side er det meget vanskeligt for os, fordi det er som om, at alle her i byen kender vores økonomiske forhold og retter deres øjne imod os" (Føler du, at I bliver set ned på?). "Ja, også selv om jeg føler mig rask til at kunne arbejde igen. Men jeg har ikke kunnet få job, så det har været vanskeligt".

Forældrenes oplevelse af hvordan familiens knappe økonomi påvirker børnene

Forældrene er tydeligvis påvirket af familiens knappe økonomi i større eller mindre grad, men hvordan oplever de, at familiens knappe økonomi påvirker deres børn? De fleste forældre giver udtryk for, at deres børn er mærkede af familiens økonomiske situation. De oplever, at deres børn lægger mærke til, at de mangler mad, og at de bliver kede af det og misundelige, fordi de ikke har samme levevilkår som deres jævnaldrende.

En mor fortæller om, hvordan det påvirker børnene, at familien mangler penge: "De plager om at få noget at spise hele tiden, når vi mangler mad". Og faren fortsætter " De bliver kede af det og surmuler, når de ikke kan få det, de vil have".

På et spørgsmål om, hvordan han tror, at børnene oplever familiens økonomi, svarer en far: "Den ældste lægger mærke til, at der mangler penge, når der mangler penge til mad".

En mor beskriver, hvordan det påvirker familien og børnene, når de mangler mad: "Så bliver vi triste og det gør børnene også [...] Så spiser vi mindre. Børnene bliver sultne og triste og urolige [...]. Moren fortæller videre: "Vi har ikke penge, men fx når der kommer tøj i butikken, vil de gerne have noget, som andre børn har fået".

På et spørgsmål om, hvordan børnene reagerer på, at familiens ikke altid har penge, svarer en mor: "De bliver nogen gange jaloux på de andre børn, fordi de andre børn kan købe nyt tøj. Så de bliver misundelige på, at de får nyt tøj og de ikke får noget"

Enkelte af forældrene mener ikke, at deres børn lægger mærke til, at de mangler penge. Nogle forældre mener ikke, at børnene opdager det, fordi de ikke taler om det, mens andre giver udtryk for, at fordi de kan låne penge af deres familie, har de mulighed for i større eller mindre grad at afskærme deres børn fra at lide afsavn.

Børnenes oplevelse og håndtering af familiens knappe økonomi

I dette afsnit fokuseres på børnenes oplevelser og erfaringer med at leve i en familie med knap økonomi. Generelle mønstre i børnenes oplevelse og håndtering af at leve i en familie med knap økonomi vil blive præsenteret, mens der samtidig vil blive gjort opmærksom på de forskelle, der eksisterer.

Kapitlet er opdelt i tematiske afsnit. Første afsnit handler om, hvad børnene laver i deres fritid og hvilke begrænsninger, de møder. I andet afsnit ses der nærmere på børnenes skoleliv, og om børnene oplever mobning. Det tredje afsnit handler om lommepenge og fritidsjobs. I fjerde afsnit beskrives karakteren af børnenes venskaber. Dernæst sættes fokus på børnenes familieliv, herunder ferier og fødselsdage. Det sjette og næstsidste afsnit handler om børnenes oplevelse af basale forhold i hverdagen såsom mad, tøj og bolig. Det sidste afsnit samler op på og reflekterer over børnenes bevidsthed om og håndtering af familiens økonomiske situation. Forældrenes udsagn vil, når relevant, blive brugt til at give et kontekstuel billede af børnenes beskrivelser.

Fritid

Dette afsnit handler om, hvad børnene laver i deres fritid. Det beskrives i hvilket omfang, børnene oplever at kunne deltage i organiserede fritidsaktiviteter, og på hvilke områder, de er begrænset i at deltage eller have de samme fritidsinteresser som deres jævnaldrende.

Organiserede fritidsaktiviteter

Organiserede fritidsaktiviteter er de faste aktiviteter, som børnene går til hver uge. Kun tre af børnene går til en organiseret fritidsaktivitet, som forældrene betaler for. Det drejer sig for alle tre børns vedkommende om deltagelse i en sportsgren. To børn fortæller, at de tager i hallen på dage, hvor det er gratis at møde op og være med, men der er ikke tale om, at de gør det regelmæssigt.

Fire børn går til fritidsaktiviteter, som betales af det offentlige eller drives af private aktører. Ud af de fire går to børn i fritidsklub efter skoletid, som betales af kommunen, og to ældre børn går i en privatdrevet ungdomsklub, hvor det er gratis at komme. De børn, der går til en fritidsaktivitet, giver udtryk for at være glade for det. På spørgsmålet om, hvad hun synes om at gå i fritidsklub, svarer en pige:

"Jeg er glad for det" (Hvad kan du godt lide ved det?) "At der er alle mulige aktiviteter, fx rundbold og sådan noget" (Pige, 10 år)

De fleste af børnene går ikke til en organiseret fritidsaktivitet. Det skyldes oftest familiens knappe økonomi, som gør det vanskeligt at få råd til at betale for kontingent og det udstyr, der skal bruges, fx til forskellige sportsgrene, såsom tøj, sko mv. På spørgsmålet om der er noget, hun gerne vil gå til, men som familien ikke har råd til, svarer en pige:

"Sport" (Hvilken sport kunne du tænke dig, at gå til?) "Jeg vil gerne gå til fodbold, men det koster penge" (Pige, 13 år).

Moren til pigen fortæller bekræftende, at det er for dyrt at gå til fodbold, ikke alene på grund af kontingentet, men på grund af, at der også skal købes fodboldstøj, og hvis holdet skal på ture, så har hun ikke råd til at lade sin datter tage med.

Et par af børnene har engang gået til en sportsgren, men måtte stoppe med det, fordi familiens ikke havde råd til at betale for kontingent. En pige fortæller:

"Jeg har gået til håndbold, men droppede det" (Hvordan kan det være?) "En dag fik jeg et brev med hjem, hvor der stod, at jeg skulle betale for medlemskab, så droppede jeg det" (Var det på grund af, at I ikke havde råd?) "Ja" (Pige, 13 år).

Pigens mor fortæller endvidere, at hun heller ikke havde råd til at købe håndboldstøj til sin datter, og at hun i stedet for at få nyt tøj måtte arve en træningsdragt fra sin kusine. Når pigen i citatet nedenfor giver udtryk for, at hun ikke kunne tænke sig at gå til andre fritidsaktiviteter, og samtidig

understreger, at hun er vant til noget andet, kan det betyde, at hun har lært at afstemme sine ønsker efter familiens økonomiske situation.

På spørgsmålet om, hun kunne tænke sig at gå til noget andet, svarer pigen:

"Nej, jeg er vant til bare at være ude og gynges" (Pige, 13 år)

At afstemme ønsker og forventninger om at deltage i fritidsaktiviteter, ses også hos nogle af de børn, som svarer, at de ikke har tænkt over, om de har lyst til at gå til en fritidsaktivitet, på trods af, at de tydeligvis er meget bevidste om, at flere fra deres klasse går til en fritidsaktivitet.

Børnenes manglende interesse for at gå til en fritidsaktivitet, kan også skyldes, at der ikke findes eller er et begrænset udvalg af fritidstilbud det sted, de bor. Det gælder især bygdebørnene i denne undersøgelse. Enkelte bygdebørn gør imidlertid opmærksom på, at de mener, der mangler fritidstilbud, og giver samtidig udtryk for, at de godt kunne tænke sig at gå til noget i deres fritid.

En dreng fortæller:

"Der er rigtig mange børn og unge, der mangler noget at være sammen om her i bygden. Det er kun om vinteren, der er legestue i forsamlingshuset. Vi har skrevet til kommunen for at høre, om vi kunne få en ungdomsklub, hvor vi kunne lave forskellige aktiviteter. Vi mangler noget, et sted. Lige nu går vi bare rundt" (Dreng, 16 år).

Nogle af børnene i undersøgelsen, der kommer fra en bygd, giver udtryk for, at der er mange flere fritidsaktiviteter i byen, og at der derfor er bedre muligheder for børn og unge i byen. På et spørgsmål om, hvordan det har været at flytte fra en bygd til en by, svarer en pige:

"Godt" (Hvordan godt?) "Byen er større end bygden, og det er sjovere at være her" (Hvad er sjovere?) "Her er flere muligheder" (Hvad er det for nogen muligheder, du tænker på?) "Der er en klub for unge, hvor man kan spille fodbold og andre ting" (Pige, 14 år)

En anden pige fra en bygd siger:

"Jeg kunne tænke mig at gå til fodbold, og at her var en svømmehal. Jeg vil gerne til Nuuk, for der er en svømmehal" (Pige, 13 år)

Mens nogle børn fra bygderne tager til den nærmeste by for at gå til sport, så fortæller bygdebørnene i denne undersøgelse, at de er afskåret fra denne mulighed. Det skyldes enten, at familien ikke har båd eller råd til udgifter til benzin. Når børnene ikke går til en organiseret fritidsaktivitet, kan det derfor også skyldes, at familien ikke har råd til de transportomkostninger, der kan være forbundet med børnenes deltagelse i fritidsaktiviteter.

Fritidsinteresser set i forhold til hvad familien har råd til

Flere af børnene, overvejende fra hovedstaden og byerne, ønsker sig en computer, som de vil bruge til at spille spil og skrive på, og til at surfe på internettet og chatte med andre børn og unge. På spørgsmålet om, der er ting, som hun gerne vil have, men familien ikke har råd til, svarer en pige:

"Ja, en computer har jeg ønsket mig længe" (Hvad vil du bruge en computer til?) "Der er mange muligheder, når man har en computer. Man kan få mange ting at vide og man kan chatte med andre unge" (Pige, 14 år)

En anden pige siger:

"Ja, en bærbare kunne jeg godt tænke mig" (Hvordan kan det være?) "Så har man noget at lave" (Hvad ville du lave på den?) "Spille musik og gemme noget på computeren" (Pige, 14 år).

En computer er en udgift, som ligger uden for de fleste familiers økonomiske formåen, og børnene er derfor afhængige af at kende nogen, som de fx kan spille computerspil hos. På spørgsmålet om han har venner, der har computer, svarer en dreng:

"Ja" (Besøger du dem og spiller computer?) "Ja, jeg besøger min ven" (Hvorfor vil du gerne have en computer?) "For at se sjove film" (Dreng, 14 år)

En enkelt pige fortæller, at hun går på biblioteket og spiller computerspil der.

Flere af børnene ønsker sig også større ting til udendørsaktiviteter, særligt cykler, men også ski og snowboard står højt på børnenes ønskeliste. De nyeste mobiltelefoner med billedfunktion er også et ønske, der går igen hos mange af børnene. På et spørgsmål om der er ting, hun ikke kan få, fordi familien ikke har penge nok til det, svarer en pige:

”Ja, i efteråret ønskede jeg mig ski og en mobil med billedfunktion” (Pige, 14 år)

Børnenes ønsker kommer ikke ud af ingenting. De tager udgangspunkt i målestokken for, hvad andre børn har. Børnene fortæller, at nogle af deres klassekammerater og i enkelte tilfælde deres venner har computer, mobil med billedfunktion, cykel eller ski. En pige fortæller, at nogle af hendes venner har det, hun ønskede sig i fødselsdagsgave, men ikke fik:

”Jeg havde ønsket mig en mobil, som kunne tage billeder, og en cykel” (Kender du andre, der har en cykel) ”Ja, nogle af mine venner” (Pige, 13 år)

Børnene i hovedstaden har fritidsmuligheder, som de andre børn i denne undersøgelse ikke har, nemlig at gå i biografen og svømmehallen. Alle børnene i undersøgelsen fra hovedstaden har været i biografen og svømmehallen flere gange, men begge aktiviteter er generelt en dyr udgift for familierne. En mor fortæller, at hun for at få råd til at give børnene en billet til svømmehallen nogen gange arbejder ekstra. En familie fik et familieårskort til svømmehallen af kommunen, men har været uheldige at tabe det, og kommer derfor ikke så meget i svømmehallen længere. Endnu en mor fortæller, at hun købte et årskort til svømmehallen til familien forrige år, men ikke har haft råd til at få det fornyet dette år.

Ikke-organiserede fritidsaktiviteter

Børnene har også muligheder i deres fritid, som ikke koster penge. Der er flere af disse aktiviteter, som er gennemgående for næsten alle børn i undersøgelsen.

Fælles for de fleste børn er, at de bruger meget af deres fritid på at være udenfor sammen med venner og søskende. De går ture sammen, leger, spiller fodbold og andre boldspil. Børnene bruger også meget tid indenfor på at se fjernsyn og dvd, selv om de adspurgte giver udtryk for sjældent at forstå, hvad der bliver sagt, idet de fleste udsendelser og film er på enten engelsk eller dansk.

Nogle få børn fortæller, at de lytter til cd'er og spiller kort. De ældre børn går en gang imellem på diskotek, og et par af dem har fritidsjobs¹².

Skole og mobning

I dette afsnit ses nærmere på børnenes fortællinger om, hvordan de trives i skolen. Det beskrives, hvordan børnene forholder sig til at gå i skole og til deres klassekammerater, og om de oplever at blive mobbet, og hvordan de reagerer på mobning.

Børnenes sociale liv i skolen

Børnenes udsagn om, hvad de synes om forholdet til deres klassekammerater, vidner om, at flertallet af børnene ikke trives optimalt i en classesammenhæng.

En dreng beskriver sine klassekammerater på følgende måde:

"De er kun søde nogen gange" (Hvornår synes du ikke, de er søde?) "Når de driller mig" (Dreng, 11 år)

En pige beskriver i tråd med drengen ovenfor sine klassekammerater således:

"De er meget gode, men andre gange ikke så gode [...] Jeg har prøvet at blive mobbet" (Pige, 14 år)

Når børnene giver udtryk for, at de ikke er glade for at gå i deres klasse, hænger det ofte sammen med, at de bliver mobbet. For nogle børn sker det ikke så tit, og er ifølge dem selv ikke så alvorligt, mens det for andre børn sker ugentligt og gør dem kede af det.

¹² Se også afsnit om lommepenge og fritidsjobs.

På et spørgsmål om hun taler med sine venner, hvis hun har problemer, svarer en pige:

"Ja, fx hvis jeg bliver drillet" (Er det dem fra klassen, der driller?) "Ja" (Sker det hver dag?) "Flere gange om ugen" (Pige, 13 år)

På et spørgsmål om hun selv har prøvet at blive mobbet, svarer en pige:

"Ja, nogen siger noget ondt, og jeg blev kaldt en heks" (Hvordan reagerer du?) "Jeg svarer igen" (Bliver du også ked af det?) "Ikke rigtigt, men første gang i skolen blev jeg ked af det, men nu er jeg vant til det (Hvor tit bliver du mobbet?) "Én gang om ugen" (Pige, 13 år)

Børnenes reaktion på mobningen er som regel at gå deres vej og dermed isolere sig fra klassen:

På et spørgsmål om han bliver ked af det, når han bliver mobbet, svarer en dreng:

"Ja, nogen gange, men så går jeg bare min vej" (Dreng, 11 år)

På et spørgsmål om, hvad hun gør, når hun bliver mobbet, svarer en pigen i tråd med drengen:

"Går min vej"(Pige, 13 år)

En pige, der har været udsat for grov mobning i form af trusler bl.a. af en fra klassen, reagerer på mobningen på følgende måde:

"Jeg bliver indenfor derhjemme" (Bor de lige her i området) "Ja, og venter på mig" (Pige, 13 år)

De fleste børn mener ikke, at mobning i skolen har noget at gøre med, om børn har det samme som de andre børn. Enkelte børn mener imidlertid, at det har en betydning og har selv oplevet at blive holdt udenfor, fordi de ikke har det samme som de andre børn.

På et spørgsmål om der er nogen, der bliver mobbet fordi de ikke har de samme ting som andre, svarer en pige:

"Ja" (Hvad siger dem, der mobber?) "At det er flovt ikke at have råd til en mobil" (Pige, 13 år)

En dreng fortæller om, hvordan han er opmærksom på at have det samme som andre børn for at undgå at blive udsat for mobning:

"Når jeg har opdaget, at nogle af mine venner har fået et eller andet nyt, så plejer jeg at fortælle det til mine forældre, og så vil jeg måske gerne have sådan en, for jeg har den fornemmelse, at hvis jeg ikke får sådan en som dem, så vil jeg blive mobbet af de andre, og de vil ikke længere vil have mig som ven" (Dreng, 16 år)

Nogle børn er udsat for grov mobning af fysisk og verbal karakter. De fortæller, at mobningen involverer, at de enten bliver skubbet, slået eller truet.

På et spørgsmål om, hvad han synes er vigtigt for, at børn har det godt med sine venner, svarer en dreng, som tidligere i interviewet har fortalt, at han bliver drillet i skolen:

"Jeg vil gerne have nogle venner, som ikke driller og slår" (Dreng, 12 år)

En pige fortæller, at der er nogle unge i byen, der truer folk, og på et spørgsmål om hun også selv er blevet truet, svarer hun:

"Ja, af en fra klassen, og den anden er fra en anden skole" (Hvad truer de dig med?) "At de vil slå mig" (Pige, 13 år)

Børnenes faglige liv i skolen

Nogle af de børn, der bliver mobbet, oplever også at have faglige vanskeligheder, og er på den måde ramt på flere områder, når det gælder deres trivsel i skolesammenhæng. Disse børn synes, at fagene er kedelige og svære.

En dreng, som til daglig er udsat for grov mobning, fortæller:

"Jeg er træt af at gå i skole. Det er altid det samme køre. Matematik er svært, jeg kan ikke finde ud af det" (Dreng, 12 år)

Selv om børnene ikke trives optimalt eller mistrives i sociale sammenhænge i skolen, er flere opmærksomme på vigtigheden af at gå i skole. På et spørgsmål om, hvad der skal til for, at hun har det godt, svarer en pige:

"Passe godt på min skole og sådan noget" (Pige, 13 år)

Nogle af børnene har planer om at videreudanne sig. På et spørgsmål om, hvad de vil lave, når de bliver ældre, svarer et søskendepar:

"Jeg vil videreudanne mig som aftenskolelærer" (Pige, 12 år)

"Jeg vil være politi. Det har jeg villet siden jeg var lille" (Pige, 14 år)

For nogle børn skyldes deres opmærksomhed på vigtigheden af at gøre det godt i skolen, at deres forældre indpoder dem, at det er afgørende, at de lærer noget og passer deres skole, for at få andre muligheder end de selv har haft, så de ikke ender som ufaglærte med ringe jobmuligheder og en ustabil indtægt.

En dreng, der er gået tidligt ud af folkeskolen, fortæller om sin fars og hans egne refleksioner over fremtiden, hvad uddannelse og arbejde angår:

"Min far og jeg har snakket om, at hvis jeg skal i skole igen, så skal jeg følge med. Når jeg ikke har en uddannelse, så er det svært at få et arbejde, fordi der skal man tit kunne dansk, fx når nogen henvender sig på dansk, eller der kommer breve på dansk" (Dreng, 16 år).

Selv om flere af børnene kan synes, at det er vigtigt at gøre det godt i skolen, og bakkes op af deres forældre, er det ikke alle børn, der formår at passe skolen, som de i udgangspunktet gerne ville.

På spørgsmålet om, hvad der er vigtigt for, at et barn har det godt, svarer drengen fra før:

"Jeg ville ellers gerne gå i skole, men jeg har ikke passet den ordentligt. Jeg kunne godt tænke mig at begynde fx næste år, men førhen da jeg gik i skole, så gik det ikke så godt, jeg kunne ikke følge med, jeg gjorde det ikke godt nok" (Dreng, 16 år)

Nogle børn har ingen tanker om, hvad de vil i fremtiden. Det er overvejende de yngre børn, for hvem videreuddannelse og job ligger langt ude i fremtiden, men også få af de ældre børn giver udtryk for ikke at have nogen ide om, hvad de gerne vil i deres liv. Disse unge synes at være præget af apati og en manglende tro på fremtiden.

På spørgsmålet om, hvad hun gerne vil lave, svarer en pige, som er gået ud af skolen for over et år siden:

"Ingenting vil jeg lave" (Vil du have en uddannelse?) "Det ved jeg ikke" (Hvad skal du lave det næste års tid?) "Det ved jeg ikke" (Pige, 16 år)

Venner

I dette afsnit kigges der på, hvordan børnene beskriver deres venskaber, herunder hvem de er venner med og karakteren af deres venskaber. Det skildres også, at børnene sjældent får venner med hjem på besøg, og hvad dette kan skyldes.

Venner fra familier med samme økonomiske vilkår

Børnene fortæller, at de i deres fritid er sammen med søskende og venner. De fleste børn fortæller, at deres bedste venner eller veninder ikke er fra deres klasse, men fra skolen eller det område, hvor de bor. På spørgsmålet om hendes bedste veninde er fra klassen, svarer en pige:

"Nej, hun bor også her i blokken" (Pige, 13 år)

En dreng fortæller om, hvordan han mødte sin bedste ven:

"Han gik også rundt i byen og manglede en kammerat, så på den måde blev vi venner" (Dreng, 16 år)

At flertallet af børnene ikke har venner fra deres klasse, men derimod fra skolen eller det område, de bor i, kan have flere årsager. Det kan dels skyldes, at de ikke trives optimalt i klassen og bliver mobbet¹³. Men det kan også handle om, at de finder sammen med børn fra familier, som lever under samme økonomiske vilkår som dem selv. Børnenes udsagn om, at deres venner økonomisk er i en situation lig deres egen, og altså hverken har færre eller flere penge, kan ses som et udtryk for dette.

På spørgsmålet om hendes venner er fra klassen, svarer en pige:

"Nej, fra byen" (Nogen der bor her i nærheden?) "Ja" (Dine venner har de samme slags penge som dig?) "Ja, de får også lomme penge ind imellem" (Dem i din klasse, har de cirka lige så mange penge, som I har i din familie, eller har de færre eller flere?) "De har flere penge" (Pige, 13 år)

Børnene er blevet spurgt, om penge har nogen betydning for, hvem man er venner med. Dette spørgsmål kan børnene enten ikke svare på, eller også mener de, uden i øvrigt at kunne begrunde det nærmere, at penge ikke har nogen betydning i den sammenhæng. Børnenes valg af venner, som overvejende lever under økonomiske vilkår svarende til deres egne, synes altså i større eller mindre grad at være ubevidste valg.

¹³ Se også afsnit om skole og mobning.

Flygtige og ustabile venskaber

Flere af børnene har ikke permanente venskaber, men derimod korte og skiftende venskaber. Dette kommer bl.a. til udtryk ved, at børnene fortæller om venskaber, som er brudt, fordi de ikke kan stole på deres venner, og om venner, de har mistet eller er ved at miste. På et spørgsmål om hun har en bedste veninde, svarer en pige:

"Ikke nu, jeg har haft, men hun lyver" (Så du gider ikke længere være venner?) "Nej" (Pige, 10 år)

En anden pige fortæller:

"Jeg plejer at være sammen med en der hedder [...], men hun er begyndt at gå med en anden. Så i går cyklede jeg rundt med en, der hedder [...]" (Pige, 13 år)

På et spørgsmål om, hvad hun synes om at bo der, hvor hun bor, fortæller en pige:

"Jeg er ikke helt tilfreds med det" (Hvad er du ikke tilfreds med?) "Jeg er ved at miste mine venner" (Er det fordi de flytter herfra?) "De flytter ikke herfra, men de falder fra" (Pige, 14 år)

En pige fortæller, at hun på grund af tragiske omstændigheder har mistet sin veninde for altid:

"Min bedste veninde dræbte sig selv sidste år" (Pige, 14 år)

Enkelte børn skiller sig ud ved at have kendt og været sammen med deres ven eller veninde siden barndommen. Disse venskabsforhold synes at være præget af en tæt relation, hvor man kan stole på hinanden. På spørgsmålet om hvad hun kan lide ved sin veninde, svarer en pige:

"Vi kan stole på hinanden" (Kan I også snakke sammen, hvis I har problemer?) "Ja, vi har kendt hinanden siden vores barndom" (Pige, 14 år)

Børnene får sjældent venner på besøg

På spørgsmålet om, hvor de er sammen med deres venner, svarer flertallet af børnene, at de er mest udenfor eller hjemme hos deres venner. Kun få børn har venner på besøg hjemme hos sig selv. Når de bliver spurgt, om de har lyst til at have venner på besøg hjemme, svarer enkelte børn meget klart "nej", uden at give udtryk for at ønske at uddybe nærmere. For disse børn er det et bevidst fravalg ikke at have venner på besøg. For de fleste børn er der imidlertid ikke tale om et bevidst fravalg. De vil gerne have venner på besøg, og står uvidende over for, hvorfor de ikke får det.

På spørgsmålet om han nogen gange inviterer venner med hjem, svarer en dreng:

"Jeg plejer at invitere nogle, men de kommer ikke. Jeg ved ikke hvorfor" (Dreng, 14 år)

På et spørgsmål om vennerne kommer på besøg hjemme hos hende, svarer en pige:

"Nej, de kommer ikke her" (Hvordan kan det være?) "Det vil de ikke" (Hvorfor ikke, tror du?) "Det ved jeg ikke, fordi de gerne vil være sammen ude hos dem, jeg ved det ikke"(Pige, 10 år)

At flere af børnene i undersøgelsen ikke får eller fravælger at have venner på besøg, kan skyldes en række forhold, bl.a. mulighederne og rammerne for børnenes samvær. En forklaring kan således være, at børnene er hos deres venner, fordi der er mulighed for at lave andre aktiviteter end hjemme hos dem selv.

En dreng, som ikke har computer hjemme, men gerne rigtig vil have en, fortæller om, hvad han og hans ven laver, når han er på besøg hos venen:

"Vi leger sammen, alt muligt, vi ser også fjernsyn og spiller computer" (Leger I hjemme hos dig?)
"Nej" (Kunne du tænkte dig, at din ven også kom på besøg hjemme hos dig?) "Nej" (Dreng, 11 år)

Når det gælder rammerne for børnenes samvær, er det afgørende, at boligen af de fleste børn anses for at være for lille. Alle børn i undersøgelsen, med undtagelse af de ældste drenge, deler

værelse med søskende og i nogle tilfælde også deres forældre. På spørgsmålet om de gerne vil have deres eget værelse, svarer stort set alle børn i undersøgelsen "ja", og for en del børn hænger det sammen med, at de gerne vil kunne invitere venner på besøg. At børnene ikke får venner på besøg kan derfor også være et pladsmæssigt spørgsmål.

Denne undersøgelse har ikke beskæftiget sig detaljeret med, hvorfor nogle af børnene ikke har venner på besøg. Men de to ovenstående eksempler på, at begrænsede muligheder og rammer for samvær kan være af betydning i denne sammenhæng, bekræfter andre undersøgelser, som viser, at familiens ringere levestandard i det hele taget, kan have betydning for, om børnene har venner med hjem (Se bl.a. Sloth 2004, Harju 2005). Ved ikke at have venner med hjem på besøg bidrager børn fra familier med knap økonomi endvidere til at opretholde billedet af en nogenlunde normal levestandard ud ad til.

Venner er sjove at være sammen med og man kan tale med dem om problemer

De yngre børn synes generelt, det er svært at svare på, hvad de godt kan lide ved deres venner, måske fordi det ikke er noget, de tænker over, men som bare er et vilkår. Nogle af de lidt ældre drenge fortæller, at de godt kan lide deres venner, fordi de er sjove at være sammen med.

På spørgsmålet om, hvad han kan lide ved sin ven, svarer en dreng:

"Han er min ven" (Dreng, 12 år)

En dreng fortæller, hvad der gør hans venner til gode venner:

"Det er sjovt at lege i det fri med dem" (Dreng, 14 år)

For nogle af de ældre piger er det, der gør venskaber gode, at man kan stole på hinanden og tale sammen om problemer.

På spørgsmålet om hvad hun kan lide ved sine venner, svarer en pige:

"Når vi har problemer, så snakker vi altid om det. Det er nogle gode venner" (Pige, 15 år)

Det er hovedsageligt de ældre børn, der giver udtryk for at have problemer, og det er også primært dem, der taler med deres venner om problemer. Et par af børnene i denne gruppe skiller sig imidlertid ud ved hverken at tale om problemer med venner, familie eller andre. Enkelte børn har talt om deres problemer i en professionel sammenhæng, enten med en psykolog eller en fra kommunen, der besøger familien jævnligt.

Lommepenge og fritidsjob

I dette afsnit sættes fokus på, om børnene får lommepenge, hvad dette afhænger af og hvad de bruger lommepenge til. Der ses også på hvilke muligheder og begrænsninger henholdsvis det at få og ikke at få lommepenge giver børnene. Flere af de ældre børn har et fritidsjob, og det beskrives nærmere, hvad der motiverer børnene til dette.

Lommepenge

Fælles for børn i familier med knap økonomi er, at de fortæller, at de i mindre omfang end deres jævnaldrende får lommepenge, og at de i nogen perioder ingen lommepenge får.

Et barn har lagt mærke til, at der er nogen børn i klassen, der får flere penge, end hun selv gør, og fortæller, hvordan hun lægger mærke til det:

"Nogen gange kan jeg mærke, at mine klassekammerater spørger deres forældre efter penge, og dem får de hver dag [...] Nogen gange tænker jeg, hvis bare jeg kunne have det, som dem, der har mere end mig (Pige, 14 år)

Om børnene får lommepenge, og hvor mange de får, er afhængig af forældrenes økonomiske situation. På spørgsmålet om han får lommepenge, svarer en dreng:

"Det skifter alt efter, om mine forældre har penge. Før fik jeg 50 kr. om dagen til mad, men jeg får altid besked, når vi mangler penge. Så får jeg at vide at vide, at jeg skal komme hjem og spise frokost, fordi de ikke har råd til, at jeg skal bruge penge i butikken (Dreng, 16 år)

Børnene fortæller samstemmende, og i lighed med deres forældres udsagn, at når deres forældre har penge, så får de lommepenge, lige fra 20 – 50 kr. om dagen.

Nogle af børnene oplever, at der er perioder, hvor de slet ingen lommepenge får. En pige fortæller, at hun har fået lommepenge tidligere, og forklarer hvorfor hun ikke får det mere:

"Fordi mor er under uddannelse, og fordi far ikke har noget arbejde og er alene med mig og mine søskende" (Pige, 15 år)

Enkelte børn får lommepenge regelmæssigt, men ikke af de(n) forældre, de bor hos. De børn, der får et fast beløb i lommepenge og med bestemte tidsintervaller, får det af bedsteforældre, eller en forælder, som de ikke bor sammen med.

Alle børnene bruger deres lommepenge til at købe slik, chips, kager og sodavand. En del børn fortæller også, at de køber mad for deres lommepenge i frokostpausen i skoletiden. På et spørgsmål om, hvad hun bruger sine lommepenge til, svarer en pige:

"Jeg køber slik og mad, som jeg trænger til" (Pige, 14 år)

Børnene ved, at man skiller sig ud, når man ikke kommer i butikken, og beskriver det at kunne købe slik og sodavand o.l. som en afgørende markør til at se forskel på, om familier har for få penge eller rigelig med penge. En pige fortæller, hvordan hun lægger mærke til, at de andre i klassen har mange penge:

"Fordi de køber temmelig meget slik" (Pige, 10 år)

En dreng, hvis forældre i mange år har haft en god indtægt, men som de sidste par år har været uden arbejde, fortæller at han har iagttaget, at nogle børn har flere penge end andre, og at det kan have en betydning for, om man er "med" i fællesskabet eller ej:

"Det plejer at være tydeligt, at nogen bruger flere penge end andre" (Hvad bruger de penge på?) De køber ind i butikken i pauserne. Og så har jeg lagt mærke til, at nogen af de unge har fået den vane, at andre skoleelever skal lægge mærke til, at de har flere penge end de andre. Sådan er mine venner lige nu. Så de bruger mange penge i butikken for at vise de andre, at de har flere penge. Der var især en, det er synd for, for han har aldrig penge" (Dreng, 16 år)

At få lomme penge giver børnene mulighed for at deltage i det sociale fællesskab, der er omkring at gå i "butikken" og købe slik, sodavand o.l., både i og efter skoletid. Det giver dem tillige mulighed for på et synligt parameter ud ad til at demonstrere, at de ikke afviger fra normen, men er som andre børn. De børn, der ikke får lomme penge, er modsat afskåret fra denne mulighed. Fordi fællesskabet omkring at købe ind i "butikken" af børnene bliver betragtet som et centralt aspekt i det sociale liv både for børn i hovedstaden, byer og bygder, bliver det afgørende for børnenes følelse af at være med eller ikke være med i fællesskabet.

Fritidsjob

Det er primært de ældste børn i undersøgelsen, dvs. de børn, der er 15 år eller derover, der har haft eller har et job i deres fritid. Kun to af de ældre børn har ikke noget job. Det ene barn, en dreng, bor på kollegium, hvor han får kost, logi og lomme penge. Det andet barn, en pige, vil meget gerne have et job efter skoletid. Enkelte af de yngre børn giver ligeledes udtryk for, at de, når de bliver ældre, vil have et fritidsjob. På spørgsmålet om hun kunne tænke sig at få et fritidsjob, svarer en pige:

"Ja, men jeg skal først fylde 15 år" (Hvad vil du gerne arbejde med?) "I Brugsen eller Pisiffik" (Pige, 13 år)

De børn, som enten ønsker at få et fritidsjob, eller har et, giver udtryk for, at deres motivation for at få et job er at hjælpe familien økonomisk. At ønske at gøre en forskel for familien for den løn, de

får, er gennemgående for alle de børn, der har et fritidsjob. Børnene er bekymrede for deres familie, og forsøger at hjælpe til, så godt de kan. Mest af alt handler det om at spæde de ekstra penge til, som gør familien i stand til at købe tilstrækkelige daglige fornødenheder. En pige fortæller:

"Jeg vil gerne have fast arbejde, jeg kan have efter skole, for at hjælpe mine forældre økonomisk - mest med hensyn til at købe madvarer til mine forældre og få det til at løbe rundt økonomisk" (Pige, 15 år)

En dreng er gået ud af 9. klasse for at hjælpe familien økonomisk, selv om han bedre kan lide at gå i skole end at arbejde. På et spørgsmål om han er færdig med at gå i skole, svarer han:

"Jeg har haft orlov et års orlov, men nu er jeg startet igen" (Hvad har du lavet, mens du har haft orlov?) "Jeg har prøvet mange arbejdspladser, især i bygderne på fabrik" (Har det været praktik eller lønnet job?) "Det er sådan, at mine job er for at hjælpe mine forældre økonomisk" (Så din løn går ikke kun til dig selv, men også dine forældre?) "Ja, jeg plejer at sende omkring halvdelen af min udbetalte løn til mine forældre, så er resten på min konto, og så hæver jeg dem en gang imellem, når jeg skal bruge dem til mad og andre ting" (Hvad kan du bedst lide, at arbejde eller gå i skole?) "At gå i skole sammen med kammeraterne" (Dreng, 16 år)

De ældre børns fritidsjobs kan medvirke til at afskærme dem selv, og i nogen grad også deres søskende og forældre fra at opleve afsavn i hverdagen i form af basale fornødenheder som mad.

En dreng, der sparer op af sin løn, fortæller:

"Jeg kan ikke lide at se mine søskende mangle mad og sådan noget [...] Somme tider sparer jeg penge op, og giver noget til mine søskende, når de fx mangler mad eller kunne tænke sig at købe sodavand, giver jeg dem penge" (Dreng, 16 år)

Løn fra fritidsjobbet giver også børnene mulighed for at købe de ting, de gerne vil have, og som andre unge har, fx cigaretter, cd'er og tv-spil. En dreng har fortalt, at han bruger pengene fra sit fritidsjob til mad, og på spørgsmålet om han bruger sine penge til andre ting, svarer han:

"Ja, det er sådan, at jeg er begyndt at ryge, så nu bruger jeg penge til tobak, men før i tiden købte jeg også cd'er, men nu hører jeg ikke musik længere, så jeg har givet mine Cd'er til mine venner. Nu vil jeg hellere købe tv-spil" (Dreng, 16 år).

På spørgsmålet om, hvad han bruger sine optjente penge til, svarer en anden dreng:

"Cigaretter, men jeg prøver også at spare op" (Hvad sparer du op til?) "Når jeg kunne tænke mig at købe et eller andet, så vil jeg gerne arbejde og spare op til det, jeg kunne tænke mig at købe [...] Jeg tænker meget over, hvad folk tænker om mig. Jeg vil ikke have, at de tænker, at jeg ikke kan klare mig selv. Derfor siger jeg ikke noget til mine forældre om, hvad jeg ønsker mig, og sparer op selv" (Dreng, 16 år).

Familieliv, ferier og fødselsdage

Dette afsnit handler om, hvad børnene er sammen med deres familie om, og hvilke ønsker og forventninger de har til deres samvær med familien. Der sættes fokus på, om børnene i lighed med flere af deres jævnaldrende har mulighed for at komme på ferie med deres familie. Det beskrives også, hvordan børnene fejrer fødselsdag, hvad de ønsker sig i fødselsdagsgave af deres forældre, og hvad de typisk får.

Familieliv

Flertallet af børnene fortæller, at meget af samværet med deres familie er koncentreret om at se fjernsyn og dvd. To piger fortæller om, hvad de laver sammen med deres familie:

"Vi ser fjernsyn" (Pige, 14 år)

"Jeg er bare indenfor med min familie og ser tv" (Pige, 13 år)

For nogle børn i undersøgelsen synes det svært at svare på, hvad de laver sammen med deres familie. De enten trækker på skuldrene eller svarer ved ikke, når de bliver spurgt, om de laver andre ting sammen end at se fjernsyn eller dvd, som størstedelen af børnene beskriver, de gør. Dette kan være et udtryk for, at familien ikke er sammen om specifikke aktiviteter.

For andre børn synes det lettere at beskrive samværet med deres familie. Disse børn fortæller bl.a., at de går ture sammen med deres forældre, at de tager på ture sammen i fjeldet eller på havet, og at de hjælper til derhjemme med huslige gøremål. På et spørgsmål om, hvad de laver sammen, når de har fri sammen i familien, svarer to børn:

"Med min far går jeg i fjeldet...jeg griner med min mor og laver mange forskellige ting" (Tager I på ture sammen?) "Ja...vi har mange muligheder for at gå ture, til fjeldet, kirkegården og lufthavnen" (Pige 12 år)

"Vi tager nogen gange ind i fjorden og fisker der. Så plejer vi at bo i fangsthytter. Nogen gange er vi af sted en uge, og vi tager ud for at være sammen og have det rart sammen, fx tager vi til det sted mine bedsteforældre holder af" (Dreng, 16 år)

En del piger men ingen drenge fortæller, at de hjælper til med praktiske ting derhjemme, fx at passe yngre søskende, vaske op eller hjælpe med at hente vand. Pigerne fortæller:

"Jeg hjælper med at hente vand" (Pige, 13 år)

"Der er forskellige ting, som jeg hjælper til med herhjemme hos min far, så som at vaske op og vaske gulve mens min mor er under uddannelse" (Pige, 14 år)

Kunne børnene tænke sig at lave noget andet, end det de laver sammen med deres forældre? Det spørgsmål hverken kan eller vil flertallet af børnene svare på. Dette kan være et udtryk for, at de er loyale over for deres forældre, og afstemmer deres forventninger til, hvad der er muligt inden for familiens økonomiske rammer og i forhold til mulighederne det sted, de bor.

Nogle få børn sætter imidlertid ord på, hvad de godt kan lide, og gerne ville lave (noget oftere) sammen med deres familie. Det handler om aktiviteter, som involverer, at de tager på en tur med deres forældre. En pige fortæller:

"Vi er bare her i lejligheden" (Laver I andet sammen?) "Vi går ture rundt omkring" (Er der nogle ting du godt kunne tænke dig i lavede sammen?) "Det ved jeg ikke" (Er du helt sikker?) "Måske ud at sejle" (Pige, 13 år)

På spørgsmålet om, hvad hun gerne ville lave sammen med sin familie, svarer en pige, hvis familie tidligere har haft et gratis familieårskort til svømmehallen:

"Til svømning sammen med far" (Pige, 10 år)

Nogle forældre har fortalt om, hvordan de oplever, at økonomien sætter begrænsninger for deres mulighed for fælles oplevelser med børnene. For forældre i bygden handler det oftest om ikke længere at have mulighed for at tage på sejlture sammen i familien, mens det for forældre i hovedstaden handler om ikke at kunne være sammen om aktiviteter, der koster penge, fx at tage i svømmehallen, biografen eller at tage på indkøb sammen. Fx fortæller en mor: "Det er egentlig meget sjældent, at jeg er ude med børnene, fordi hvad skal vi lave inde i byen. De kræver jo altid et eller andet, dit og dat, og skal vi ikke ind i butikken. Og jeg tænker, jamen hvad skal vi derind efter, når vi ingen penge har. Så det er rarest for mig at være alene ude om dagen". Moren fortæller også, at hun ikke har råd til at købe billetter til hele familien, når der sker noget inde i byen, såsom cirkus.

At være sammen og kunne snakke sammen

Flere børn giver udtryk for, at de bedst kan lide, når hele familien er sammen og har et positivt samvær:

"Jeg kan bedst lide, når min familie er samlet, fordi så griner og fjoller vi og fortæller historier" (Pige, 14 år)

"Jeg kan bedst lide, at familien skal holde sammen, en stor familie, det savner jeg" (Dreng, 16 år)

At være åbne i familien og at kunne snakke med sine forældre, beskrives af flere af børnene som et afgørende forhold for at kunne have det godt som barn. Det er hovedsageligt piger på 14 år eller derover, som lægger vægt på de mere følelsesmæssige og kommunikative aspekter i familien. De giver udtryk for en glæde ved at tilbringe tid sammen med familien, og en længsel efter mere samvær. På spørgsmålet om, hvad der er vigtigt for at have det godt som barn, svarer tre piger:

"Jeg kunne tænke mig, at vi var mere åbne i familien og var mere sammen" (Pige, 14 år)

"Holde af sine forældre, og at blive elsket af forældre. At kunne snakke med sine forældre [...] og være sammen med forældre" (Pige, 14 år)

"Forældre skal snakke med børnene. De skal have mere tid til børnene" (Pige, 15 år)

De lidt ældre børn giver udtryk for sjældnere at være sammen med deres forældre, fordi de positivt prioriterer at være sammen med deres venner, og for enkeltes vedkommende fordi de på grund af en dårlig stemning i hjemmet fravælger at være hjemme sammen med forældrene.

På spørgsmålet om, hvad han laver sammen med sin familie, når de har fri, svarer en dreng:

"Jeg er næsten aldrig hjemme, for jeg er ude i byen sammen med mine venner" (Hvad kan du ellers godt lide at lave med din familie?) "Jeg kan godt lide at snakke med min mor om forskellige ting. I starten var jeg lidt tilbageholdende over for min far, men nu er jeg blevet mere åben" (Dreng, 16 år).

En pige, som har fortalt om, hvordan stemningen i hjemmet er præget af, at hendes far er trist og deprimeret, siger:

"Jeg plejer ikke at være hjemme, kun når jeg skal spise og i seng, og ellers hvis familiens skal hjælpes med et eller andet, ellers er jeg ikke hjemme" (Hvor er du så ellers henne?) "Ude, enten sammen med kammerater eller hjemme hos dem" (Pige, 14 år).

For nogle af børnene i denne undersøgelse er familielivet ud over økonomiske begrænsninger, således også præget af forældrenes personlige problemer, som forårsager et manglende socialt overskud til at være sammen med børnene om noget.

Ferier

Kun få af børnene har været på sommerferie med deres familie. De børn, der har været på ferie, har kun været det én gang, eller også har de alene været i det lokalområde, de bor i.

En pige fra hovedstaden fortæller, at de i hendes familie ikke har lavet noget i deres sommerferie ud over det, de gør i dagligdagen, men at flere fra hendes klasse har været ude at rejse. På spørgsmålet om, hvad hun har lavet i sin sommerferie, svarer hun:

"Ikke noget" (Hvad er ikke noget? Har I været hjemme?) "Ja, gået ture udenfor" (Er der nogen fra din klasse, som har været ude at rejse?) "Ja, men jeg kan ikke huske hvor til" (Pige, 13 år)

De børn, der bor i hovedstaden og flere af bysbørnene fortæller, at de har klassekammerater, som er væk i sommerferien, enten på ferie andre steder i Grønland eller i Danmark. Bygdebørnene derimod oplever ikke i samme omfang deres klassekammerater rejse væk fra lokalområdet. De fleste bygdebørn i undersøgelsen opholder sig enten i bygden, hvor de bor, eller sejler til omkringliggende bygder eller byer for at besøge familie. En dreng fortæller i tråd med dette, hvad han har lavet med sin familie i sommerferien:

"Vi har sejlet rundt og besøgt familie i to andre bygder" (Dreng, 12 år).

Kun få børn fra byerne og bygderne i undersøgelsen giver udtryk for gerne at ville ud at rejse, væk fra lokalområdet og opleve andre steder. De fleste har end ikke overvejet det som en mulighed. På spørgsmålet om de i hans familie har været på ferie sammen, svarer en dreng:

"Ja, i en bygd" (Kunne du tænke dig at komme på ferie et andet sted?) "Det ved jeg ikke rigtig" (Dreng, 11 år)

Enkelte børn har drømme om at komme ud at rejse og opleve andre steder. På spørgsmålet om de sammen i familien har været på sommerferie, svarer en pige fra en bygd:

"Ja til en bygd blandt andet for at besøge min storebror" (Har I været andre steder?) "Nej, jeg kunne godt tænke mig at komme til Danmark og Nuuk" (Hvorfor Nuuk?) "Fordi der er en svømmehal" (Hvorfor Danmark?) "For at se hvordan menneskene er og for at se kongefamilien" (Pige, 13 år)

De børn, der giver udtryk for gerne at ville rejse, er især de børn, der har været på ferie én gang før, og de børn, der oplever, at flere af deres klassekammerater rejser væk i sommerferien.

På spørgsmålet om, hvor hendes klassekammerater har været på ferie, svarer en pige:

"Nogle var i Danmark, andre nær Nuuk" (Har du været på ferie her i sommer?) "Nej" (Kunne du godt tænke dig det?) "Ja, til Qaqortoq, der har jeg været før sammen med min bedstemor". (Var det kun dig og din bedstemor, der var af sted?) "Ja, men min bedstefar var der allerede" (Pige, 13 år)

En anden pige fortæller, at hun har været på ferie i en anden by i Grønland en enkelt gang, og at hun godt kunne tænke sig at rejse til Danmark:

"Ja, én gang i Aasiaat" (Har du været andre steder med din familie?) "Nej, vi skulle besøge min mors kusine" (Hvordan var det at rejse, synes du?) "Det var sjovt ikke at være i Nuuk længere, og se noget nyt" (Er der andre steder, du kunne tænke dig at rejse hen?) "Ja, til Danmark. Der bor min onkel" (Pige, 10 år)

Pigens mor fortæller, at det, der gjorde rejsen mulig, var at kommunen gav et tilskud, men at hun vurderer, at hun ikke vil kunne få sådant et tilskud igen, eller at de nogensinde vil få råd til at rejse igen.

En far fortæller, at hans yngste børn ikke har været uden for det lokalområde, de bor i, men at den ældste datter for flere år tilbage var med i Danmark, fordi han fik en ferie tilbudt af sin daværende arbejdsplads. Han fortæller, at de ikke har råd til at rejse, fordi de aldrig vil kunne betale, hvad flybilletter eller fægebilletter koster, og så selve ferieopholdet, der kommer oveni. Hvis familien får flere penge, vil faren gerne have sin børn med ud at rejse, så de kan opleve andre steder og andre måder at leve på.

Flertallet af børnene er afhængige af deres forældre og forældrenes økonomiske forhold, når det gælder muligheden for at komme ud at rejse. Få børn har imidlertid haft alternative muligheder. Fx har et barn fået et gratis tilbud om at deltage i sommerlejr for børn. På et spørgsmål om hun nogen sinde har været på ferie sammen med sin familie, svarer hun:

"Nej, men nogen gange rejser jeg" (Hvor tager du hen?) "På nogle børnelejre, hvor vi plejer at fiske og sådan noget" (Kan du godt lide børnelejre?) "Ja, der er mange aktiviteter, ud at sejle og sådan noget" (Pige, 13 år).

For pigen der fortalte, at hun har været i Qaqortoq med sine bedstemor, er det den eneste gang hun har været på ferie.

Et ældre barn, fortæller, at familien ikke har råd til at rejse på ferie sammen, og at han bruger sin sommerferie på at arbejde og tjene penge til ham selv og familien:

"Når jeg har sommerferie, så tager jeg til bygden og arbejder på fabrikken" (Dreng, 16 år)

Fødselsdage

Hovedparten af børnene fejrer deres fødselsdag ved, at familien holder kaffemik, hvor familie og i nogle tilfælde også børnenes venner inviteres. For flertallet af bygdebørnene gælder, at det er hele bygden, der inviteres til kaffemik. På spørgsmålet om de holder fødselsdag, og hvordan de gør det, fortæller en dreng og en pige:

"Ja, da jeg fyldte 10 år var der kaffemik" (Hvem var med?) "Far, mors lillesøster, mormor, farmor, naboen og to venner" (Pige, 10 år)

"Ja, kaffemik for hele bygden" (Dreng, 12 år)

Et barn i undersøgelsen skiller sig ud ved ikke at holde fødselsdag sammen med sin familie. Hun fortæller:

"Vi plejer at være glade, men min far er trist og sur" (Havde du gæster på besøg til din fødselsdag?) "Jeg plejer bare at være udenfor, og så er det kun min bedste veninde, der kommer hjem til mig" (Pige, 14 år)

Børnene er også blevet spurgt om, hvad de har fået i fødselsdagsgave af deres forældre, og om de har fået det, de har ønsket sig. På spørgsmålet om hun har fået fødselsdagsgave af sine forældre, svarer en pige:

"Ja, tøj, slik, chips og sodavand" (Havde du ønsket dig det i fødselsdagsgave?) "Nej, en mp3 afspiller og langrendsski" (Pige, 14 år)

På samme spørgsmål svarer en anden pige:

"Armbåndsurs, støvler og tøj" (Fik du det, du havde ønsket dig?) "Nej, jeg ønsker mig en mobil" (Pige, 12 år)

Børnene ønsker sig dyrere ting af deres forældre, såsom mobiltelefon, mp3 afspiller, computer eller play station, men får typisk tøj, slik og andre mindre dyre ting. Nogle af børnene er bevidste om, at de ikke får deres ønsker opfyldt, fordi forældrene ikke har råd til det, mens andre børn giver udtryk for ikke at have tænkt over eller have lyst til at snakke om det.

Et andet barn fortæller, at hende og hendes søskende sjældent får gaver til deres fødselsdag:

"Vi får sjældent gaver, men nogen gange får vi penge til vores fødselsdag" (Pige, 14 år)

Flere af børnene fortæller, at nogle af deres klassekammerater inviterer hele klassen til fødselsdag, og at de også godt kunne tænke sig at gøre det. På spørgsmålet om hendes klassekammerater var med til fødselsdags kaffemik, svarer en pige:

"Kun dem som ville komme forbi" (Var det nogen, du havde inviteret, eller kommer man bare forbi?) "Vi plejer ikke at invitere, men nogen kommer af sig selv" (Er der nogen i din klasse, der inviterer hele klassen hjem til fødselsdag?) "Ja, nogle af mine klassekammerater gør det" (Kunne du også godt tænke dig at gøre det?) "Ja, det kunne jeg godt tænke mig" (Pige, 14 år)

Andre børn har ikke lyst til at have klassen på besøg. En pige fortæller, hvordan hun fejrede sin fødselsdag:

"Jeg klædte mig ud, som når der er Halloween, og min familie var til kaffe og kage" (Var dine venner også med?) "Kun to venner" (Er der nogen i din klasse, som holder fødselsdag for hele klassen?) "Ja, alle får en invitation med hjem" (Har du også holdt fødselsdag for din klasse?) "Nej" (Kunne du tænke dig det?) "Nej, jeg er ikke så meget for, at de skal komme hjem til mig" (Hvorfor ikke?) "Jeg vil ikke have det" (Pige, 13 år)

Mad, tøj og bolig

Dette afsnit handler om, hvorvidt børnene oplever, at familien har mad nok, om de har det tøj, de har brug for, og om hvordan de beskriver deres boligforhold.

Mad

Mange af børnene i familier med knap økonomi lægger mærke til, at familien ind imellem mangler mad. Forældrenes beretninger om, at de ind imellem eller ofte mangler penge til mad, bekræfter børnenes udsagn. På et spørgsmål om hun får mad hver dag, så hun bliver mæt, svarer en pige:

"Ja" (Er det nogen gange, at der ikke er mad nok til alle måltider?) "Ja, nogen gange er der ikke mad nok" (Pige, 12 år)

På spørgsmålet om han nogen gange lægger mærke til, om de mangler mad derhjemme, svarer en dreng:

"Ja, til aftensmad" (Dreng, 11 år)

Nogle børn giver direkte udtryk for, at de ikke altid får mad nok, hverken derhjemme eller med i skole.

På spørgsmålet om hun og hendes bror får mad, så de bliver mætte hver dag, svarer en pige:

"Næsten hver dag" (Får I aftensmad hver dag?) "Ja, vi spiser mest rugbrød med pålæg og drikker te. Når vi har råd køber vi ind i butikken" (Pige, 15 år)

En dreng beskriver, hvad han gør de dage, han ikke har madpakke med i skole:

"Nogen gange får jeg ikke noget mad" (Bliver du så sulten?) "Ja, min mave begynder at knurre" (Dreng, 11 år).

En pige, som oplever, at der ikke altid er mad nok hjemme, og at hun ikke altid får aftensmad, fortæller, hvordan hun håndterer den situation:

"Nogle gange spiser jeg hos min fars søster" (Pige, 14 år)

En dreng fortæller i tråd hermed:

"Når familien mangler mad, så betyder det ikke, at vi slet ikke har noget. Vi har lille smule mad, men når jeg kan regne ud, at nu er der snart ikke mere mad, så tager jeg hen til min mors bror og spiser" (Dreng, 16 år).

Nogle af de ældre børn håndterer også manglen på mad på en anden måde. De får sig et fritidsjob med henblik på at kunne hjælpe familien økonomisk til at kunne købe nok mad¹⁴.

Børnene er blevet spurgt om, hvad de synes er vigtigt, for at børn har det godt, og et par af børnene giver udtryk for, at mad er et grundvilkår for at have det godt:

"Mad er vigtigt" (Dreng, 12 år)

"Nok mad" (Er der andre ting? Har børn det godt, hvis de bare har mad nok?) "De skal også have en bolig" (Pige, 13 år)

¹⁴ Se afsnit om lommepenge og fritidsjobs.

Tøj

Børnene har forskellig adgang til tøj. De yngre børn har som regel tøj nok, idet de ofte kan arve tøj fra deres ældre søskende eller ikke har noget imod at få tøj fra genbrugsbutikker. Heller ikke de ældste børn giver udtryk for at mangle tøj, bl.a. fordi de finansierer deres tøj gennem fritidsjobs. De børn, der giver udtryk for at mangle tøj, er således overvejende børn, der placerer sig i midten, dvs. børn, som er blevet for "gamle" til at arve tøj og for unge til at selv at tjene penge. For de børn, der giver udtryk for at mangle tøj, handler det i de fleste tilfælde om at have noget at skifte med.

På et spørgsmål om, hun har det tøj, som hun har brug, svarer en pige:

"Nej, jeg mangler bukser – næsten hver dag [...] Jeg mangler nogen at skifte med" (Pige, 14 år).

På samme spørgsmål svarer en dreng:

"Nej, jeg mangler en træningsdragt. Jeg har kun en" (Dreng, 14 år)

At tøj har betydning for børnene ses, når de bruger det til at skelne mellem om børn er fra familier med få eller mange penge. På spørgsmålet om, hvordan han kan se, om nogle børn har flere penge end andre børn, svarer en dreng:

"Hvis de tit får nyt tøj" (Dreng, 12 år)

Når børn, der giver udtryk for, at de plager deres forældre om at få nogle ting, er det udover slik, sodavand mv. også ofte tøj, de gerne vil have. Da en pige bliver spurgt, hvad hun kunne finde på at plage sine forældre om, svarer hun:

"Nogen gange tøj i kataloger, og så spørger jeg min far, om jeg må, og så siger han ja" (Pige, 16 år)

Bolig

For størstedelen af de børn i undersøgelsen, der udtrykker utilfredshed med deres boligforhold, handler det om at boligen er for lille til at rumme hele familien.

På spørgsmålet om, hvor mange rum, der er i det hus, hun bor i sammen med sin familie, svarer en pige:

"Én gang og en dagligstue" (Er det for lille synes du?) "Ja, jeg kunne godt tænke mig at have et værelse" (Er der nogen andre ting i huset, du er utilfreds med?) "Der er ingen soveværelse" (Pige, 14 år)

En anden pige fortæller om sin families hus:

"Når vi er der alle sammen, er der ikke plads til os" (Pige, 12 år)

Børn fra to familier i hovedstaden er lige flyttet i en ny lejlighed tildelt af kommunen, og giver udtryk for, at de har fået bedre pladsforhold og dermed bedre boligvilkår.

På spørgsmålet om, hvad hun synes om at bo i familiens nye lejlighed, svarer en pige:

"Det er okay" (Kan du fortælle mig, hvorfor du synes, den er okay?) "Der er plads til os alle fire her" (Pige, 13 år)

I tråd med dette svarer en pige på et spørgsmål, om hun er glad for at bo i den nye lejlighed:

"Ja, den er større og der er bedre udsigt" (Pige, 10 år)

De fleste børn i undersøgelsen bor på værelse med deres søskende, og nogle sammen med deres forældre. Kun enkelte af de ældre drenge i undersøgelsen har deres eget værelse. Børnene er blevet spurgt, om de kunne tænke sig at have deres eget værelse, og alle på nær ét barn, som ikke kan lide at være alene, svarer positivt på spørgsmålet.

På spørgsmålet om, hvad hun synes om lejlighedens størrelse, svarer en pige:

"Den er mindre end vores tidligere lejlighed, og der havde jeg mit eget værelse. Jeg ville ønske jeg havde mit eget værelse" (Hvorfor?) "Når jeg prøver at falde i søvn, begynder de andre at snakke" (Pige, 13 år)

For nogle børn, overvejende piger, er ønsket om at få deres eget værelse forbundet med at kunne have veninder med hjem på besøg.

Børnenes udsagn om utilstrækkelige boligforhold handler ikke alene om pladsforhold, men også om boligens beskaffenhed. Udsagn om utilstrækkelige boligforhold er i denne undersøgelse kendetegnende for flertallet af bygdebørnene, men gælder også for nogle af bysbørnene og et enkelt barn fra hovedstaden. De fortæller om utætte huse, hvor det trækker ind, om fugt om sommeren og is indenfor i huset om vinteren.

På spørgsmålet om hun kan lide at bo i lejligheden, svarer en pige fra hovedstaden:

"Ja, men jeg kan ikke lide de skader, der ikke er færdiggjorte" (Hvad er det for nogen skader?) "Væggene er ikke færdiggjorte, og der kommer vind ind udefra og det larmer, når det blæser" (Bliver det koldt indenfor om vinteren?) "Ja" (Pige, 13 år)

En dreng fra en bygd reflekterer over, hvordan han kan udbedre skaderne i sin families hus:

"Når jeg tænker på huset, tænker jeg meget over, hvordan jeg kan få skiftet dørene, og få ordnet det sådan, at det ikke isner langs dørene og listerne" (Dreng, 16 år)

Alle familierne i bygderne har ikke indlagt vand i huset, og det betyder, at de sjældent kommer i bad. På spørgsmålet om, hun har mulighed for at komme i bad derhjemme, svarer en pige:

"Nej" (Hvad gør du så?) "Vi går ned til vaskeriet næsten hver fredag" (Pige, 12 år)

For et søskendepar i undersøgelsen har det ikke alene handlet om boligens tilstand, men om i det hele taget at have tag over hovedet. Deres far fortæller, hvordan han og hans døtre oplevede at blive boligløse og boede hos venner og familie på må og få i en længere periode, fordi han ikke kunne betale huslejen. Døtrene kom i familiepleje i en periode, indtil familien fik tilbudt en bolig af kommunen. At denne oplevelse har mærket de to piger, ses tydeligt i deres svar på, hvad de mener, der skal til for at børn har det godt, hvor de fortæller, at udover nok mad, så skal børn også have en bolig.

Børnenes bevidsthed om og håndtering af familiens økonomiske situation

Dette sidste afsnit samler op på og reflekterer yderligere over børnenes bevidsthed om og håndtering af familiens økonomiske situation. Som det også er fremgået af flere af de tidligere afsnit, er børnene i større eller mindre grad bevidste om familiens knappe økonomi, og håndterer knapheden på forskellige måder. Nogle børn udtrykker bekymring for, at familien ind imellem mangler mad, og gør deres bedste for at hjælpe til, fx ved at få sig et fritidsjob. Andre børn afstemmer deres forventninger til familiens økonomiske knaphed, og giver fx udtryk for ikke at have ønsker om at deltage i fritidsaktiviteter eller tage på ferie sammen med familien.

Børnenes bevidsthed om familiens økonomiske situation stiger generelt med alderen, og de ældste børn synes således mere bevidste end de yngre børn.

At være ligeglad, plage eller acceptere

De yngre børn fortæller enten, at de er ligeglade, hvis de ikke kan få det, de gerne vil have, fordi familien ikke har råd, eller også plager de om at få de ting, de gerne vil have. At give udtryk for at være ligeglad kan være en måde at beskytte sig mod at føle afsavn.

På et spørgsmål om, hvad han siger, hvis der er noget, han gerne vil have, og hans mor og far siger, at det kan han ikke få, for det har de ikke råd til, svarer en dreng:

"Det er jeg ligeglad med" (Dreng, 11 år).

På spørgsmålet om, hvad hun gør, hvis der er nogen ting, som hun rigtig gerne vil have, men hendes mor siger, at det kan hun ikke få, svarer en pige:

"En gang imellem bliver jeg sur, og siger at jeg vil have den. Men min mor siger, at jeg ikke skal have den (Får du den så alligevel?) "Ja" (Pige, 10 år).

Forældrene fortæller generelt, at det er de yngre børn, der plager, og at de ældste har lært, at familien ikke har så mange penge. En mor fortæller:

" Det er svært nogle gange at få dem til at forstå, at de ikke kan få alt det, de gerne vil have. De bliver mere indforstået med det efterhånden. Det bliver nemmere samtidig med, at de vokser og bliver ældre, så kan de forstå bedre. De to store er ikke så meget efter mig, men hende her [barn på 10 år] kan godt være efter mig og plage efter ditten og datten".

Flere af de ældre børn fortæller, at de er holdt op med at spørge deres forældre, om de må få penge til noget. På et spørgsmål om der er nogen aktiviteter, han kunne tænke dig at gå til i sin fritid, men familien ikke har råd til, svarer en dreng:

"Det er meget sjældent, at jeg forlanger noget over for mine forældre, for jeg har den fornemmelse, at de ikke kan sige nej og køber alt til mig" (Dreng, 16 år).

To andre børn fortæller i tråd hermed:

"Siden jeg blev konfirmeret, er jeg holdt op med at spørge mine forældre om noget, og jeg er i stedet begyndt at tjene mine egne penge" (Dreng, 16 år).

"Jeg kræver ikke så meget længere efter, jeg er blevet ældre (Hvordan kan det være?) "Jeg har ikke brug for så meget" (Er det fordi du har alt det, du gerne vil have?) "Nej" (Pige, 14 år).

Forældrene oplever, at deres ældste børn forstår og accepterer, at de ikke kan få det samme som andre børn. Hos børnene kommer dette til udtryk som, at de afstemmer deres behov og ønsker til familiens knappe økonomi. De ældre børns udsagn indikerer således, at de har vænnet sig til og lært at leve med afsavn.

At se sig selv i forhold til jævnaldrende

Børnenes syn på familiens økonomiske situation formes i forhold til det omgivende samfund, og i denne sammenhæng er normen for både materielt og socialt forbrug hos jævnaldrende et afgørende parameter. Børnene måler og vejer deres egen situation i forhold til andre børn. På spørgsmålet om der er flest børn i klassen, der har mange, nogenlunde eller få penge, svarer en pige:

"De fleste har masser af penge" (Hvordan lægger du mærke til, at de har penge?) "Fordi de har dyre ting, og forældrene har biler" (Er det ting, som du I ikke har?) "Ja" (Pige, 10 år)

En anden pige fortæller, at hun ville ønske, at hun var i samme situation som de børn, der har flere penge end hende:

"Nogen gange kan jeg mærke, at mine klassekammerater spørger deres forældre efter penge, og dem får de hver dag [...] Nogen gange tænker jeg, hvis bare jeg kunne have det, som dem, der har mere end mig (Pige, 14 år)

En dreng fortæller om, at han ønsker sig det samme, som andre børn har:

"Jeg vil gerne have fx DVD, spil og sådan noget, som andre har. Andre ting interesserer mig ikke" (Dreng, 16 år).

På den ene side nedtoner børnene deres forventninger og afstår fra at ville have og gøre de samme ting som deres jævnaldrende. Men på den anden side forårsager det umiddelbare pres, børnene oplever som følge af, hvad der er normen hos deres jævnaldrende, at de også i flere sammenhænge giver udtryk for at ønske sig det samme som andre børn.

Aktiv og passiv håndtering af familiens økonomiske situation

Børnenes måde at håndtere den økonomiske knaphed på varierer. Nogle børn håndterer situationen aktivt mens andre børn håndterer situationen passivt (se også Harju 2005). En aktiv håndtering viser sig fx ved, at børnene får sig et fritidsjob, spiser hos andre familiemedlemmer, sparer penge op eller deltager i gratis fritidsaktiviteter for børn. De børn i undersøgelsen, der håndterer situationen aktivt, har hvad man kan kalde en problemløsende tilgang.

Andre børn spørger ikke deres forældre om noget, hverken ting, oplevelser eller lomme penge, eller giver udtryk for at have overvejet eller at have lyst til at deltage i fritidsaktiviteter eller have venner med hjem på besøg. Disse børn håndterer situationen passivt. De har, hvad man kan kalde en undvigende tilgang og forsøger på et mere eller mindre bevidst plan at overbevise sig selv om, at de hverken har behov, ønsker eller forventninger.

Nogle af børnene kombinerer de to håndteringsmåder, således at de i nogle situationer, benytter en aktiv håndtering og i andre en passiv håndtering.

Opmærksomhed på forældrenes humør

Børnenes bevidsthed om familiens økonomiske situation, bevæger sig også ind på mere følsomme områder, såsom hvordan den præger stemningen i hjemmet. Nogle børn giver også udtryk for at være bevidste om, at deres forældres humør er negativt påvirket af, at de mangler penge. På spørgsmålet om hun lægger mærke til, om det påvirker hendes forældres humør, at de har for få penge, svarer en pige:

"Nogen gange er de ikke så glade" (Pige, 12 år)

På samme spørgsmål svarer en anden pige:

"Ja, det gør det" (Hvordan?) "Jeg kan nogen gange mærke det, når de drikker, men de er gode til at gemme mad i fryseren" (Pige, 14 år)

Andre børn giver udtryk for at opleve, at deres forældre bevarer et socialt overskud. En dreng fortæller om, hvordan forældrene har reageret på at have for få økonomiske ressourcer til rådighed:

"De bukker ikke under. De er, som de altid er" (Dreng, 16 år)

Stilskrivning i 9.-10. klasse

Som et supplement til interviewene har elever fra folkeskolens 9.-10. klassetrin på fire skoler fra hovedstaden, byer og bygder deltaget i stilskrivning. Eleverne blev i et stiloplæg bedt om at svare på følgende spørgsmål:

- 1) Hvad synes du er vigtigt for, at børn og unge har det godt?
- 2) Hvordan synes du, det påvirker børn og unge, når familien har for få penge?¹⁵

Stiloplægget er både på grønlandsk og dansk (se bilag), og den enkelte elev har frit kunnet vælge, hvilket sprog, han eller hun ville benytte. Tre stiloplæg er blevet besvaret på dansk, og de resterende på grønlandsk. Disse stile er i analyseøjemed efterfølgende blevet oversat til dansk. I stiloplægget er der indsat en side med tegninger af børn og unge i forskellige sammenhænge. Formålet med tegningerne er at inspirere eleverne til at skrive, og det har især vist sig at være af betydning for de elever, som ikke er bogligt anlagt.

Der er i alt 71 elever i alderen 13-15 år, der har skrevet stile. Heraf er 38 piger og 32 drenge (én elev har ikke angivet køn). Stilene er af varierende længde, fra nogle enkelte linjer til 2-3 A4 sider. Af etiske årsager var stilskrivningen anonym, og i stiloplægget er det understreget, at læreren ikke må læse elevernes stile. Eleverne skulle heller ikke skrive deres navn på stilen, men kun deres alder og køn. Hensigten med dette er, at eleverne skal føle sig trygge ved at formulere sig frit.

Elevernes deltagelse i stilskrivningen er godkendt af skolernes ledere, og lærerne har på baggrund af samtaler med konsulenterne bag denne undersøgelse stået for formidlingen af stiloplægget til eleverne og senere afleveret det samlede resultat til MIPI¹⁶.

¹⁵ Metoden stilskrivning og spørgsmålene er inspireret af undersøgelsen "Barn och knapp ekonomi" (Harju 2005).

Stilskrivning som metode er tidligere anvendt i en grønlandsk sammenhæng omkring børns sundhedsvaner (Schnohr 2004).

¹⁶ På én skole formidlede konsulenterne selv stilerne til eleverne.

De elever, der deltog i stilskrivningen, er ikke som i interviewundersøgelsen udvalgt efter, om de kommer fra familier med lav indkomst. Det er tale om hele skoleklasser, og eleverne repræsenterer således forskellige indkomstgrupper i det grønlandske samfund. Hensigten med dette har været at få et indblik i, hvorledes børn mere generelt tænker om, hvordan det er at være barn i en familie med en knap økonomi.

Stilene analyseres tematisk. Det vil sige, at der uddrages en række fælles temaer fra elevernes stile. Stilene er en direkte adgang til elevernes tanker, og en god metode til at få indblik i elevernes forståelse af undersøgelsens hovedfokus. De temaer, der fremdrages i analysen, illustreres gennem citater fra elevernes stile. Med henblik på at gøre citaterne mere læsevenlige, er der enkelte tilfælde rettet i sprog og tegnsætning. Ændringerne er foretaget på en sådan måde, at indholdet i det enkelte citat fremstår uændret.

Analyse af stile

Spørgsmålene i stiloplægget om, hvad der er vigtigt for at børn har det godt, og hvordan det er at være barn i en familie, der har for få penge, er stillet på et generelt niveau. En del elever har imidlertid valgt at svare på spørgsmålene ud fra deres egne oplevelser¹⁷. Flere har fx skrevet, at de har oplevet at mangle mad. Andre elever har svaret på spørgsmålene ud fra, hvordan de forestiller sig eller har hørt, det påvirker børn, når familien har for få penge, eller hvad der er vigtigt for at børn har det godt. Enkelte elever kommer uopfordret med anbefalinger i forhold til at forebygge eller hindre, at børn i Grønland lider afsavn på grund af, at familien har for få penge.

Nogle elever skitserer forskelle i børns vilkår ved også at beskrive, hvordan børn i familier med nok penge, har det. Eleverne beskriver, hvordan disse børn i modsætning til børn i familier, der

¹⁷ Det var forventet, at flere elever ville skrive om egne oplevelser, og for at sikre at eleverne vil have mulighed for at tale med nogen om deres tanker, hvis de får brug for det, har konsulenterne informeret om og uddelt brochurer om Børne- og unge telefonen (tlf. 134) til eleverne på alle de skoler, de har besøgt i projektperioden. I den forbindelse kom det frem, at størstedelen af eleverne havde kendskab til Børne- og ungetelefonen, og flere havde også benyttet den.

mangler penge, har ubegrænset adgang til mad, har mulighed for at få en uddannelse og et fast arbejde, og at deres forældre passer godt på dem, og at de oplever livsglæde.

Til spørgsmålet om, hvad der er vigtigt for, at børn har det godt, har flere elever valgt at svare med en negation, dvs. de har beskrevet, hvad der *ikke* skal til for at børn har det godt, i modsætning til at formulere sig positivt om, hvad der skal til. Eleverne svar viser, at de har en nuanceret forståelse af stillemnets problemstillinger. De synes meget bevidste om, hvad der skal til for at børn har det godt, og hvordan det er at leve i familie, der har for få penge. Flere elever benytter sig af stærke ord og vendinger til at udtrykke deres meninger, fx at det er vigtigt for børn at føle sig elsket, eller at børn i familier med få penge ikke har positive fremtidsmuligheder og kan ende med at begå selvmord.

Nogle elever har tydeligvis set stilene som en mulighed for at få afløb for problemer og frustrationer. Det ses både i de personlige beretninger om at leve i en familie, der har for få penge, men også i andre sammenhænge, hvor eleverne ikke svarer direkte på spørgsmålene, men begynder at skrive længere passager om deres eget liv.

De følgende afsnit er opbygget således, at der først kommer en analyse af elevernes svar på spørgsmålet om, hvordan det påvirker børn og unge at leve i en familie, der har for få penge. I analysen indgår både elevernes selvoplevede erfaringer og elevernes generelle syn på spørgsmålet samt enkelte elevs anbefalinger til at forebygge eller hindre, at børn lider afsavn på grund af, at familien har for få penge.

Dernæst følger en analyse af elevernes svar på spørgsmålet om, hvad de synes, der er vigtigt, for at børn og unge i Grønland har det godt. Dette spørgsmål er stillet til eleverne for at kunne undersøge, om de forhold, som eleverne mener, er af afgørende betydning for at børn og unge har det godt, gør sig gældende for børn, der lever i familier med en knap økonomi.

Hvordan påvirker det børn, når familien har for få penge?

I afsnittet nedenfor følger en præsentation af eleverne selvoplevede beretninger om at være barn i en familie med knap økonomi.

Selvoplevede beretninger fra eleverne

En del elever har uopfordret valgt at skrive om personlige oplevelser af at leve i en familie, der har for få penge. Elevernes fortællinger handler om at mangle mad og opleve sult, at være trist og bekymret og at føle sig begrænset, fordi de ikke har de samme muligheder som andre børn, fx for at få nyt tøj eller at rejse med deres familie. Eleverne skriver om de afsavn, de oplever i hverdagen, og hvordan de forsøger at hjælpe sig selv og familien, fx ved at arbejde eller ved at lade søskende spise først, inden de selv spiser, hvad der er tilbage af et måltid.

Nedenfor følger et udpluk af elevernes selvoplevede beretninger om at være barn i en familie, der har for få penge.

En elev skriver, hvordan sult medfører, at han bliver trist og taber modet:

"Det har jeg selv oplevet. Det er meget skidt. Man er sulten. Det er trist og man taber modet og mangler kræfter og er bekymret" (Dreng, 15 år)

En anden elev fortæller, at de altid mangler mad sidst på måneden, og at de ikke har råd til at rejse:

"Forældre der ikke har en god uddannelse mangler rigtig mange penge, og har lige nok til regninger til husleje, el og telefon, men de mangler resten af måneden til mad. Det er ikke sjovt at være sulten, og selv om vi har lyst til at rejse, har vi ikke råd" (Pige, 16 år)

At mangle penge, beskriver en elev, påvirker hele familiens humør og livsglæde:

"Jeg har mindre søskende, og når mine forældre ikke har nogen penge, kan man mærke det, fordi de bliver sure og kede af det. Når vi ikke har mad mister vi lysten til alt og mister glæden" (Pige, 14 år)

En elev fortæller, hvordan hun som det ældste barn i familien, vælger at leve i afsavn, for at hendes søskende kan blive mætte:

"Mine forældre har ikke penge lige nu, og derfor bliver jeg let sulten, og mine søskende er også sultne. Jeg lader mine søskende spise, fordi de er yngre end mig. Den mindste er fire år og den ældste er 11 år [i alt fire søskende]. Jeg er selv 14 år og den ældste. Jeg lader mine søskende spise først, fordi de er yngre, og når de ikke har spist op, spiser jeg. Nogen gange spiser jeg først al mad, fordi jeg har et arbejde, selv om mine søskende sulter. Jeg har også set andre børn, der sulter, og det er synd for dem" (Pige, 14 år)

En elev føler sig uretfærdigt behandlet, fordi forældrene siger, at de ikke har penge til de ting, han gerne vil have, og i stedet bruger dem på alkohol:

"Når vi har for få penge, mangler vi mad og kræfter. Når vi gerne vil købe ting, siger de [forældrene], at der ikke er penge nok. Vi har for få penge, selv om de har mange penge. De siger det, så de kan bruge pengene til alkohol" (Dreng, 15 år)

Ikke at have de samme muligheder som andre børn og føle sig begrænset, beskriver en elev som en af de konsekvenser, det har for hende at være barn i en familie, der har for få penge:

"At leve i en familie med lav indkomst, gør mig ked af det. Man misunder at se andre unge, som altid har penge, når man selv mangler penge. Man misunder børn med forældre, der har arbejde. Det er ikke sundt at mangle mad. Hvis vi havde penge nok, kunne vi tage af sted på sommerferie, og vi kunne købe tøj. Jeg kunne også cykle i min fritid, hvis vi havde penge til at købe sådan nogle ting" (Pige, 15 år)

En elev fortæller, at hun for at få råd til de ting, hun gerne ville have, fik sig et arbejde, men måtte stoppe igen, fordi hun ikke magtede det:

"Forældres lave indkomst påvirker børn og unge, også mig selv. Det kan påvirke mig meget, især fordi jeg er sådan en person, som hele tiden ønsker noget. Jeg begyndte ellers at arbejde, så jeg kan få, det jeg ønsker, men jeg blev alt for træt og sagde op, fordi jeg arbejdede hver gang, jeg

havde fri fra skole indtil butikken lukker, og det var hårdt for mig. Det påvirker mig, det er som at være inde i mørket, men jeg kan ikke gøre andet end at vente [...] Jeg taber modet, når mine forældres penge er ved at være brugt op" (Pige, 14 år)

Elevernes generelle forståelse af og mening om, hvordan det påvirker børn

Elevernes svar på, hvordan de synes, det påvirker børn og unge at leve i en familie, der har for få penge, vidner om, at de er meget bevidste om problemstillingen. De skriver om, at familier med for få penge mangler mad, og hvordan for lidt mad kan medføre, at børnene ikke kan koncentrere sig i skolen. De skriver om, at børnene går i gammelt tøj, fordi forældrene ikke har råd til at give dem noget nyt, og at de derfor bliver mobbet i skolen. De fortæller, at børnenes følelse af skam gør, at de isolerer sig fra andre børn, og at børnene på grund af familiens situation har det dårligt og føler sig magtesløse. De redegør for børnenes begrænsede muligheder, og hvordan dette kan have konsekvenser for dem helt ind i deres voksne liv. Elevernes syn på, hvordan det er at leve som barn i en familie, der har for få penge, svarer således på mange måder til, hvordan børn i familier med få penge selv oplever deres liv, både som det kommer til udtryk i interview med børn i familier med knap økonomi, og i børnenes selvoplevede beretninger i stilene.

Nedenfor følger et udpluk af eleverne forståelse af og mening om, hvordan det er at være barn i en familie med for få penge.

Børnene går i gammelt tøj og deres mad slipper op

At mangle mad og tøj er et tema, der går igen i mange af elevernes svar på, hvordan det påvirker børn og unge at leve i en familie, der har for få penge.

"Hvis forældre ikke har arbejde, kommer der modgang en gang imellem, fx stopper indkomsten og børn og unge vokser op i et dårligt miljø med mangel på tøj og mangel på mad" (Pige, 14 år)

"De er dårligt klædte og går i gammelt tøj, og deres mad slipper måske op, og de spiser hos andre" (Pige, 14 år)

Ud over mangel på mad og tøj, kan en lav indkomst ifølge en elev også medføre, at familien bliver smidt ud af deres hjem, fordi de ikke kan betale husleje.

"Forældres lave indkomst medfører manglende mad, ingen madpakke med i skole og kun lidt at spise hver dag. Nogen bliver smidt ud fra hjemmet, fordi de ikke har betalt regningen" (Pige 13 år)

Børnene bliver mobbet i skolen og kan ikke købe de ting, som andre børn har

At børn og unge i familier med få penge bliver mobbet, fordi de ikke har det samme som de andre børn, går igen i mange af elevernes besvarelser:

"De bliver drillet i skolen. De kan ikke købe nyt tøj eller nogen andre ting, som de gerne vil have, som de andre børn eller unge har" (Dreng, 14 år)

"Der er også nogen, der bliver mobbet på grund af deres tøj" (Pige, 13 år)

Børnene er flove og har derfor svært ved at være blandt andre børn

Mobning kan sammen med børnenes egen følelse af skam, ifølge flere elever resultere i, at de har svært ved at være sammen med andre børn og derfor isolerer sig fra sociale sammenhænge:

"Måske bliver nogen af dem flove på grund af deres mangel på tøj. De får svært ved at være blandt andre på grund af flovhed" (Pige, 14 år).

Børnene kan sulte, og hvis de går i skole, kan de ikke koncentrere sig

At for få penge og mangel på mad i familierne har indflydelse på en række områder i børnenes liv, skinner igennem flere af elevernes stile. Således kan sult ifølge flere elever gå ud over koncentrationen i skolen:

"Det har dårlig indflydelse, fx kan de sulte, og hvis de går i skole, så kan de ikke koncentrere sig".
(Pige, 13 år)

"De bliver trætte, ukoncentrerede og mister interessen i skolen, fordi de har det dårligt" (Dreng 14 år)

Børnene kan ikke komme på efterskole og gymnasium og får svært ved at få arbejde

Eleverne mener, at det at være barn i en familie med for få penge, ikke bare har betydning for, hvilke muligheder, man har som barn, men også i høj grad, hvilke muligheder, man senere får som ung og voksen, særligt i forhold til ens muligheder for at uddanne sig og få et arbejde:

"Når barnet bliver færdig med folkeskolen, vil han/hun rejse og gå i skole i et andet land, men det kan ikke lade sig gøre, fordi forældrene ikke har råd til at sende ham/hende af sted" (Pige, 14 år)

"Det kan resultere i, at børn og unge ikke kan gå på gymnasium eller ikke komme på efterskole. De får svært ved at få arbejde" (Dreng, 14 år)

Børnene har det dårligt og kan føle sig magtesløse

At vokse op i en familie med få penge, beskriver eleverne på forskellig vis, kan have en negativ indflydelse på børnenes følelsesliv:

"Mangel på mad, sult og at opleve negative ting i livet, så får man det dårligt og kan ikke komme ud af konflikter" (Pige, 13 år)

"Jeg har ikke rigtig stødt på familier med pengeproblemer, men jeg ved, at de ikke har det godt. De mangler tit at føle kærlighed, og oplever vold mod kroppen, og er ulykkelige. Sidst men ikke mindst er deres eneste udvej selvmord" (Pige, 14 år)

At det at mangle penge ofte også er forbundet med andre sociale problemer i familien, er et tema, som optræder i flere af elevernes stile. Forældres alkoholmisbrug nævnes ofte i den sammenhæng.

Børnene bliver påvirket af, at deres forældre drikker

Forældrenes alkoholmisbrug, fortæller flere af eleverne, kan føre til mangel på penge til mad og andre ting til børnene:

"Når forældrene drikker i slutningen af måneden kan de glemme regningerne og de ting, de mangler og derved påvirker det børnene lige med det samme. Børnene kan få problemer, fordi forældrene drikker, og de kan vågne op om morgenen trætte mens forældrene stadigvæk sover. Eksempel: En pige vågner om morgenen og har ikke noget at spise. Så vækker hun sin lillebror og giver ham tøj på, og så går hun ned og afleverer ham i børnehaven" (Pige, 14 år).

"Hvis forældrene ikke har arbejde, kan barnet smadre ting. Hvis forældrenes indkomst er lav og de drikker, kan barnet føle sig magtesløs og kan ikke holde ud af skulle fortælle det til nogen" (Dreng, 14 år)

Børnenes forældre arbejder hårdt for, at børnene skal have mad og tøj

Andre elever beskriver, hvordan forældrene kæmper for at få økonomien til at hænge sammen, med henblik på at sikre, at børnene får både mad og tøj, og ikke lever i afsavn:

"Forældre, der har det hårdt, arbejder hårdt for at deres børn skal have mad og tøj" (Pige, 13 år)

Børnene og deres forældre låner penge eller begynder at stjæle

Hvordan en familie håndterer at mangle penge, beskrives af flere elever. Oftest nævnes, at de låner penge af andre, eller at de begynder at stjæle:

"Når en familie kommer til at mangle penge, går de til nogen for at låne. Eller børn kommer til at stjæle fra voksne. Så er der ikke nogen, der vil være venner med barnet, fordi han eller hun stjæler" (Dreng, 14 år)

"De kan ikke få det, de ønsker, og er kedede af det, og måske misunder de andre og begynder at stjæle" (Pige, 13 år)

Det er synd for børnene

Eleverne viser medfølelse for de børn, der lever i familier med for få penge, og en enkelt elev fortæller, hvordan hans familie har forsøgt at hjælpe en familie, der manglede penge:

"Jeg synes, det er synd for familier med få penge, fordi nogle er beskidte og måske ikke en gang har råd til hårshampo. Vi har en gang lånt en familie penge, fordi vi synes, det var synd, at de ikke havde nogen penge" (Dreng, 14 år).

"Stakkels børn, der ikke bliver passet på, jeg synes, det er synd for dem" (Pige, 15 år)

Elevernes anbefalinger

Enkelte elever har uopfordret skrevet nogle løsningsforslag i forhold til at forebygge eller hindre, at børn lider afsavn i hverdagen på grund af, at familien har for få penge. Elevernes anbefalinger kan læses som en appel til både private og offentlige aktører i Grønland. De handler bl.a. om flere i uddannelse, højere lønninger, lavere priser på dagligvarer, og direkte fokus på børn i tildelingen af offentlige midler. Nedenfor præsenteres elevernes anbefalinger, som de selv har formuleret dem i deres stile.

En elev mener, at dagligvarer, især de sunde varer, skal være billigere, med henblik på at også børn i familier med få penge kan leve sundt:

"Butiksvare skal være billigere, fx grøntsager, bananer, æbler og jordbær. De er alt for dyre i disse tider, og børn skal spise mere grønt" (Pige 13 år)

En anden elev mener, at familiers rådighedsbeløb skal være højere, hvis det skal hindres, at børn mangler mad og lever med afsavn i hverdagen:

"Hvis børns forældre ikke har så mange penge, og hvis der ikke er mad nok, så vil børnene sulte. Fx kan det være, at faren er arbejdsløs og moderen betaler alle regninger, og så har de 500 kr. i rest, så er der ikke nok til mad. Lønningerne bør være højere! MAD er vigtigt!" (Pige, 14 år)

Uddannelse for alle grønlandere, ser en enkelt elev som løsningen på familiers dårlige økonomi og de negative konsekvenser, det kan føre med sig:

"Når forældre ikke har gode jobs, fx er rengøringsarbejdere eller er arbejdsløse, har de knap lige til sig selv. Det kan have konsekvenser for børn og unge, fordi de får det dårligt og får problemer, så derfor må grønlandere uddanne sig for ikke at få et dårligt liv" (Pige, 14 år)

Et løsningsforslag fra en elev fokuserer direkte på børnene. Eleven har oplevet, hvordan forældre ikke altid formår at tage sig af deres børn, og foreslår, at børn bør tildeles deres egne økonomiske midler, så de kan tage vare på sig selv:

"Penge er noget, som børn og unge mangler, når det gælder mad. For vi kan ikke købe mad. Det vil måske hjælpe, hvis I giver børn flere penge, uden at informere forældrene. Give barnet som mangler mad! Vær sød at hjælpe os!?" (Dreng, 15 år)

En enkelt elev opfordrer også forældrene til at tage ansvar for deres børn:

"For at ordne problemerne må forældre begynde at passe mere på deres børn og give dem mad, og derfra få et godt liv" (Pige, 13 år)

Hvad er vigtigt for at børn og unge har det godt?

Elevernes svar på spørgsmålet om, hvad der er vigtigt for at børn og unge har det godt griber fat i mange forskellige emner. Centralt for eleverne er kærlighed, omsorg og opdragelse fra forældre, gode venner og at have nogen at kunne tale om problemer med.

Elevernes beskrivelser af, hvad der er vigtigt for at børn og unge har det godt, står på flere områder i kontrast til elevernes beskrivelser af, hvordan det er at være barn i en familie med for få penge. Det gælder især forhold som at kunne deltage i fritidsaktiviteter, at have adgang til god og nærende mad og at have en god skolegang.

Elevernes beskrivelser af, hvad der er vigtigt for, at børn og unge har det godt

Nedenfor følger en række tematiske uddrag fra elevernes stile om, hvad de mener der er vigtigt for at børn og unge har det godt.

Kærlighed, omsorg og opdragelse fra forældrene

Mange elever har svaret, at for at børn kan have det godt, så har de brug for kærlighed, især fra forældre men også fra venner. Eleverne skriver om dette på forskellige måder. Nogle fortæller, at de får kærlighed fra deres forældre, og at de derfor har det godt. Andre elever bekender, at de mangler kærlighed, og at de derfor ikke har det godt.

"Kærlighed, mad, lykke, tøj, gode ting, god søvn og vågne glad om morgenen. Jeg spiser god mad og mine forældre elsker mig meget, og jeg er ikke bekymret, fordi jeg får alt det fra mine forældre" (Pige, 15 år)

"Jeg mangler kærlighed meget. Fx bliver jeg vred meget let. Jeg savner rigtig meget min familie, kun dem. De giver mig kærlighed. Andre mennesker giver mig ikke kærlighed. Jeg er ikke lykkelig indeni, da jeg mangler kærlighed rigtig meget" (Pige, 15 år)

Enkelte elever skriver "forældrenes kærlighed" som det eneste og dermed også det mest vigtige for at børn kan have det godt, mens andre nævner kærlighed fra forældrene i flæng med en række andre temaer.

"De vigtigste i børns og unges liv er, at de har venner og kærlighed i familien" (Dreng, 14 år)

"At være elsket af forældrene, at have mad, lykke og god opdragelse" (Pige, 14 år)

Forældre er også omdrejningspunkt, når det gælder elevernes udsagn om, at det er vigtigt, at børn får omsorg, bliver opdraget ordentligt og føler sig trygge derhjemme:

"Jeg finder det betydningsfuldt, at børn og unge bliver behandlet godt af deres forældre, bliver elsket af dem, og bliver passet godt på" (Pige, 14 år)

"Hvis forældre opdrager deres børn godt, så får barnet en god opvækst, og hvis teenagere får samme opdragelse, får de en god opvækst. Hvis forældre opdrager deres børn godt, så svigter de ikke, fordi de passer på deres børn og unge" (Dreng, 14 år)

"Hvis børn skal have det godt, skal de leve i tryghed i deres hjem. De skal have masser af mad, kærlighed og tolerance" (Pige, 14 år)

Gode venner og nogen at tale med om problemer

Børns venskaber er centrale i elevernes svar på, hvad der er vigtigt for, at børn har det godt:

"At man har et godt venskab, hvor man har tillid til hinanden" (Dreng, 14 år)

"Børn og unge skal have tid til at se deres venner hver dag" (Pige, 14 år)

Omvendt beskriver en elev, hvordan manglen på venner kan føre til, at børn isolerer sig:

"Hvis ikke unge har venner, kan de komme til at isolere sig og lukke sig. Man skal være sammen med nogen og hygge sig og grine, fx dyrke sport sammen" (Pige, 13 år)

Eleverne beskriver på flere måder, hvordan det at få venner, kan handle om de rammer for samvær, børn har med jævnaldrene:

"At dyrke sport er også godt for børn og unge, fx kan de blive venner med deres holdkammerater" (Dreng, 14 år)

At rammerne for samvær er afgørende, viser sig også i forhold til børns og unges muligheder eller begrænsninger for at kunne tale med jævnaldrene om deres problemer:

"Hvis unge havde deres eget værested, så ville de have et sted, hvor de kunne snakke om hyggelige ting eller dårlige oplevelser" (Pige, 13 år)

At have nogen at kunne tale med om sine problemer, påpeger flere elever er vigtigt for, at børn kan have det godt. En elev beskriver, hvordan det har gjort en afgørende forskel for hende at have én at tale med om sine problemer:

"Da jeg var yngre havde jeg mange problemer, fordi mine forældre er alkoholikere. Da jeg var 14 år ville jeg selv være alkoholiker. Jeg plejede at drikke både om fredagen og om lørdagen, men nu er jeg stoppet. Jeg har fortalt om mine problemer til én, og jeg er blevet mere glad" (Pige, 15 år)

Deltagelse i fritidsaktiviteter og en god skolegang

Mange elever skriver, at et aktivt fritidsliv og deltagelse i fritidsaktiviteter er vigtigt for at børn kan have det godt:

"Hvis barnets liv skal være godt, skal han/hun selvfølgelig have nogle fritidsinteresser og noget at beskæftige sig med, fx skateboard, cykel eller ski" (Dreng, 14 år)

"At have det sjovt er vigtigt, og at unge går til fritidsaktiviteter" (Dreng, 14 år)

Samtidig gør flere elever fra især bygderne men også byerne opmærksom på, at de ikke oplever, at der er fritidsmuligheder nok til børn og unge der, hvor de bor.

"For at børn og unge skal have det godt, skal der flere fritidsklubber til, og udvidelse af åbningstiderne. Unge har ikke rigtig noget at tage sig til, fordi klubberne lukker for tidligt. Klubbernes åbningstider skal forlænges, så de unge ikke kommer til at kede sig" (Dreng, 14 år)

"Børn har brug for flere fritidsaktiviteter, så ville vi opleve et bedre liv i bygden. Der sker for meget ballade og larm om natten på grund af kedsomhed" (Pige, 14 år)

Nogle børn nævner, at en god skolegang er afgørende for, at børn har det godt og kan få det godt i fremtiden:

"Hvis børn og unges liv skal være godt, så skal de have en god skolegang med gode resultater. Hvis ikke, vil barnet ikke få et godt liv i fremtiden" (Pige, 14 år)

"Hvis børns og unges liv, skal være godt, skal de passe godt på deres skolegang, fordi de så får et godt job, når de en gang bliver voksne, og har råd til at forsørge familien, fx kan de købe bukser til barnet" (Dreng, 14 år)

Mad og sundhed

Eleverne lægger vægt på, at for at børn kan have det godt, så skal de leve sundt. Flere elever nævner, at nok mad og sund mad er afgørende, men også det at bruge sin krop ved at dyrke sport, beskrives som centralt af flere elever:

"Sundhed er godt for barnet. At dyrke sport og at spille fodbold er sundt. At spise sundt og være sammen med venner er vigtigt" (Dreng, 14 år)

"Børns og unges liv kan være godt, hvis de har nok mad, tøj og tryghed" (Dreng, 14 år)

At børn kan være ufrivilligt begrænsede i deres muligheder for at leve sundt, påpeges af en elev: "De sunde varer er for dyre, og man kan se, at børns og unges kroppe har brug for sund mad. Hvis ikke sund mad var så dyrt, ville sundheden være bedre, og vores kroppe ville være sundere" (Pige, 14 år)

Børn skal respektere sig selv og har selv et ansvar

Kun nogle få elever har rettet fokus på børnenes egen rolle. De understreger, at børn og unge også selv har et ansvar for at have det godt, fx at de skal respektere sig selv.

"De skal respektere sig selv for at have et godt liv" (Dreng, 14 år)

Men børn skal også ifølge enkelte elever opføre sig ordentligt og respektere voksne.

"Børn og unge har selv ansvaret for, at de har det godt, men forældrenes opdragelse har også betydning" (Pige, 14 år)

"Hvis børns og unges liv skal være godt, er det vigtigt at adlyde og respektere forældrene, selv om vi nogen gange ikke vil, men det er forældrene, der bestemmer" (Pige, 14 år)

Tegninger fra børn i 11-12-års alderen

De yngre børn i målgruppen for undersøgelsen har sværere ved at udtrykke sig skriftligt, og derfor indgår også tegninger i projektet. Tegninger er en form for visuelt sprog, og er interessante, fordi de kan indfange børns tanker (se også Rasmussen i Harju 2005). Børn i alderen 10-12 år fra hovedstad, by og bygd har tegnet tegninger på baggrund af følgende to spørgsmål:

- 1) Hvordan er det at være barn i en familie med mange penge?
- 2) Hvordan er det at være barn i en familie med få penge?¹⁸

¹⁸ Metoden og spørgsmålene er inspireret af undersøgelsen "Barn och knapp ekonomi" (Harju 2005).

Spørgsmålene er stillet til børnene på grønlandsk. Af etiske årsager er tegningerne anonyme. Børnene er alene blevet bedt om at anføre køn og alder på tegningen. Der er i alt 36 børn i alderen 11-12 år, som har tegnet tegninger. Heraf er 17 piger og 19 drenge. 13 børn er fra en bygd, 15 fra en by og 8 fra hovedstaden.

De børn, der deltager med tegninger, er ikke som i interviewundersøgelsen udvalgt efter, om de kommer fra familier med lav indkomst. Derimod kommer de, som de børn der har skrevet stille, fra forskellige indkomstgrupper i det grønlandske samfund. Hensigten med dette har været at få et indblik i, hvordan børn mere generelt tænker om undersøgelsens hovedfokus.

Tegningerne analyseres tematisk. Det vil sige, at der udtrages en række fælles temaer fra børnenes tegninger. Men samtidig vil analysen også levne plads til temaer, som kun et enkelt barn eller nogle få børn, har valgt skulle indgå i deres tegning. Analysen indeholder ikke nærmere overvejelser om børnenes farvevalg. Denne afgrænsning er foretaget, dels fordi børnene har haft adgang til forskellige farver, og dermed ikke har haft samme vilkår for farvevalg, og dels fordi en farveanalyse kræver et indgående kendskab til farvers betydning i børns livsverden.

Børnenes deltagelse er forestået gennem skoler, fritidshjem og væresteder. Deltagelse er alle steder godkendt af institutionens leder, og alt efter gældende praksis på det enkelte sted, er der informeret om undersøgelsen og/eller indhentet fuldmagt fra børnenes forældre. Institutionernes ansatte har på baggrund af samtaler med konsulenterne bag denne undersøgelse forestået den praktiske gennemførelse af tegninger. Det indebærer dels at informere børnene om de to spørgsmål, og dels at følge op på det enkelte barns tegning ved at spørge ind til, hvad tegningen forestiller. Tegninger og børnenes forklaringer er efterfølgende blevet overleveret til konsulenterne.

Analyse af tegninger

Tegningerne, som børnene har tegnet på baggrund af spørgsmålet om, hvordan det er at være barn i en familie med henholdsvis mange og få penge, rummer mange af de tematikker, der er gennemgående i både stille og interviews med forældre og børn med knap økonomi. Eksempelvis at børn i familier med få penge ikke får mad nok, ikke får lommepenge og ikke har deres eget

værelse, og at familier med få penge er triste og kede af det på grund af den knappe økonomi, og de begrænsninger, det fører med sig.

Spørgsmålene til børnene om, hvordan det er at være barn i henholdsvis en familie med få og mange penge, er stillet på et generelt niveau. Børnene har imidlertid tænkt spørgsmålene ind i en lokal kontekst, og hovedparten af børnene har således skildret deres lokale virkelighed, som de ser den, i deres tegninger. Det være sig enten Grønland, eller den by eller bygd, barnet kommer fra. Nogle børn har i deres tegninger taget personligt udgangspunkt i deres eget liv, mens andre børn har tegnet, hvordan de ser spørgsmålet om, hvordan det er at være barn i en familie med mange eller få penge, udmønte sig i deres nærmiljø. Kun enkelte børn finder inspiration fra kilder uden for deres nærmiljø, eksempelvis fra film eller tegneserier.

Mange tematikker er gennemgående, mens andre kun optræder i enkelte børns tegninger. Der viser sig dertil at være nogle forskelle i tegningerne fra børn i henholdsvis hovedstaden, byer og bygder. Dette vil blive uddybet til sidst i dette afsnit, hvor analysen vil komme nærmere ind på forskelle i børnenes tegninger. Her vil det også blive belyst, om der er forskelle i forhold til, hvad henholdsvis drenge og piger tegner.

Hvordan er det at være barn i en familie med henholdsvis mange og få penge?

I det følgende beskrives generelle tematikker og forskelle i børnenes tegninger om, hvordan det er at være barn i en familie med henholdsvis mange og få penge.

Generelle tematikker i børnenes tegninger

De gennemgående tematikker i børnenes tegninger er primært koncentreret om uligheder i familiers materielle og økonomiske levestandard, men også forskelle i sindsstemninger i familier er centrale i mange børns tegninger. Børnene lægger i deres tegninger vægt på kontraster i familiers leveforhold, hvilket viser, at de er fuldt ud bevidste om, at penge gør en forskel i forhold til, hvordan man kan leve som familie i Grønland.

Børnenes skildringer af familiers *materielle levestandard* i henholdsvis familier med mange og få penge, bevæger sig på flere niveauer. Nogle børn har valgt at skildre, at børn i familier med mange penge har råd til tøj til børnene, mens familier med få penge ikke har råd til tøj, og derfor går børn i disse familier i tøj, der enten er lappet eller hjemmesyet. Andre børn har valgt at skildre, at børn i familier med mange penge bor i store huse, mens børn i familier med få penge, bor i små huse, eller uden tag over hovedet.

At have et stort hus indebærer ifølge børnenes tegninger, at familierne ligeledes har en masse andre materielle goder. Ofte indeholder husene mange rum. Der er både køkken, badeværelse, stue, entre, kontor, soveværelse til forældrene, og væsentligt er også, at flere børn tegner, at børn i familier med mange penge, har deres eget værelse. Dette står i skarp kontrast til familier med få penge, hvis huse ofte kun indeholder et enkelt rum. Rummet har kun få møbler, og som regel har familien ikke senge eller dyner at sove i. Familiens medlemmer sover i stedet på madrasser eller på gulvet, eksempelvis i en sovepose. Familier med mange penge har huse med mange møbler og elektronisk udstyr såsom fladskærm, elektrisk komfur osv. Enkelte af børnene illustrerer ligeledes, hvordan disse familier har råd til at købe legetøj til børnene.

Børnene tegner også andre materielle goder, som familier med mange penge har råd til. Det mest dominerende i tegningerne, ud over huse med inventar, er biler. Familier med mange penge har råd til at have en eller flere biler. De har pengesedler liggende i hjemmet og en bankkonto, de kan hæve mange penge fra, mens familier med få penge, ikke har samme mulighed.

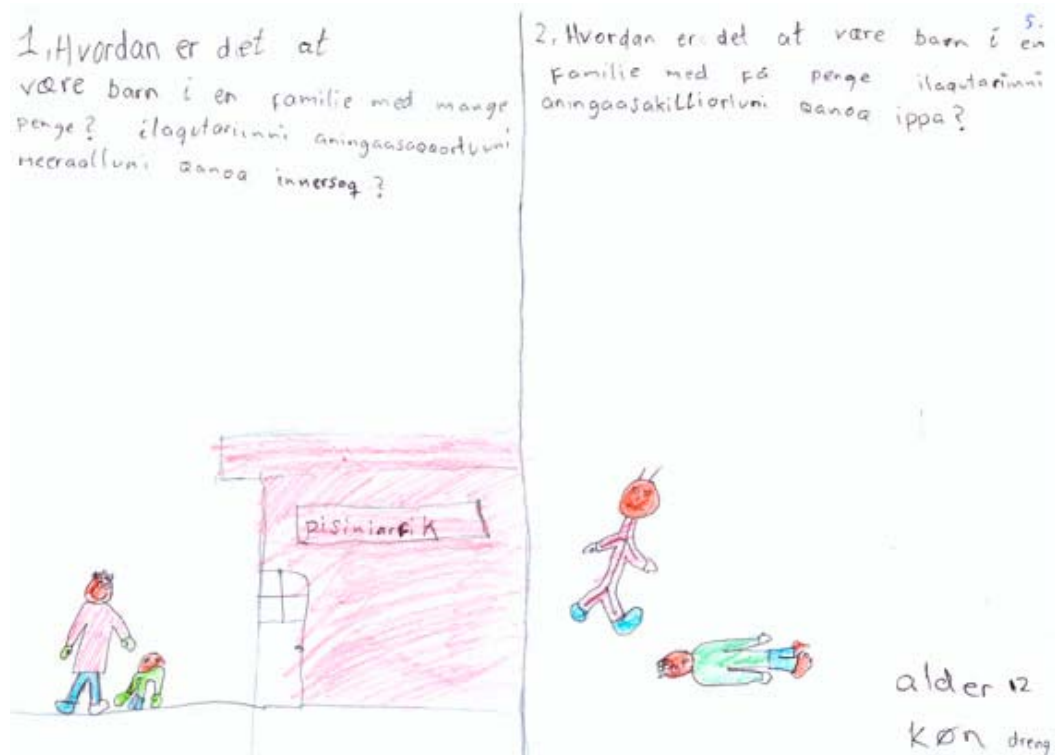
Flere af børnene har i deres tegninger valgt at lægge vægt på forskelle i familiers adgang til *daglige fornødenheder*. Børn, der lever i en familie med mange penge, har således råd til mad, og ofte er det sund mad i form af frugt, der indgår i børnenes tegninger. I kontrast hertil har nogle børn tegnet, at børn i familier med få penge ikke får nok at spise og er sultne, og både forældre og børn er triste og kede af det, fordi de ikke har noget mad at spise.

Sindsstemninger i form af henholdsvis glade og triste familier, er et gennemgående tema i mange af børnenes tegninger. Børn i familier med mange penge er glade, fordi de har mad og kan få lomme penge, mens børn i familier med få penge er kede af det, fordi de ikke har mad eller kan få

lommepege af deres forældre, fx til sammen med andre børn at købe slik og sodavand. Familier med mange penge har det også godt, fordi de har råd til at varme hjemmet op, mens familier med få penge fryser og samles om hjemmets radiator for at få varmen. Børnene illustrerer på den måde i deres tegninger, hvordan penge kan have indflydelse på familiers og ikke mindst børns humør og velbefindende. Det viser sig også mere symbolsk ved, at flere børn har tegnet en skinnende sol, stearinlys og blomster i familier med mange penge, mens disse elementer ikke indgår i nogen af børnenes tegninger om familier med få penge med undtagelse af én tegning, hvor et barn har afbilledet en sky for solen.

Børnenes fortællinger om, hvad de har tegnet, kan give en nærmere en indsigt i, hvordan børnene tillægger det at leve i en familie med henholdsvis mange og få penge værdi. Flere børn fortæller, at en familie med mange penge, er en "rigtig" familie. Det er en såkaldt "kernefamilie", som har mad, tøj og et hyggeligt hjem, og som er glade. Børnene opstiller det som en kontrast til familier med få penge, som er præget af at være trist og negativt mærket af deres økonomiske situation.

Særegne tegninger

Enkelte af børnenes tegninger fremstår som særegne, fordi de ikke tager udgangspunkt i den lokale kontekst. Et barn har fx tegnet forskelle i familiers materielle levevilkår i et rigt I-land og et fattigt U-land. Familien i I-landet bor i et stort moderne hus, mens familien i U-landet bor i en hytte af siv med en palme udenfor. Et andet barn har hentet inspiration fra tegneseriernes verden, og har tegnet en Joakim von and lignende bygning med et stort dollartegn udenpå, mens familier med få penge må lede i skraldespande efter mad. Et tredje barn er sandsynligvis inspireret af filmens verden, og har tegnet, at familier med mange penge har både tjenere og en chauffør til familiens limousine.

Andre af børnenes tegninger af familier med henholdsvis mange og få penge er særegne, fordi de viser et andet billede, end det børnene generelt gengiver. Eksempelvis illustrerer et barn, at børn i familier få penge gladelig hjælper til derhjemme med praktiske gøremål, mens børn i familier med mange penge surmuler og er forkælede. Et andet barn viser, at børn i både familier med mange og få penge, er glade. Et tredje barn giver udtryk for ikke at kunne tegne, hvordan det er at være barn i en familie med få penge, fordi han ikke har fantasi til at forestille sig, hvordan det måtte være.

Forskelle i børns tegninger

Børnenes tegninger indeholder en del generelle tematikker, men der er imidlertid tydelige forskelle at spore i børnenes tegninger alt efter, om de bor i hovedstaden, en by eller en bygd.

Bygdebørns tegninger handler mest om, at familier med mange penge er glade, fordi de har råd til at købe mad i bygdens butik, og børnene er glade, fordi de i modsætning til børn i familier med få penge, får lomme penge og har råd til at købe slik og sodavand. Børn fra familier med få penge er triste, ikke bare fordi de ikke får lomme penge, men også fordi de går i slidt tøj med lapper på.

Tegninger fra hovedstadens børn tager udgangspunkt i en anden materiel målestok. Familier med mange penge har enorme huse, biler, båd og kunst på væggene, mens familier med få penge bor i lejlighed, næsten ingen møbler har, og må kigge i skraldespande efter mad.

Hvor bygdebørnenes tegninger er centreret om basale forskelle i livsfornødenheder, er hovedstadens børns tegninger kendetegnet ved at demonstrere kontraster i familiers levestandard i en større materiel målestok. Hvordan forholder det sig for bysbørnenes tegninger? De befinder sig et sted midt imellem. De indeholder centrale tematikker fra både bygdebørns og hovedstadens børns tegninger. Det betyder med andre ord, at bysbørnenes tegninger både rummer illustrationer af forskelle i basale livsfornødenheder og forskelle i levevilkår i en langt større materiel målestok. Det kommer bl.a. til udtryk ved, at bysbørnenes tegninger indeholder afbildninger af børn og familier, der ikke har råd til at handle i butikken og som går i slidt og laset tøj. Og familier med mange penge, der har store huse med mange rum og mange møbler i modsætning til familier med få penge, der har små familiehuse med kun et enkelt rum og få møbler. Flere af bysbørnene har også tegnet biler som kendetegn for familier med mange penge.

Hvis børnenes køn tages i betragtning, er der så forskelle at spore i børnenes tegninger? Der viser sig ikke afgørende forskelle i drenges og pigers tegninger, men der er mindre gradforskelle, som alligevel er værd at bemærke. Der kan spores en tendens til, at piger i højere grad end drenge, afbilder flere familiemedlemmer i deres tegninger. I flere af drengenes tegninger indgår alene et enkelt eller slet ingen familiemedlemmer. I tråd med dette, indeholder pigernes tegninger også i lidt større omfang end drengenes tegninger kommunikative aspekter familiemedlemmer imellem, og illustrationer af familiens sindsstemning, særligt i form af at vise om familien er glad eller trist. Drengene lægger i større udstrækning end piger vægt på synlige materielle levevilkår, og især biler og penge dominerer drengenes tegninger.

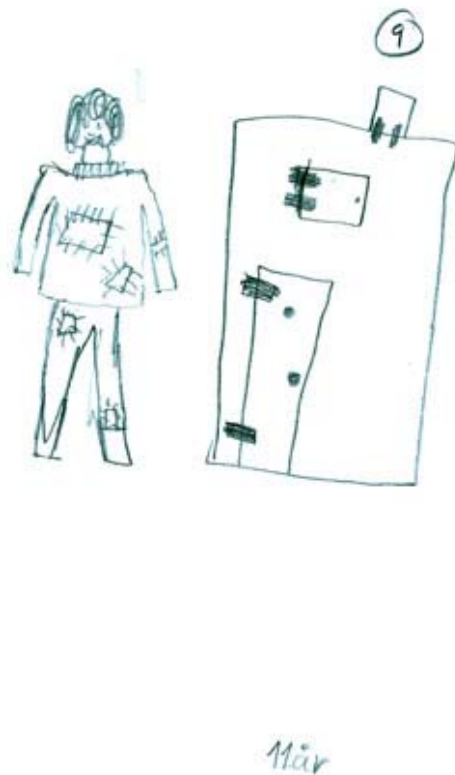
En vigtig pointe i forhold til analysen af, om køn har betydning for, hvad børnene afbilder i deres tegninger er, at der er tale om gradforskelle, og altså ikke entydige forskelle på de tematikker, drenge og piger bringer frem. Der er således også drenge, der har illustreret familiens sindsstemning og piger, der i højere grad har lagt vægt på materielle levevilkår og tegnet penge og biler.

Sammenfattende viser tegningerne, at børnene har en klar opfattelse af, at penge har indflydelse på en families levestandard. Penge enten sætter begrænsninger eller giver muligheder. Tegningerne tager udgangspunkt i børnenes lokale virkelighed, og for nogle børns vedkommende i

deres eget liv. Børnene illustrerer levevilkårene for familier med henholdsvis mange og få penge som mærkbart forskellige. De viser, at der ikke alene er forskelle, når det gælder familiers materielle og økonomiske levestandard. Også familiens sindsstemning er påvirket af, om familien har mange eller få penge. Mens familier med mange penge afbildes som glade, bliver familier med få penge skildret som triste, fx fordi de ikke har råd til mad eller tøj.

Analysen viser, at der er tydelige forskelle at spore i børnenes tegninger fra henholdsvis hovedstaden, byer og bygder. Forskelle som kan tolkes som et udtryk for faktiske forskelle på børns levevilkår. En forskel af betydning er, at bygdebørn i modsætning til børn fra hovedstaden, gengiver det at være barn i en familie med henholdsvis mange eller få penge, som et spørgsmål om adgang til basale fornødenheder, såsom mad, mens hovedstadens børn bevæger sig inden for en større materiel målestok, hvor penge overvejende afbildes som værende af betydning for, om familien har råd til et stort hus med mange rum og én eller flere biler.

Perspektivering

Andre grønlandske undersøgelser peger på, at der er sociale forskelle i børns trivsel og levestandard (Schnohr et al. 2004). Børn i mindre velhavende familier har et dårligere selv vurderet helbred, de giver udtryk for oftere at blive mobbet og føler sjældnere, at de har et godt liv i sammenligning med børn fra mere velhavende familier. Forskellene kommer også til udtryk ved, at børn fra familier med lav indkomst hyppigere end andre børn går sultne i seng eller i skole. Velstanden er ikke kun ulige fordelt i social forstand, men også i geografisk forstand. Således har børn i bygderne en lavere velstand i forhold til børn fra byerne og særligt i forhold til hovedstaden, hvor den højeste velstand blandt børn eksisterer (ibid.). Som denne rapport viser, er der børn, der lever med materielle og sociale afsavn både i hovedstaden, byer og bygder.

Mens levevilkårene for grønlandske børn i familier med knap økonomi på den ene side skal betragtes som unikke, viser denne undersøgelse, at der er mange fællestræk med børn i samme situation fra andre lande, fx Canada, USA og europæiske lande (se Harju 2005). De overordnede fællestræk er, at børnene oplever materielle og sociale afsavn i hverdagen, som giver dem en begrænset mulighed for på lige fod med deres jævnaldrende at deltage i den almene livsstil i det samfund, de lever i. Fælles er også, at børnene er meget bevidste om, at deres familie har få penge og afstemmer deres forventninger til families økonomiske situation. De lærer at leve med afsavn, og international forskning viser, at det mindsker børns umiddelbare forventninger og stræben i livet (Shopshire & Middleton i Harju 2005).

Litteraturliste

Andersen, Dines & Kjærulff, Annemette. 2003. Hvad kan børn svare på? – om børn som respondenter i kvantitative spørgeskemaundersøgelser. Socialforskningsinstituttet, København.

Curtis, Tine, Kim Moesgaard Iburg, Peter Bjerregaard. 1997. Familie, børn og sundhed i Grønland, DIKE, København.

Curtis, Tine; Larsen, Helmer Bøving; Helweg-Larsen, Karin; Pedersen, Cecilia Petrine; Olesen, Ingelise; Sørensen, Kristian; Jørgensen, Marit Eika & Bjerregaard, Peter 2006. Unges trivsel i Grønland 2004. Paarisa, Statens Institut for Folkesundhed & Center for Sundhedsforskning i Grønland.

Dahl, Jens. Saqqaq. 2000. An Inuit Hunting Community in the Modern World. University of Toronto Press.

Espersen, Laila Dreyer. 2006. Opvækst med afsavn. Interview om børns trivsel i familien, skolen og fritid, når familiens økonomi er stram. Red Barnet & Socialforskningsinstituttet, København.

Garbarino, James, Stott, Frances M. og medarbejdere ved The Erikson Institute. 1997. Hvad kan børn fortælle os: Om tolkning og vurdering af kritisk information fra børn. Hans Reitzels Forlag, København.

Hammer-Helmich, Lene & Sørensen, Kristine. 2005. En ensom kamp. Et indblik i fattige børns oplevelse af sundhed. Speciale ved Folkesundhedsvidenskab, Københavns Universitet.

Harju, Ann. 2005. Barn och knapp ekonomi. Rapportserie i socialt arbejde No. 001. IVASO, Växjö Universitet.

Hjort, Torbjörn & Salonen, Tapio. 2000. Knapphetens boningar. Om fattiga barnfamiljers boende och ekonomi. Lunds Universitet, Socialhögskolan.

Hjort, Torbjörn. 2000a. Konsumtion under knapphet – en nordisk kunskapsöversikt. Forskningsrådsnämnden, Stockholm.

Hjort, Torbjörn. 2004. Nödvändighetens pris. Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer. Lund Dissertations in Social Work 20. Sverige.

Kvale, Steiner. 1994. Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview. Hans Reitzels Forlag.

Lytsy, Anna. 2004. Dåligt ställt. Barns röster om ekonomisk utsatthet. Rädda Barnen. Sverige.

Näsman, Elisabeth & von Gerber, Christina. 1996. Mamma Pappa utan jobb. Rädda Barnen. Sverige.

Olsen, Ivalo Rosing. 2001. Børns opvækstvilkår i Grønland i et etnografisk – sociohistorisk perspektiv. Hovedfagsspeciale ved institut for kultur- og samfundshistorie Ilisimatusarfik.

Remie, Cornelius. 1999. Facing the Future. Inughuit Youth of Qaanaaq. Nijmegen University Press.

Ridge, Tess. 2005. Childhood Poverty and social exclusion. From a child's perspective. Policy Press, Bristol, UK.

Schnohr, Christina; Pedersen, Michael J.; Alcón Maria Carmen Granado & Niclasen, Birgit 2004. Sundhed og helbred hos skolebørn i Grønland fra 1994 til 2002. Inussuk – Arktisk Forskningsjournal 2004.

Shopshire, Jules & Middleton, Sue. 1999. Small expectations. Learning to be poor? York: Joseph Rowntree Foundation.

Sloth, Dorthe Agerlund. 2004. Færre penge end andre børn. Interviewundersøgelse med børn fra familier med lav indkomst. Red Barnet & Socialforskningsinstituttet, København.

Townsend, Peter 1987. Deprivation. Journal of Social Policy. Volume 16, part 2.

Qvortrup, Jens 1994. Childhood matters: Social theory, practice and politics. Avebury: Aldershot.

MIPI. Familiers Levevilkår 2004. Kommenteret statistik. MIPI- Videncenter om Børn og Unge.

Statistik om Børn og Unge i Grønland 2005. MIPI- Videncenter om Børn og Unge.

ESPAD 2003. Rusmiddelundersøgelse blandt unge, årgang 1986, 1987 og 1988 i Grønland. PAARISA & Grønlands Statistik.

Bilag 1: Skemaoversigt med børnefamilier

Familie	Deltagende børn	Antal børn i husstand	Geografi	Fødested	Forældrestatus	Indkomst-forhold/ Arbejde	Boligforhold
1	1 pige 10 år 1 pige 13 år	2	Hovedstad	GL	Enlig mor 39 år	Trangsvurderet hjælp 1.500 pr. 14. dag	Kommunal bolig
2	1 pige 14 år	5	Hovedstad	GL	Enlig mor 35 år	Trangsvurderet hjælp 2.300 pr. 14. dag	Kommunal bolig
3	1 pige 10 år 1 pige 13 år	3	Hovedstad	GL	Enlig far 32 år	Trangsvurderet hjælp, 1.700 pr. 14. dag, mindre lønindkomst i perioder	Kommunal bolig
4	1 pige 14 år	2	By	GL	Par/Gift Far 44 år Mor 41 år	Far: Arbejdsløs (for nyfagl.) offentlig hjælp f.m. hustrus uddannelse Mor: Under uddannelse	Løjbolig
5	1 pige 15 år 1 dreng 13 år	3	By	GL	Par / Gift Far 42 år Mor 38 år	Far: Arbejdsløs (for nyfagl.) offentlig hjælp f.m. hustrus uddannelse Mor: Under uddannelse	Løjbolig
6	1 dreng 16 år	2	By	GL	Par/Gift Far 46 år Mor 41 år	Far: Trangsvurderet hjælp Mor: Trangsvurderet hjælp	Løjbolig
7	2 drenge 12 år	4	Bygd	GL	Par/Gift Far 41 år Mor 34 år	Far: Arbejdsløs (for nyfagl.) og trangsvurderet hjælp i perioder Mor: Hjemme-gående	Selvbyggethus
8	1 pige 12 år	3	Bygd	GL	Enlig mor 35 år	Mor: Lønindkomst 2.700 kr. pr. 14. dag.	Gammelt hus overtaget fra kommunen gratis.
9	1 pige 14 år	3	Bygd	GL	Par/ Samlevende Mor 35 år Far 39 år	Mor: 6 timers arbejde pr. uge Far: Førlids-pensjonist	Leje af lagerbygning. Betaler ikke husleje men el.
10	1 pige 13 år	4	Bygd	GL	Par/Gift Mor 39 år Far 45 år	Mor: 6 timers arbejde pr. uge Far: Fangar	Selvbyggethus
11	1 dreng 16 år	6	Bygd	GL	Par/ Gift Mor 37 år Far 41 år	Mor: 6 timers arbejde pr. uge Far: Trangsvurderet hjælp	Løjbolig
12	1 pige 16 år 1 pige 12 år	4	By	GL	Par/ Gift Mor 40 år Far 49 år	Mor: 40 timers arbejde pr. uge Far: Arbejdsløs (for nyfagl.)	Ejerbolig, har gæld i huset
13	1 pige 14 år 1 dreng 11 år	4	By	GL	Par/ Gift Mor 45 år Far 47 år	Mor: 40 timers arbejde pr. uge Far: Fangar	Selvbyggethus, har gæld
14	1 dreng 16 år	0	By	GL	Enlig far Far 50 år	Far: Trangsvurderet hjælp, og mindre lønindkomst i perioder	Kommunal bolig
15	1 pige 12 år 1 pige 14 år	4	By	GL	Par / Samlevende Mor 37 år Far 42 år	Mor: 40 timers arbejde pr. uge Far: Trangsvurderet hjælp, lønindkomst i perioder	Kommunal bolig
16	1 pige 14 år	2	Bygd	GL	Par / Gift Mor 44 år Far 47 år	Mor: Lønindkomst 2500 kr. pr. 14. dag Far: Førlids-pension	Kommunal bolig
17	1 dreng 12 år	2	Hovedstad	GL	Enlig far 41 år	Far: Trangsvurderet hjælp 1.500 pr. 14. dag	Kommunal bolig

Kære elev.

Vi hedder Steen og Sissel og er i gang med at lave en undersøgelse for MIPI. Den handler om, hvad børn og unge mener, og vi har brug for din hjælp!

Du kan hjælpe os ved at svare på to spørgsmål om børn og unge i Grønland.

1. Hvad synes du er vigtigt for, at børn og unge har det godt?
2. Hvordan synes du, det påvirker børn og unge, når familien har for få penge?

Skriv om det, du kommer til at tænke på, når du læser spørgsmålene. Alle dine tanker og meninger er gode og interessante - skriv, lige hvad du vil.

Det er kun os, der læser dine svar. Din lærer samler svarene ind, men læser ikke, hvad du har skrevet. Og ingen kan se, at det er dig, der har svaret på spørgsmålene. Du skal nemlig ikke skrive dit navn på stilen. Vi har kun brug for at vide, om du er en dreng eller en pige, og hvor gammel du er.

Sæt kryds her!

Køn: dreng pige

Alder: 13 år 14 år 15 år 16 år 17 år

Rigtig god fornøjelse og mange tak for din hjælp 😊

Venlige hilsner
Sissel & Steen

Asasarpuk atuartoq.

Tassaavugut Steen aamma Sissel MIPI-lu sulissullugu paasiniaavugut. Meeqqat inuusuttullu isumaat paasiniaarpuk, ilinnillu ikiorneqarnissarpuk atorfissaqartipparpuk!

Ikiorsinnaavatsigut Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu pillugit apequtit marluk akigukkit.

1. Suna pingarpa meeqqat inuusuttullu inuunerat ajunngissappat?
2. Ilaqutariit aningaasakinnerat meeqqanut inuusuttunullu qanoq sunniuttarpa?

Apequtit atuarukkit eqqarsaatigilikkatit allaaserikkat. Eqqarsaatit isummatillu tamarmik ajunngillat soqutiginarlutillu - qanorluunniit piumasannik allagit.

Akissutit uagut kisitta atuassavagut. Ilinniartitsisussi akissutit katersussavai, allakkasili atuassanngilai. Aamma paasineqarsinnaanngilaq apequtit kia akisimanerai. Tassa allakkanni atit allasannginnakku. Taamaallaat paaserusupparpuk niviarsiaaranersutit nukappiaaranersutilluunniit aammalu qassinik ukioqarnersutit.

Uku arlaat krydsilikkat!

Suuneq: nukappiaaraq niviarsiaaraq

Ukiut: 13-it 14-it 15-it 16-it 17-it

Nuannisarluarna qujanarlu ikioratsigut ☺

Inussiarnersumik inuulluarna
Sissel & Steen

